12 EYLÜL ve HUKUK

HALİT ÇELENK

Birinci Baskı: ONUR Yayınları, Ankara 1988
İnternet Edisyonu, Nisan 2013

İÇİNDEKİLER

Yenilmeyenlerin Tanığı 3
12 Eylül Hukuku 9
Yenilmeyenler 36
Düşünce Özgürlüğüne Saygı 39
Demokratikleşmeyi Düşünürken 44
Çağdaş Ceza Hukuku Ve Ölüm Cezası 48
140. Madde ve Vatandaşlıktan Çıkarma 62
Çift Standart 66
12 Eylül Hukuku ve Sendikal Haklar 70
12 Eylül Anayasası ve İşçi Hakları 82
Niçin Sendikal Haklar 89
Genel Af 96
İnsan Hakları 100
Kâğıt Üstünde Hukuk Devleti 105
Demokrasi Mücadelesi 109
Hazırlık Soruşturması ve Avukat 112
Depolitizasyon 117
Soruşturmada Güvence 121
Sıkıyönetim Yasası 125

YENİLMEYENLERİN TANIĞI

PROF. BAHRİ SAVCI

BU kitap, Halit Çelenk'in yeni bir yapıtıdır. Her ne kadar yeni yazılarına kimi eski yazılarının eklenmesiyle oluşsa da, bu kitap yenidir. Çünkü bu, bu yazıların her biri, "insan hakları"ndan birinin incelenmesi, demokrasi kuram ve kurumunun bir yönü üzerinde bir irdelemedir. Ama şimdi, onlar bir araya gelince; bu, ayrı ayrılıklarını, bu tekliklerini, bu bireyliklerini aşıp, bir bütünün türlü yönlerini, türlü yüzeylerini bir birleşik oluşum halinde, yeniden kompoze olunmuşluğa yükseltiyor. Bu oluşumun içinde, şu ya da bu konunun irdelenmesinin yanında, demokrasi-hukuk-özgürlük ve ondan doğan insan haklarının, siyasal gerçeğin kendileri, o "kurumsal ve kuramsal özleri" ile anlamlaşmış olarak görülmektedir.

Böylece, bu yazılar, şimdi, elinizdeki bu yeni kompozisyon içinde, adeta, yeni bir alan-konu-işleniş biçimi içerikleşiş biçemi kazanıyor.

Ayrıca şurasını da vurgulamak gerekir: Türkiye, 12 Eylül ile, dramatik bir sosyo-kültürel ve yönetimsel bir evreye girmiştir. Bunun içinde, nasıl ortaya çıkıp genişlediği ve geliştiği, henüz tarihini aleniyetsizliği içinde olan bir terörden kurtulma da vardır; batılı uygarlık dünyasının siyasal-felsefesel ve hatta etik ve estetik yerleşik kuramlarını, kurumlarını, yaşam biçemlerini ve bunları somutlaştıran "uygarlık hukuku"nu arıtlayıp, onun yerine, çağdaşlıkla ilgisi

olmayan, tersine, ona engel olan "Orta Asya Bozkırı"nı, "Ön Asya Çölü" ile bütünleştirmeye sıvanmış "sentezcilik'' yanılmalarını getirme cehaletleri, geride kalmışlıkları, sosyal irticaları da vardır.

Halit Çelenk, bu kitabında, aslında ustalarından biri olduğu; kendi gözü önünde uğradığı sapmaların —adeta, zoraki saptırmaların— acısını da usunda-gönlünde-vicdanında duyduğu "hukuk" alanındaki 12 Eylül olgusunu ele almaktadır. O, her zaman, -demokrasinin topluma gerçek bir özgürlük sağlayan uscu-laik hukuku ile 12 Eylül hukukunun çelişkisini sergilemiştir. Bu olgunun, bu demokrasiye sığmaz çelişki örgüsünün; insanı- aileyi, çalışan katmanların sosyal varlığını hiçe sayan anlamını deşmiştir. Ve böylece de, gerçek demokrasinin "özgürlük-eşitlik-güvence" üçgeni üzerindeki insancıl anlamını rencide eden 12 Eylül hukukunun marazını teşrih masasında tanılamıştır (teşhis etmiştir).

Halit Çelenk, yapıtlarında ve bu kitabında, yalnızca, 12 Eylül hukukunun "teşrih-i marazisi"ni mi yapmaktadır?

Hayır...

Halit Çelenk, bir aydınlatıcı rolü de oynamaktadır.

Kim ne derse desin, demokrasi sevmezler, demokrasiyi, kendi hukukunun değil, Demirci Ali Efenin 65 yıl kınadığı "zulmün, şiddetin" üzerine dayatma ham imgesi içinde olanlar ne derlerse desinler ve ne kadar önlerlerse önlesinler, "Türk İnsanı" uyanıyor; arada durdurulsalar da, kuşaklar, kuşakları izliyor; biraz daha aydınlanmış olarak.

Oysa ülkemizde, ciddi bir "Aydınlanma Çağı" da yok. Aydınlanma Çağının büyük aydınlatıcılarının Türkiye'ye tam yansıması; onların, Türkiye'de, tam temsilleri de yok. Böylece, onları, düşünlerinin-felsefelerinin-siyasal ilkelerinin bütünlükleri içinde tam tanıma ve özümleme yok.

Çağımızı üreten ve oluşturan siyasal felsefe, kültürel düşün aydınlanmalarından, bölük - pörçük kibrit ışıkları - çakmak parıltıları - çıra alevleri yetmezliği içinde bir "yeti'' eksikliği ile doluyuz.

Ama o kadar karamsarlığa, hiç de gerek yok.

Türkiye, kendi koşullarının tevazuları içinde, dünyayı, kendisini tanıma formasyonlarının, kültürlerinin gelişim serpintileri ile bir bahar yeşermesi sürecinden de kopmuyor: karınca kaderince,

ama sürekli bir demokrasi kültürleşmesi sürüyor.

Kim yapıyor, bunları?..

Nasıl oluyor, bunlar?..

Mütevazı kişilikleri içinde, gerçek çağdaşlaşmayı arayan kimi aydınlar yapıyor; onların özverileriyle oluyor, bu... Genç kuşakların ilgi alanları içinde, onların mütevazı çabaları ile oluyor, bu... Batıya en yakın pencere olan ülkemizin bu yakınlıktan doğan olanaklar ile bu aydınlar, kucaklarının alabildiğince "çağdaşlığı", ülkemize taşıyorlar, tarihimizin ilginç oluşumları içinde doğmuş yerel koşullarımızı, çağdaş bir kafanın boyutları ile işleye-işleye böyle bir gelişimin hizmetinde çalışıyorlar.

İşte, Halit Çelenk, bunlardan biridir: Düşün özgürlüğünün, onun dışarılaşmasının (haricileşmesinin), özünü, anlamına kavramış-özümsemiş bir bilim adamının bilimselliği ile. Düşün özgürlüğünün, onun dışarılaşmasının heyecanını taptaze kökleriyle birlikte duyan bir savunmanım (avukatını) coşkusu-tutkusu ile... En ciddi, en ağırbaşlı, en müeyyideci yargıçlarda, saygı uyandıran hukuk mantığı ile. Kimi zaman da, maalesef hukuk formasyonundan uzak hüküm vericilerin, kendilerince, yurt görevi yaptıkları yanlış zehabına kapılarak "kapıldıkları 'sekter' görüşleri"ni, hukuk mantığı çıkmazına sokarak.

Bu kitapta karşımıza ilk çıkan bu incelemeler, işte böyle bir kişiliğin; savunman olarak, düşünür olarak, aydınlatıcı olarak; birer düşünü-birer tezi-birer görüşü açıklama, aydınlığa kavuşturma ürünüdürler; ve, bu nitelikleri ile, birbirlerini izleyen kuşakları aydınlatma işlevine katkısı olan yazılardır.

Halit Çelenk'e göre, bütün aydınlatıcılarım bir ülküsü ve düşü vardı: toplumlu yüceltmek; bunu da, her türlü sömürücü bağlardan kurtulmuş bir bağımsızlığa ulaştırmak ve yücelmeyi, tam bağımsızlık içinde geliştirmek- yaygınlaştırmak...

Bunun için, düşün özgürlüğüne, düşününe göre örgütlenme hakkına, bütün boyutları ile sahip olmalı idi. Bu özgürlük ve hak, bütün boyutları ile işlenmeli, gelişmeli idi. Demokrasi, bu idi.

Bunun için de, düşünme, düşününü uygulamaya sokma yollan, ancak ve ancak, bağımsız yargı sürecine bağlanmalı idi; onun, da ancak ve ancak hukuk devleti —hukuk toplumu yapısı— hukuk

üstünlüğü ve hükümranlığı sistemi ile, hukuktan başka,hiçbir şeyin hükümranlığına kalkılmaması yöntemleri ile, gerçekleşmesi sağlanmalı idi.

Halit Çelenk, yaşamını, böyle bir demokratik mücadeleye adamıştı. Bu mücadele içinde, düşün özgürlüğü ve onun gerekli kıldığı hakları uğrunda engellere çarpmış olanları, mahkeme-mahkeme savundu: kimi zaman, kendisi de tutukevlerini ve mahkemeleri boylayarak...

Ne içindi bunlar?..

Düşün özgürlüğünü, onun gerektirdiği haklarını kullanırken, sınırlamalara-sıkılara-işkencelere uğrayanların o bireysel gibi görünen durumları dolayısı ile, demokrasiden-hukuktan sapmamayı sağlamak için, demokrasinin ve hukukun yüceliğini ve vazgeçilmezliğini savunmak için, yerleştirmek için..

Burada, iki yeri de belirtmek gerekir: Halit Çelenk, önce geniş ve yaygın anlamı ile, "insan hakları-işkence" olgusu üzerinde durmuştur, sonra da, siyasal partilerden sonara, en büyük demokratik örgütlenme olan "sendika" olgusuna eğilmiştir.

İnsan hakları deyince, önce, bir kuramsal yaklaşım ortaya çıkar: İnsan nedir? Nasıl bir değerdir? Nasıl bir sosyal anlam kazanmıştır? Ona, kendisini her yönden geliştirmek için, bir temel ilke olarak, nasıl bir "özgürlük" tanınır? Bu, temel ilk özgürlükten, insanın-ailesinin-katmanının, hem bireylikleri ve hem de toplumsallıkları ekseninde, nasıl, sonsuza doğru giden "haklar"ı doğar?

61 Anayasası, bir gerçek demokrasinin bu sorulara yanıtını veren bir çağdaş içerik idi; karınca-kaderince, Türkiye'yi, bu çağdaş yanıta doğru götürüyordu.

71-73'lü yıllardan bu yana, çarpık bir ekonomi kavramı, yanlış yorumlanmış bir sosyal gelişim aşaması, ikisi arasında, tersine orantılı bir siyasal görüş ortaya çıktı. Bundan da, bu sosyal gelişimi durdurma ile işlevli bir devlet kavramı türetildi.

Devletin bu yeni işlevi içinde, "hukuk", türlü "sapmalar "a uğrarken, "işkence" de, bir devlet düzeni aracı olarak, ön plana geldi.

"İşkence", bu doğada, "istenç sahibi" tek "onur" taşıyıcı olan "insan"ın "bedeni-maddesi" ve "psikolojisi- ruhu" üzerinde, eza ve azapla karmaşık, ve, en aşağı, psikolojik-ruhsal bir azalma

yaratacak olan bir "doğa- dışı eylem" uygulamak idi. O, hiç bir dozu, hiç bir zaman normal sayılıp, hoşgörü ile karşılanamayacak olan, çünkü, en küçük ölçüleri ile bile, kendi niteliği ve doğası içinde "gayri insani" olan insan-dışı bir haşinlik eylemi idi. Temel niteliği, gerçeği yakalama aracı olması değildi, en küçük dozu ile bile, insanın tahribine yönelmişliği idi.

Bütün gerçek hukukçular, insana, onun "etik"ine (ahlakiyatına) inanmış bütün varlıklar; yani, doğada tek istenç ve onur sahibi olan insanın değerini anlamış olanlar; her türlü biçimi-biçemi-derecesi-yöntemi ve yoğunluğu ile, işkenceye karşı çıktılar. Onun, gerçek ile hukuk arasındaki suç-suçluluk-kabahatlılık ilişkisini kurmada geçerli, müsamaha edilirli bir araç kılınmasını reddettiler.

Bu, namuslu aydın tavrı göstermelerinin giderek bir iniş sürecine girdiği zamanımızda, Halit Çelenk, bütün hukuksuzluklarla birlikte, işkenceye karşı da, hukukun ve onun insansal araçlarının geçerliliğini savunanların ön sırasında yer aldı.

Halit Çelenk, hukukun ve onun gerçeği yakalamak için, ancak insansal araçlar kullanmasının utkusu için olan demokratik mücadelesini, elbette aynı şerit üzerinde olan iki kanaldan yürütmüştür, ve yürütmektedir: avukatlık kariyeri ve düşün adamı platformu...

Halit Çelenk'i, bir gün, sağlığını da göğüsleyerek, bir mahkeme salonunun savunman yerinde görürsünüz. Ertesi gün, bir başka kentte, hukuk ve araçları üzerinde bilimsel saptamaları-çözüm yollarını arayan bir panelin konuşmacıları arasında bulursunuz, ikisi arasında da, gazete-dergi-kitap sayfalarında düşün kompoze ettiğine tanık olursunuz.

Ama, Halit Çelenk, her zaman, düşün üretenler arasındadır: savunman yerinde, bir somut olay ile hukuk kuralları arasındaki intibakı ararken de; panel masasında bir hukukun, bir demokratik düşünün niteliğini araştırırken de; bir makale, ya da bir kitapta olduğu gibi bir yapıt meydana getirirken de; "retorik"i de yanma almış bir üretkendir, o... Şu, yukarda sözünü ettiğimiz "aydınlatıcı" işlevi içinde bir üretken...

Bilindiği üzere, düşünce özgürlüğü, çağımızda, örgütlenme hakkını da, özellikle, getirir. Onun için, Halit Çelenk, örgütlenme hakkının başat kurumu olan sendikalara, sendikal haklara, işçi

haklarına da eğilmiştir; 12 Eylül hukukunun bu haklar karşısındaki çifte standartlı yapısının teşrihine de girmiştir.

Kanımca, bu küçük, fakat özlü yapıt, şöyle bir sonuç mesajı vermektedir: Dönemimiz, demokratik yollarla, bir demokrasi mücadelesi dönemidir. Bu mücadele içinde, düşünce özgürlükleri, demokrasi hakları yanında yer alanlar, yenilmezler.

İşte bu yapıt, bu yönü ile de, çağımızın bir tanığı olmaktadır: yenilmeyenlerin tanığı...

12 EYLÜL HUKUKU

HUKUKUN NİTELİĞİ

"Bütün tarih boyunca, başlangıçtan günümüze dek, şu ya da bu ölçüde, yürürlüğe konulmuş yasalar, yalnızca sınıf egemenliğine ve sınıf sömürüsüne dayalı toplumsal ilişkileri korumuşlardır."[1]

F. Engels'in yukarıya alınan sözleri bilimsel bir gerçeği dile getirmektedir. Gerçekten, sınıflı toplumlarda, hukuk, ekonomik gücü ve giderek siyasal iktidarı elinde bulunduran sınıfların iradelerinin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Bu toplumlarda hak, adalet, eşitlik ve özgürlük kavramları, ne kadar idealize edilirlerse edilsinler, sınıfsal bir nitelik taşırlar. Egemen sınıf, bu kavramlara, kendi damgasını vurur. Köleci düzenin adalet kavramı ile, kapitalist ve sosyalist düzenin adalet kavramları başka başkadır.

İKİ HUKUK

Eski Roma'da ve Atina'da köleleştirme ve köle kullanma adalete uygundur. Burjuva adalet anlayışı ise, yarı - köle durumunda

1 Friedrich Engels, F. A. Lange'ye 29 Mart 1865 günlü, mektup, Devlet ve Hukuk Üzerine, Derleyen ve Çeviren R. Serozan, İstanbul 1977, s. 75.

bulunan serf üzerindeki baskıları, adalete uygun bulmamaktadır. Adalet, sınıflı toplumlarda, her zaman bir "sınıf adaleti" olmuştur. "Eşitlik = adalet'i en yüksek ilke ve son doğruluk olarak koymak istemek, saçma bir şey. Eşitlik ancak eşitsizliğin, adalet de adaletsizliğin karşıtı olarak var."[2]

Siyasal tarihin ve hukuk tarihinin incelenmesi, iki ayrı hukukun varlığını ortaya koymaktadır. Bunlardan birincisi "baskı hukuku" diyebileceğimiz bir hukuk kuruntudur. İkincisi de, "insanı haklarına dayalı hukuk" adını verebileceğimiz bir hukuktur. Aslında, gerçek hukuk, "insan haklarına dayalı hukuk"tur.

Tarih boyunca, gerek köleci toplum döneminde, gerek feodal ve kapitalist toplumlarda, emirler, fermanlar, yasalar vb. biçiminde ortaya çıkan ve bugüne kadar "hukuk" denilen kurallar toplamı, bu toplumlarda, siyasal iktidarı elinde bulunduran köle sahibi, aşiret reisi, bey, senyör, kral, imparator ve benzeri yönetici grupların iradeleri olarak ortaya çıkmış ve adı geçen toplumların egemen sınıf ve tabakalarının çıkarlarını korumuş ve bu çıkarlara hizmet etmiştir. Tarihin geçmiş dönemlerine kalın çizgileri ve ayırıcı özellikleriyle baktığımız zaman, gerçeğin bu olduğu ortaya çıkmaktadır.

"Baskı hukuku" dediğimiz bu hukuk kurumu, günümüzün az gelişmiş ve gelişmiş kapitalist toplumlarında da sürmektedir.

Bu baskı hukuku karşısında, köleci toplum düzeninden bu yana, yönetilen sınıf ve tabakalar tarafından, yani köleler, serfler, topraksız köylüler, işçiler tarafından, siyasal iktidarı ellerinde bulunduran sınıflara karşı bir "hak ve özgürlük mücadelesi" verilegelmiştir. Köleci toplum düzeninin başlangıcından bu yana, önce; köleler efendilerine, serfler senyörlerine, daha sonra da işçiler burjuvaziye karşı, kendi hak ve özgürlüklerini kazanmak ve korumak için, çoğu kez, kanlı mücadeleler verdiler. Tarihin ünlü köle ve köylü isyanları ile, işçi sınıfı tarafından gerçekleştirilen devrimler bunun örnekleridir.

Egemen sınıfların baskı ve sömürü sistemlerine karşı verilen bu mücadeleler sonunda, birçok hak ve özgürlükler elde edildi. Bu

2 Friedrich Engels, "Anti-Dühring" İçin Elyazmaları, Anti-Dühring, Sol Yayınlan, Ankara 1977, s: 517.

haklar, kendiliğinden verilmedi, mücadele ile alındı., Egemenler, bu mücadeleler karşısında ödünler vermek zorunda kaldılar. Kazanılan bu hak ve özgürlükler, en sonunda, uluslararası hukuk metinlerinde ve anayasalarda yer aldı. Günümüz anayasalarında, "temel hak ve özgürlükler" başlığı altında düzenlenen haklar, tarih boyunca verilen kanlı mücadelelerin bir ürünü olarak ortaya çıktı. Bugün, bu hak ve özgürlüklere, **"İnsan Hakları"** diyoruz.

Özgürce düşünme, ve düşüncesini açıklama hakkı, sekiz saatlik çalışma hakkı, sendika kurma ve grev hakkı, toplu sözleşme hakkı, işkence yasağı, basın özgürlüğü, sansür yasağı, bağımsız bir mahkemede yargılanma hakkı, savunma hakkı, örgütlenme ve dernek kurma hakkı, toplantı ve gösteri yürüyüşleri yapma hakkı, kişi güvenliği, beden tamlığı, konut dokunulmazlığı, bağımsız yargı, doğal hâkim ilkesi, suçsuzluk karinesi, özel yaşamın gizliliği, seyahat özgürlüğü vb. bu hakların başlıcalarıdır.

İşte bu hakların bütününe, "insan haklarına dayalı hukuk" diyoruz. Hukuk, "hak"kın çoğulu olduğuna göre, hak kavramına uygun düşen "hukuk" da, işte bu hukuktur.

Kısaca açıklamaya çalıştığımız bu iki hukuk arasındaki mücadele, tarih boyunca sürmüştür. Mücadele, günümüzde de sürmektedir. Egemenler, kendi sınıfsal çıkarlarını tehlikede gördükleri zaman, çeşitli yöntemlere ve gerektiğinde zora başvurarak kazanılmış olan bu hakları geri almaktan ve hakları kısıtlamaktan kaçınmamışlardır. Ülkemizde, 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinin uygulamaları, bunun son örnekleridir. İki hukuk arasındaki bu mücadele, işçi ve emekçi halk yığınlarının, ülkenin kaderinde söz ve karar sahibi olacakları aşamaya kadar sürecektir.

12 EYLÜL HUKUKU

12 Eylül hukukunun temelinde de, ekonomik ve siyasal nedenler bulunmaktadır. Başka bir deyişle, bu hukuk, 1960-1980 yılları arasında, ülkemizde görülen ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişmelerin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Gerek 1982 Anayasasının, gerek 12 Eylül döneminde çıkarılan yasaların temelinde, bu gelişmeler yatmaktadır.

27 Mayısın Getirdikleri

27 Mayıs'ın getirdiği 1961 Anayasası, işçi ve emekçi sınıflara, geniş oranda hak ve özgürlükler kazandırdı. Düşünce ve örgütlenme hakkı, basın yayın özgürlüğü, bilimde ve sanatta özgürlük, toplantı ve gösteri yürüyüşü serbestliği, işkence yasağı, kişi güvenliği, savunma hakkı, bağımsız yargı, hâkim güvencesi, doğal hâkim ilkesi, grev ve toplu sözleşme hakkı, kamu görevlilerine sendika kurma hakkı, sansür yasağı gibi hak ve özgürlükler bunlar arasında sayılabilir. Yine bu anayasa, siyasal iktidarların keyfi yönetimlerini önlemek, yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemek amacı ile, Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasını, ilke olarak kabul etti.

Bu anayasanın kabulünden sonra., sosyalist partiler kuruldu. Sosyalist milletvekilleri parlamentoya girdiler, işçi sendikaları kuruldu. Kamu görevlileri de, sendikalarım kurdular. Memur sendikalarına grev ve toplu sözleşme hakkı tanınmamış olmasına karşın, bu sendikalar, kamuoyunu oluşturma yönünde etkin mücadele verdiler. 141 ve 142. maddelere karşın, bilimsel sosyalizmin temel yapıtları, yayınlanma olanağı buldu. Demokratik kitle örgütleri, önemli boyutlarda çalışma olanağı buldular. Böylece, halk yığınlarında, belli oranda bir bilinçlenme süreci başladı.

Burjuvazide Tedirginlik

İşçi ve emekçi sınıflarında ve aydın kesimlerde gelişen bu uyanış, burjuvaziyi tedirgin etti. Sınıfsal çıkarlarını tehlikede gören egemen sınıflar ve bunların yayın organları, 12 Mart öncesi yıllarda, demokratik hakları ve özgürlükleri hedef alarak yaygın ve yoğun bir saldırıya geçtiler. Büyük kentlerde, siyasal iktidarın koruması altındaki sağ görüşlü gruplar, sol yayın satan ya da dağıtan gençlere ve işçilere, taşlı, sopalı saldırılar düzenlediler. Bu saldırılar, giderek silahlı saldırılara dönüştü. Böylece, ülkede, demokrasi düşmanı faşist odaklar can güvenliğini ortadan kaldıran terör hareketlerine giriştiler. Başlatılan bu terör ve saldırılar sonunda, işçi, öğrenci, yazar, öğretim üyesi ve aydın kesimlerinden birçok kişi öldürüldü.

Burjuvazinin bu tekelci sermayenin yayın organlarından

Türkiye İktisat Gazetesi, anarşiyi önleme görüntüsü arkasında sanki anarşiyi sol gençlik başlatıyor ve uyguluyormuşçasına, 1961 Anayasasının değiştirilmesi, yasalarda değişiklik yapılması, sosyalist partilerin kapatılması, memur sendikalarının kaldırılması yolunda, siyasal iktidara önerilerde bulundu. Bu gazetenin 9.7.1970 günlü sayısında şöyle deniliyordu:

> "Bugün artık anayasayı ve buna müteferri kanunları tadil etmeksizin anarşiyi söküp atamazsınız. Memlekette kol gezen anarşi bizzat anayasanın dibacesinde yazılı direnme hakkından ayrıca kuvvet alıp kullanarak bu zabıta kuvvetlerinin yüzlerine karşı haykırmaktadır. ... Bugün artık anayasayı ve buna müteferri kanunları tadil etmeksizin bir takım öğretmen sendikalarını ve bunları mesajlarla teşvik eden bir kısım, politikacıları dünkü Köy Enstitülerinin ihyası için 17 Nisan günleri, Aşrı Muharrem ayinleri tertip etmekten alıkoyamazsınız."

Gene aynı gazetenin 11.2.1971 günlü sayısında da:

> "Anayasadan başlamak üzere mevzuatı icaplarına göre müessir hale getirmeden tehlikeleri bertaraf etmeye bugün artık imkân kalmamıştır. Düşününüz ki Ceza Kanunundaki 141-142. maddeler kolektivist parti tarafından Anayasa Mahkemesine götürülmüştür. Mesela Milli Birlik, yerini devrin siyasi heyetine terk ettiği günlerde veyahut hiç olmazsa 21 Mayıs 1963 ayaklanmasını müteakip ortada cereyan eden kanun dışı parti mahkemeye verilip kapıları seddübent edilmiş [kapatılmış] olsaydı, maksad da hâsıl olurdu. Olmadı, olamadı. Ne' için olmadı? Şimdiye kadar burası karışık ismi fail bir mesele olarak kalmıştır. Partinin kapatılması için mutlaka teşebbüse geçilmek icabederdi."

12 MART FAŞİZMİ

Böylece, emperyalizmin desteğinde, işbirlikçi burjuvazi tarafından, çeşitli yol ve yöntemlere başvurularak 12 Mart faşizmi tezgâhlandı. Faşizme vurucu güç sağlamak amacıyla, ülkenin birçok yörelerinde ülkücü eğitim kampları kuruldu. Hedef 1961 Anayasasının getirdiği hakları ve özgürlükleri ortadan kaldırmaktı, işçi ve emekçi sınıflarla tabakaların uyanışını önlemekti, Anayasayı değiştirmekti, yasalarda geriye dönük değişiklikler yaparak bir baskı rejimi oluşturmaktı.

12 Mart faşizmi, amaçlarına belli bir oranda ulaştı, planını gerçekleştirdi.

Burjuvaziye göre, bütün kötülüklerin kaynağı olan 1961 Anayasasının "Hak ve Özgürlüklerde ilgili tüm maddeleri değiştirildi.

Anayasanın "bağımsız yargı" ilkesine aykırı, hâkim güvencesinden yoksun, doğal hâkim ilkesine ters düşen, bir sınıf mahkemesi niteliğinde DGM'leri kuruldu. Polis Görev ve Yetki Yasası'nda, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'nda, Sıkıyönetim Yasası'nda, Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Yasa'da, Danıştay Yasası'nda, geriye dönük, kişinin, hak ve özgürlüklerini ve savunma hakkını kısıtlayan değişiklikler yapıldı. Yeni bir Dernekler Yasası çıkarıldı. Yürütme organı tarafından seçilerek atanan hâkimlerden ve savcılardan kurulu sıkıyönetim askeri mahkemeleri, 141 ve 142. maddeleri, suç unsurlarını daha da zorlayarak uyguladılar ve hükümler oluşturdular. Hukukla, hatta yürürlükteki yasalarla ilgisi olmayan, yoruma dayalı, politik nitelikte idam kararları verildi. Anayasanın uygulanmasını, bu temel yasanın emrettiği reformların yapılmasını istemekten başka amaçları olmayan yurtsever gençler, "Anayasayı ihlale kalkışma" gerekçesi ile idam edildiler. Türkiye İşçi Partisi kapatıldı, yöneticileri tutuklandı ve ağır cezalara çarptırıldılar. Memur Sendikaları ortadan kaldırıldı. Yirmi bine yakın işçi, köylü, aydın, yazar, sanatçı, öğretim üyesi, öğretmen, doktor, mühendis, öğrenci, avukat tutuklanarak cezaevlerine kapatıldı. Binlerce insan, kontr-gerilla denilen yasadışı, gayrı-resmi gizli örgütlerde işkenceden geçirildi. Bu

işkencelerden ölenlerin ve sakat kalanların sayıları binleri buldu.

Amaç, ülkemizde, dışa bağımlı, geri kalmış bir kapitalist ekonomi sistemini yerleştirmekti.

SERMAYENİN İSTEKLERİ

Bütün bu uygulamalara karşın, sermaye çevrelerinin rahatsızlığı ve tedirginliği sürüyordu. 1961 Anayasasının ve bu temel yasaya dayanılarak kabul edilen yasaların getirdiği kimi hak ve özgürlükler, örneğin sendika hakla, toplu sözleşme ve grev hakkı ve diğer sosyal haklar başta olmak üzere, öteki hak ve özgürlüklerin kullanılması; emekçilerin nispi de olsa daha iyi bir yaşam olanağına kavuşmasına olanak sağlıyor ve buna karşılık sermayenin kâr oranını düşürüyor, sermaye birikimini ve sermayenin ilkel birikimini nispi de olsa yavaşlatıyordu.

Tekelci sermayenin düşünce ve isteklerini dile getiren Vehbi Koç, 1980 yılının ilk günlerinde yaptığı bir konuşmada, ücretlerin belirli bir süre için dondurulmasını istiyor ve şöyle diyordu:

> "1974 başından itibaren bozulan ekonomimiz, 1980 başında, bugünkü hale gelmiştir. Memleket mukadderatının, söz konusu olduğu böyle bir devirde, fiyatlar, ücretler, kiralar ve temettüler, belirli bir süre içinde dondurulmalıdır."3

Türkiye İşverenler Sendikaları Konfederasyonu da, yeni bir ücret politikasının uygulanmasını öneriyordu. TİSK, buna ilişkin raporunda şunları söylüyordu:

> "Toplu iş sözleşmesi uygulamasında gördüğümüz aşırı ücret ve zam uygulamaları Türkiye'yi darboğaza sokan önemli nedenlerden biridir...
>
> "Türkiye uygulamasında bugüne kadar görülmüştür ki, ücret artışları ile üretim arasında olumlu hiçbir paralellik yoktur. Hatta bazı işkollarında ücret artışlarına rağmen üretimin düştüğü bile görülmektedir. Oysa ücret artışları üretim artışlarının bir sonucu

3 Milliyet, 5.1.1980.

olmalıdır.

"Konfederasyonumuzun görüşüne göre, ücret politikasındaki bu başıboş gidişe bir çözüm getirmenin zamanı gelmiş ve geçmek üzeredir. Batı ülkelerinin pek çoğunda olduğu gibi, ülke çapında bir ücret politikasını uygulamamız kaçınılmaz bir zorunluluktur.

"Bu konuda ücret politikasının uygulanmasına yasal imkânın olmadığı ve sözleşme hürriyetine aykırı düştüğü yolundaki bazı görüşlere de cevap vermekte zaruret görmekteyiz.

"Sendika kurma ve toplu sözleşme yapma Anayasamızın sosyal haklar ve ödevler bölümünde tanınmış temel ilkelerden biridir. Ancak Anayasanın yine bu bölümündeki 53. madde Devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırım düzenlemektedir. Bu hükme göre Devlet bu bölümdeki iktisadi ve sosyal amaçlara ulaşma ödevini ancak iktisadi gelişme ile mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde yerine getirecektir.

"Bugün Devletin ve Türk ekonomisinin henüz gelişmekte olan imkânları göz önünde tutulursa, toplu iş sözleşmesi ile verilen hakların bu yeterlik ölçüsünü çoktan aştığı görülecektir.

"Eğer Anayasanın bu hükmü bir anlam taşıyorsa ve enflasyonun durdurulması bir Devlet görevi olarak kabul ediliyorsa, toplu sözleşmelerde ülkenin ekonomik gerçeklerine uygun bir ücret politikasının uygulanması zorunluluğu da tartışmasız olarak kabul edilmelidir...

"Anayasanın, bu hükmünde öngörülen "mali kaynaklarının yeterliği" kavramının karma ekonomi prensibinin uygulandığı ülkemizde yalnız kamu kesimini değil özel kesimi de kapsadığı şüphesizdir. Bu kavramın neyi ifade ettiği ve buna aykırı uygulamaların nasıl müeyyidelendirileceği hususlarının belirlenme zamanı çoktan gelmiş bulunmaktadır.

"Kanaatımıza göre ülke çapında bir ücret

> politikasının tesbiti için yasal değil Anayasal dayanak mevcuttur ve bu hükmün uygulanması Devlet için kaçınılmaz bir zarurettir."[4]

Burjuvazi, ücretlerin dondurulmasını ve bunun yanı sıra toplu sözleşme ve grev hakkının kaldırılmasını isterken, işçinin yarattığı değerden aldığı payın daha da artmasını, ve buna karşılık, işçilerin örgütsüz ve savaşım araçlarından yoksun bırakılarak dikensiz gül bahçesi yaratılmasını istiyor, bunu da "devlet"ten bekliyordu. 12 Eylül müdahalesi, bu amacı gerçekleştirdi. MGK'nun 3 Sayılı kararı ve 15 Sayılı bildirisiyle toplu sözleşme ve grev yasaklandı, ücretler dondurulduu. Burjuvazi amacına ulaşmıştı.

M. İlhan Erdost, **Kapitalizm ve Tarım**'da şöyle yazmıştı:

> "Yerli ve onunla sistem içersinde bütünleşen yabancı sermayenin isteği bellidir: ortalama kâr oranını yüksek tutmak ve azami kâr. Bunun engelleri, işçi sınıfının iktisadi savaşım araçları: sendika, grev, toplu sözleşme; ve köylülüğün iktisadi savaşım aracına dönüşen genel oydur. Her ikisinin de savaşım araçları ellerinden alınmadan, kâr oranındaki düşüş durdurulamaz ve kâr oranı yükseltilemez. Çok partili siyasal sisteme dayalı parlamenter rejim bunun engeli olarak görünür. Ancak, çok partili parlamenter rejim askıya alındığı zaman, devlet tekel fiyatlarının belirlenmesinde, köylülüğün "genel oy" baskısı da etkisini yitirir. Ve o zaman, devlet tekel fiyatları, artan maliyet fiyatlarının gerisinde kalır."5

Ücretleri aşağı ve buna karşılık kâr, faiz ve rantları yukarı çekmeyi esas amaç olarak belirlemiş olanı 24 Ocak Kararlarının uygulanabilmesinin, demokratik bir ortamda ve sola açık çok partili parlamenter sistem içersinde olanaklı olmadığı görüşünü işleyen "24 Ocak ve Demokrasi" adlı yazısında Erdost, 12 Eylülden sonraki ücretler ve kârlar arasındaki karşıt gelişmeleri şöyle açıklıyordu:

> "24 Ocak Kararlarıyla işçi ücretleri her gün biraz daha aşağı çekildi, tarımsal ürünlerin fiyatları,

4 TİSK XIII. Genel Kurula Sunulan Çalışma Raporu, Nisan 1980, s. 18-19

5 Muzaffer İlhan Erdost, Kapitalizm ve Tarım, Onur Yayınları, Ankara 1984, s. 101

> her yıl daha da düşürüldü. Buna karşılık kâr oranı arttı, faiz oranı arttı, rantlar yükseldi. ... 1979 yılında, yüzde olarak, Türkiye gelirinde tarımın payı 24.33, maaş ve ücretlerin payı 32.79, faiz, kira ve kâr payı 42.88'di. 1985'te, tarımın payı 24.33'ten 20.11'e, maaş ve ücretlerin payı 32.79'dan 21.48'e düşmüş, buna karşılık faiz, kira ve kâr payı 42.88'den 58.40'a yükselmiştir."[6]

Server Tanilli, bu konuda şu değerlendirmeleri yapıyor:

> "Amerika, Türkiye'de bir vesayet demokrasisi istiyordu. Ucuz emek cenneti kurulacak; askeri operasyondan sonra da iktidar, bir merkez partisine emanet edilecekti. İçerdeki işbirlikçi sermayenin, demokrasi ve işçi sınıfı düşmanı öteki gerici odaklarının istediği de bir bakıma buydu... Yeni bir çerçeve gerekiyordu: İlerici, akılcı ve bilimci düşüncenin önüne daha ağır engeller koyacak, başta işçi sınıfınınkiler olmak üzere, bütün temel hak ve örgütlenme özgürlüklerini budayacak yeni bir çerçeve. Emperyalizmin çıkarları, otoriter bir rejimi gerektiriyordu Türkiye'de. 24 Ocak ekonomisi, ancak işçi sınıfının zorla susturulabildiği bir düzene uygulanabilirdi. Kısaca, 12 Eylül 1980'de müdahale eden gücün planlaması, 12 Martta yarım kalmış işi tamamlamak, en az 1990'a değin sürecek bir program uygulamaktı."[7]

Toplu sözleşme ve grevlerin durdurulması, ücretlerin dondurulması, tekelci-sermayenin kârını yükseltti. Buna koşut olarak da işçinin asgari ücreti düştü. Bu düşüş 12 Eylül müdahalesiyle birlikte başladı ve sürdü.

Prof. Alpaslan Işıklı bu konuda şunları söylemektedir:

> "... Fiyat artışları nazara alınarak asgari ücret düzeyinde meydana gelen değişmeler incelendiğinde, 1980'e kadar genel bir artış kaydedilmesine rağmen, 1980'den sonra, hızlı bir düşüş görülmektedir. İlgili tabloda görüldüğü gibi, yapılan hesaplamalar, gerçek

6 M. İ. Erdost, "24 Ocak ve Demokrasi", Bilim ve Sanat, Mart 1986

7 Server Tanilli, Nasıl Bir Demokrasi istiyoruz, Amaç Yayıncılık, İstanbul 1987, s. 73.

asgari ücret düzeyinin 1984'te 1978'deki düzeyinin yaklaşık yansı kadar olduğunu göstermektedir. 1985'te yapılan tespit sonucunda beliren asgari ücret düzeyi ise, henüz fiyat artışlarından dolayı belirgin bir 'aşınmaya yol açabilecek kadar zaman geçmemiş olmasına rağmen, gerçek asgari ücretlerin 1970'te kazanmış olduğu düzeyin bile altında kalmaktadır."[8]

Anılan incelemede dayanılan istatistik bilgiler şöyledir:

Gerçek Asgari Ücretlerin Gelişimi

Yıllar	Ağırlıklandırılmış Asgari Ücret (TL/gün)	İTO İstanbul Geçinme Endeksleri	Gerçek Asgari Ücret (TL/gün)	Gerçek Asgari Ücret Endeksi
1963	8.91	100.0	8.91	100.00
1964	9.34	102.2	9.14	102.50
1965	9.70	108.4	8.95	102.45
1966	10.72	113.1	9.48	103.40
1967	10.72	120.0	8.93	100.22
1968	10.72	125.0	8.58	93.30
1969	14.97	131.2	11.41	128.00
1970	18.00	143.3	12.56	140.97
1971	18.00	167.8	10.73	120.43
1972	18.92	190.1	9.95	111.67
1973	23.50	217.3	10.81	121.32
1974	21.75	268.4	11.83	132.77
1975	40.00	326.6	12.25	137.49
1976	51.66	381.7	13.53	151.86
1977	60.00	498.4	12.04	135.13
1978	110.00	842.4	13.06	146.58
1979	156.66	1485.2	10.55	118.41

8 Alpaslan Işıklı, Türkiye'de İşçi Hakları, Yol-İş, s. 203.

Yıllar	Ağırlıklandırılmış Asgari Ücret (TL/gün)	İTO İstanbul Geçinme Endeksleri	Gerçek Asgari Ücret (TL/gün)	Gerçek Asgari Ücret Endeksi
1980	180.00	2608.2	6.90	77.44
1981	282.22	3544.2	7.96	89.34
1982	333.33	4767.3	6.99	78.45
1983	540.00	6107.8	8.84	99.21
1984	748.13	8774.4	8.52	95.62
1985	1380.0	12568.0	10.98	123.20

Türkiye Yol-İş sendikası tarafından yayınlanan "24 Ocak ve İşçiler" adlı broşürde, istatistik bilgilere dayanılarak yapılanı bir değerlendirmede, şunları okuyoruz:

"Türkiye'nin en büyük 500 şirketinin toplam bilanço kârları 1980 yılında 124 milyar TL iken, 1984 yılında 655 milyar TL oldu. Bu şirketlerde çalışan başına yıllık ortalama kâr ise, 1980 yılında 231 bin TL iken, 1984 yılında bu miktarın yaklaşık beş katma, 1 milyon 96 bin TL'sine çıktı. Aşağıdaki çizelgede, Türkiye'nin en büyük 500 şirketinin satış hâsılatı, bilanço kârı, bu şirketlerde çalışanların sayısı ve çalışan kişi başına yıllık ortalama kâr verileri sunuluyor:

Türkiye'nin 500 Büyük Şirketinin Kârları

Yıllar	Satış Hâsılatı (000.000 TL)	Bilanço Karı (000.000 TL)	Çalışan Sayısı	Kâr / Çalışan (000 TL)
1980	1.707.236	124.203	538.325	231
1981	2.672.714	153.729	519.533	296
1982	3.494.891	210.108	511.306	411
1983	5.582.769	315.849	626.556	504
1984	9.777.854	654.932	597.707	1.096

12 Eylül müdahalesi ile kâr oranı yükselen şirketler gurubu arasında Koç gurubu da önemli bir yer tutmaktadır. Mustafa

Sönmez, bu gurubun elde ettiği kârları ve bunların oranını belgelere dayanarak şöyle açıklamaktadır:

> "1970'lerin sonlarına doğru ciddi bir kriz yaşayan Grup, 1980' de alman 24 Ocak Kararları ve onu izleyen 12 Eylül 'askeri darbesinin çeşitli rahatlatıcı önlemleriyle 1980'lerde yeniden hızlı bir birikim olanağına kavuşmuştu. Kriz, Koç Grubunda kendini azalan kârlılıkta gösterecekti. 1976'da 2,5 milyara yaklaşan Grubun toplam kârları, 1977 ve 1978'de yükselme göstermiş ancak 1980'de 1,5 milyara düşmüştü. Krizi 1981'de atlatamayan Koç, o yıl 1,3 milyara düşen kârlarını izleyen yıllarda hızla artmıştı. 1982'de 1,6 milyara çıkan **kârlar** sonraki yıllarda yeniden yükselme eğilimi göstererek **1986 sonunda, 1976 fiyatlarıyla, 3,6 milyar liraya fırlamıştı. Böylece 1986'nın kârları 1981'e göre yüzde 181'lik artış göstermişti**. Koç 1976-1986 döneminde, 1976 fiyatlarıyla, 26 milyar dolayında kâr etmişti ve bu kârların yüzde 51'i 1982-1986 arasında gerçekleşmişti. Yasaklanan grevler, dondurulan ücretler Koç'a ilaç gibi gelmişti.[9] İhracata ve diğer döviz kazandırıcı işlere verilen teşviklerle, kısa bir adaptasyon döneminden sonra, kendini toparlayan Koç, tekrar yeniden bir büyüme sürecine girmişti."[10]

İşte 12 Eylül müdahalesi, temelde bu ekonomik nedenler olmak

---

9 Burada Vehbi Koç'un 3 Ekim 1980 günlü yani 12 Eylül müdahalesinden hemen sonra MGK Başkanı Kenan Evren'e yazdığı mektubu anımsamakta yarar vardır. Koç, bu mektubunda, MGK başkanına başarı dileklerini ilettik ton sonra, "Nelere dikkat etmeli'' başlığı altında yaptığı öneriler arasında şunları da söylemektedir:

"4. Şimdi; "Faşist ordu iktidara, geldi, kapitalistlerle birleşerek, Türk işçisini istismar ediyor'' propagandası yapılmaktadır. Böyle bir iftira karşısında, işçi-işveren ilişkilerini düzenleyecek olan kanunlar dikkatle incelenerek, taraflar için adilane bir şekilde ve asgari hata ile çıkarılmalıdır. Bu düzenleme yapılırken, bazı sendikaların Türk Devleti'ni ve ekonomisini yıkmak için bugüne kadar yaptıkları aşırı hareketler göz önünde bulundurulmalıdır. Diğer taraftan, DİSK'in kapatılmış olmasından dolayı bir kısım, işçiler, sendikal münasebetler yönünden bekleyiş içindedirler. Militan sendikacılar, bu İşçileri tahrik etmek ve faaliyeti devam eden sendikaların yönetim kadrolarına sızarak, kendi davalarını devam ettirmek niyetindedirler, Bu durum bilinerek, hazırlanacak kanunlarda gerekli tedbirler alınmalıdır." (Kırk Haramiler, s. 349.)

10 Mustafa Sönmez, Kırk Haramiler-Türkiye'de Holdingler, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 1987, s. 208.

üzere, buna dayalı siyasal ve toplumsal etkenlerin sonucu olarak ortaya çıkmış ve tekelci sermayenin isteklerini yerine getirmiştir.

12 EYLÜL FELSEFESİ

12 Mart ve 12 Eylül müdahalelerinin temeldeki amacı, yukarıda açıklandığı gibi, ülkemizde çarpık kapitalist bir ekonomi sistemini uygulamak ve yerleştirmekti. 12 Mart, bu anlamda, yarı kalmış bir 12 Eylül olarak nitelenebilir. 24 Ocak kararlarıyla da beslenen böyle bir ekonomi sistemini uygulamanın emekçi halk yığınlarını yoksullaştırma pahasına, sermayenin kârını artırma sonucunu doğuracağı açıktı. Bunun yoksullaşan halk yığınları ve demokrasi güçleri üzerinde tepkiler yaratacağı da ortadaydı. Bu tepkileri önlemenin çareleri düşünülmeli ve bulunmalıydı.

Bu yüzden, otoriter ve baskıcı bir yönetimin oluşmasına, yürütmenin güçlendirilmesine, kişi hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasına, sendika ve grev haklarının kullanılamaz duruma getirilmesine, sıkıyönetimsiz bir sıkıyönetimin yürürlüğe konulmasına, bir depolitizasyon politikasının uygulanmasına ve böylece, halkın yurt sorunları üzerinde düşünce açıklama olanağından .yoksun bırakılmasına, basının baskı altına alınmasına olanak sağlayan yasal düzenlemelere başvurulmalıydı. 12 Eylül felsefesinin ana ilkesi ve hedefleri bunlardı. Bu hedeflere ulaşabilmek için, her türlü önlem alınmalıydı ve alındı.

YASAL DÜZENLEMELER

Tekelci ve işbirlikçi sermaye için yaratılan "cennet"in güvence altına alınabilmesi için, yasal düzenlemelere başvurulmuştur. Böylece 12 Eylül baskı rejimi kurumlaştırılmıştır. Yapılan hukuksal değişiklikleri, şöylece sıralayabiliriz:

1982 Anayasası

İnsan haklarına büyük oranda saygılı 1961 Anayasası yürürlükten kaldırılmış ve yerine "otoriter, yasakçı, baskıcı" bir anayasa getirilmiştir.

Prof. Lütfi Duran bu konuda şöyle demektedir:

> "1982 T. C. Anayasası" —genel ve baskın niteliği bir yana bırakılsa bile— içerdiği ilke, kural ve ayrıntılı hükümler itibarıyla, **1980-1983 askerî yönetim döneminde Millî Güvenlik Konseyi tarafından çıkarılan ana kanunların özünü yansıtmakta olduğundan**; anılan dönemin karakteri gereği, Yargıtay'ın belirlemesi uyarınca bir "**otoriter idare**" düzeni kurmuştur. Bu düzende, **Sayın Devlet Başkanı'nın 1984 Manisa konuşmasında** belirttiği gibi devlet, bireyler ve topluluklarıyla ilişkilerinde önde ve üstte kabul edilmekte, temel hak ve özgürlükler ikinci plana itilmektedir. Anayasanın, bu çıkış noktası tek başına, "demokratik hukuk devletinin uygulamaya geçirilmesini engellemeye yeterli olabilir. Çünkü "**demokratik hukuk devleti**", çağdaş insan haklarını ve temel özgürlükleri siyasi iktidara karşı korumak ve olgulara geçirmek işleviyle yükümlüdür.
>
> "Oysa 1982 Anayasası, devletin kuruluşundaki tüm organ, yetki ve görevleri söz konusu işleve ve ereğe ters düşen biçimde düzenlemekle kalmamış, askeri yönetim kanunlarından aktarılan ilke ve kurallarla temel hak ve özgürlükleri genel olarak ve her birini ayrı ayrı alabildiğine sınırlamış ve kısıtlamış bulunmaktadır. Türkiye'nin kendine yaraşır ve özgü demokrasisini kurduğu söylenen 1982 Anayasası'na göre genel ve olağan yönetim düzeni, çağdaş Batı özgürlükçü demokrasilerde ayrık ve olağanüstü hal rejimleri için dahi aşırı sayılabilecek sınırlama ve kısıtlamalar taşımaktadır"[11]

11 Cumhuriyet, 23.1.1985.

Doçent Dr. Bülent Tanör de, 1982 Anayasası'nı değerlendirirken şunları söylüyor:

> "Görülen odur ki, 1982 Anayasasının özü, liberal anayasalardan ve 1961 Anayasasından farklı olarak, özgürlük ve demokrasi değil, devlet ve otoritedir. Yeni anayasa, özgürlüğü güvence altına alan bir belge olmaktan çok, devletin iktisadi alan dışındaki her kesime elatmasını mümkün ve meşru kılan bir "yetkiler kılavuzu" durumundadır. Bir Yüksek Mahkeme bu hususu yeni bir kararında şöyle dile getirmektedir:
>
> "1982 Anayasasının 1961 ve hatta 1924 Anayasalarına karşı, güçlü devlet ve otoriter idare kavramlarına daha fazla önem verdiği ve özellikle yürütmeyi yasama ve yargı karşısında daha da güçlendirdiği tartışmasızdır. Anayasanın birçok maddeleri bu temel düşünceye uygun olarak değiştirilmiş ve yeniden düzenlenmiştir."[12]

Yine Bülent Tanör, bu anayasanın niteliğini açıklarken şu düşüncelere yer vermiştir:

> "Bu bağlamda; Anayasa, anayasanın ve hukukun üstünlüğü, demokrasi ve özgürlük, hukuk devleti, vb. gibi kavram ve ilkeler de jeo-stratejik bir içerik kazanmaktadırlar. Nitekim, "Bin yıllık Türk Devletini ortadan kaldırmak isteyen dış güçler" temasını sürekli işleyen K. Evren, "Biz kendi özelliklerimize, şartlarımıza uygun ve stratejik konumumuzu düşünerek bir anayasa yapmak durumun dayız. Batılı anayasalara uymak zorunda değiliz" diyordu. Devlet Başkanı, Anayasa Mahkemesi üyeleri önünde yaptığı bir konuşmada da şunları söylemiştir: "Anayasa Mahkemesinin (önüne gelen) sorunları, öncelikle Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü, Cumhuriyetin ve millî egemenliğin üstünlüğü ve millî güvenliğin idamesi açısından ele alması, bilahare İktisadî, siyasî, sosyal yönlerini düşünmesi (...)

12 Bülent Tanör, İki Anayasa. 1961-1982, Beta Yayım, İstanbul 1986, s. 154.

sorumluluk ve görevinin gereğidir."[13]

Bülent Tanör'e göre:

> "... yeni anayasa; "hürriyetçi demokrasi" anlayışını kendisiyle özdeşleştirip bunun dışındaki her türlü yorumu kesin olarak yasaklarken, kendi "hürriyetçi demokrasi" anlayışını da düşünülebilecek en dar kalıplar içinde ifade etmektedir. Anayasanın; devlet/birey, devlet/toplum ve toplum/birey ilişkilerinde devleti diğer ikisinin, toplumu da bireyin önünde tuttuğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu yüzdendir ki 1982 Anayasası daha ilk cümlesinde "Kutsal Türk Devleti" formülüyle söze girmektedir. Liberal batı anayasacılığının sadece bireye ya da onun haklarına lâyık gördüğü "kutsallık" sıfatı, 1982 Anayasasını hazırlayanlar tarafından Devleti taçlandırmak için kullanılmıştır. Anayasanın, kelimenin "otoriter" anlamında "devletçi" oluşunun en açık kanıtı da budur; 1982 Anayasası, Devleti kutsamakla işe başlayan ilk ve tek "batı demokrasisi" anayasasıdır."

Öte yandan bu anayasa; çağdaş anayasaların tersine ölüm cezasına yer vermekle kalmamış, kimi devlet görevlilerine, kimi koşullarda adam öldürme yetkisi tanımış ve böyle bir eylemden ötürü yargılanamayacakları hükmünü getirmiştir (Madde 17). Bu, "yargısız ölüm cezasından başka bir anlam taşımamaktadır. Böyle bir düzenleme, kimi öldürme eylemlerinin yargı dışı bırakılmasından başka bir anlam taşıyamaz. Bu tür bir hüküm, çağdaş anayasalarda görülmeyen bir hükümdür.

Uygar ülkelerin hemen hepsi, yasalarından ölüm cezasını çıkarmışlardır. Avrupa Konseyi'ne üye devletler de ölüm cezasını kaldırmışlardır. Bu kitapta yer alan yazılar, ölüm cezası üzerine daha geniş bilgiler verildiği için, burada ayrıntılara girilmemiştir. Ancak burada söylemek isteriz ki, ölüm cezasının kaldırılması için imzaya açılan ve bugüne kadar Türkiye tarafından imza edilmemiş bulunan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 6 sayılı protokolün imzalanması, demokratikleşme süreci açısından önemli bir adım olacaktır.

13 Aynı yapıt, s. 162.

Yine bu Anayasa, temel haklarla ilgili çoğu maddelerinde yargının görevine işaret ettikten sonra, "gecikmesinde sakınca bulunan hallerde" gerekçesi ile, yargının görevlerini yürütme organına devretmiştir. Bu gerekçe, basın ve yayın, kitap toplatma, özel yaşamın gizliliği, haberleşme, demekler, toplantı ve gösteri yürüyüşleri gibi demokrasinin temel ilkelerini oluşturan hak ve özgürlüklerle ilgili birçok maddelerde yenilenmiş ve özellikle pratikte yargının görev ve yetkilerini ortadan kaldıracak düzeye ulaşmıştır.

Böylece 1982 Anayasası, kişinin hak ve özgürlükleriyle ilgili düzenlemelerinde, yargıya ait olması gereken görev ve yetkileri yürütme organına vermiş, yürütmeyi, yargının üzerine çıkarmış ve "güçler ayrılığı", yargının bağımsızlığı ve giderek hukuk devleti ilkelerini işlemez duruma getirmiştir.

Sendikal Haklar

12 Eylül Anayasası sendikal haklara, toplu sözleşme ve grev haklarına katı sınırlamalar getirmiş ve bu sınırlamalar sonunda, bu haklar kullanılamaz duruma gelmiştir.

> "24 Ocak 1980 tarihinden günümüze, uygulanmakta olan ve ülkemizi tam bir batak içine sürükleyen ekonomik politikanın baş amacı, işçilerin ve diğer çalışanların gerçek gelirlerinin düşürülmesidir. Bu ekonomik politikanın uygulanabilmesi için, gerekli hukuksal çerçeve, 1982 Anayasası 2821 ve 2822 sayılı yasalar ve diğer yasalarda yapılan değişikliklerle oluşturulmuştur. Son altı yıl, işçiler ve tüm emekçiler için, yoksullaşma ve en temel hak ve özgürlüklerini yitirme anlamına gelmiştir."[14]
>
> "Son sendikal düzenlenmelerle, kendi öz çıkarlarım yurt çıkarlarıyla özdeş göstermekte ustalaşan, sendikalı işçileri **Mutlu azınlık** ilan eden, vermekte oldukları sınıf mücadelesini '20 yıldır biz ağladık, onlar güldü' sözleriyle açıkça sergileyen kapitalistler ve onların sözcüleri TİSK ve TÜSİAD,

14 24 Ocak ve İşçiler, Yol-İş, s. 1.

> özellikle son on yıldır sürdürdükleri anti-sendikal mücadelede muratlarına ermişlerdir. Son sendikal düzenlemelerde, sendika özgürlüğü ve sosyal haklar oldukça sınırlıdır. Sosyal hakların güvencesi durumundaki üçlü hak zinciri, sendika, toplu pazarlık ve grev hakları açısından son sendikal düzenlemelere bakıldığında şu saptamalar yapılabilir: yeni düzenlemeler, hakları düzenleyici, güvence altına alıcı değil, sınırlayıcı, yasaklayıcı niteliktedir. Sosyal hakların özüne dokunulmakta, amacına uygun olarak kullanılamaz duruma getirilmektedir."[15]

1982 Anayasası ve 2821, 2822 sayılı yasalarla işçi haklarının önemli güvencelerinden birisi olan "hak grevi" yasaklanmıştır:

> "1961 Anayasası ve bu doğrultuda 1963 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası hak grevini yasaklamış değildi. Sendikal menfaat uyuşmazlıklarında olduğu gibi, hak uyuşmazlıklarında da, greve başvurmak hakkına sahiptiler. Böylece bağıtlanmış olan bir toplu iş sözleşmesinin rafta kalmaması, hayata geçmesi yolunda önemli bir güvenceden yararlanıyorlardı. Tüm demokratik ülkelerde, hak grevi, grev hakkının ayrılmaz bir parçası ve özü olarak benimsenmiştir."[16]

Gerek 12 Eylül Anayasası, gerek buna dayanılarak çıkarılanı Sendikalar Yasası, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasaları ile, sosyal haklara, sendika ve grev haklarına getirilen sınırlamalar, yukarıda açıklandığı gibi, tekelci sermayeye, kârını artırmak için büyük olanaklar sağlarken, işçi ve emekçi sınıfların adil bir ücret alma olanaklarına ortadan kaldırmıştır. Böylece, işçi ve emekçi sınıf ve katmanlar, hak arama olanak ve araçlarından yoksun bırakılmışlardır.

---

15 F. Pekin. Demokrasi, Sendikal Özgürlüğü ve Sosyal Haklar, s,258-59.

16 Alpaslan Işıklı, "Hak Grevi", Birlik Gazetesi, sayı: 2.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri

Bu anayasa ile, Devlet Güvenlik Mahkemeleri anayasal bir yargı organı haline getirilmiştir. Bilindiği gibi DGM'ler, olağanüstü mahkemelerdir. Olağanüstü mahkemeler, "bağımsız yargı" ilkesine ters düşen yargı organlarıdır. Bu mahkemeler, sıkıyönetim askeri mahkemelerinin baktıkları davalara bakmakta ve o mahkemelerin görevini yerine getirmektedirler. Böylece Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile, sıkıyönetim sürekli hale getirilmiş olmaktadır.

Öte yandan DGM'leri, "doğal hâkim" ilkesine aykırı olduğu gibi, "Yargının bağımsızlığı" ilkesine de aykırı mahkemelerdir. Bu mahkemelerde asker üyelerin yer almasını, demokrasi ve bağımsız yargı ilkesi ile bağdaştırmak olanaksızdır.

Ülkemizde, öteden beri kurulu olup görev yapagelen genel mahkemeler varken, bu tür özel mahkemelerin kurulması, genel mahkemelere bir güvensizliği dile getirmektedir. Genel mahkemelerde görev yapan hâkimlerle, DGM'lerde görev yapan hâkimler arasında, eğitim açısından bir fark bulunmadığına göre, DGM'lere bir "uzmanlık mahkemesi" gözü ile de bakmak olanağı yoktur.

DGM'leri, olağanüstü dönem koşullarının ve önlemlerinin sürdürüldüğünü gösteren, başka bir deyişle, sıkıyönetimsiz sıkıyönetimi simgeleyen, yargının bağımsızlığı ve doğal hâkim ilkelerine aykırı, uluslararası anıtlaşmalarda yer alan yargıya ilişkin ilkelere ters düşen mahkemelerdir. Genel mahkemelere güvensizliğin bir göstergesi olan bu mahkemelerin yargı birliği, bağımsızlığı ve hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmadığı açıktır.

Pişmanlık Yasası

Ünlü Yunan düşünürü Protagoras, "Her şeyin ölçüsü insandır," diyordu. Anayasa hukuku uzmanı sayın hocamız Bahri Savcı da "İnsan hakları öğretisinin ekseni insandır, merceği insandır" demektedir.[17] Bu sözler, hukukun insan için var olduğunu, insanın kişiliğini, onurunu, insan olma değerini, bu değerleri koruması gerektiğini, anlatıyor. Başka bir deyişle, hukuk, insan içindir, insan, hukuk için değildir.

17 Bahri Savcı, Yaşam Hakkı ve Boyutları, s. 83.

Gerçekten, ceza yasaları ve usul yasaları "insan haklarına, insanlık yasalarına" dayandığı ölçüde bir değer kazanabilir. Ceza yasaları değişebilir, değiştirilebilir. Ama insanlık yasaları değişmez, evrensel yasalardır.

"Hukukun bütün tarifleri eksiktir. Doğrusu şudur: hukuk, insanlıktır. Gerçek hukukçunun çabası, bu yöndedir. Onu başarıya götürecek tek araç akıl çağma yakışır olandır. Geri kalana inanmamalı. Geri kalanı yalandır."[18]

Sayın Erem'e göre "Yasaları idare eden yasalar" da vardır. Bu da insanı hakları ve ahlak yasalarıdır. "Hukuk - ahlak ayırımı yapaydır. Sadece yasaya uymak her zaman şerefli bir davranış değildir. Yasaya uymak, ahlaka uymak şeklinde anlaşılırsa, üstün bir anlam kazanır. Fakat bunun için de, yasaların ahlaklı olmaları şarttır."[19] Burada önemli bir nokta da, hukuk ile ahlakın ilişkisidir. Kuşkusuz "hukuk = ahlak" denilemez. Ama ahlaksız bir hukuk düşünülebilir mi?

Doktrin'in ve anayasanın açıklanan bu verileri karşısında şunları söylemek mümkündür:

3216 sayılı Pişmanlık Yasası, ahlaksal değerleri koruyanı bir yasa değildir. Bu yasanın insan onuruna ve haysiyetine saygı duyan bir yasa olduğunu söylemek mümkün değildir. Aksine, bir sanığı, "ölüm cezası'' ile "cezadan kurtulma" gibi insanlık açısından korkunç bir ikililik arasında bırakan bir yasadır. Bu yasanın sağladığı cezadan kurtulma yollan karşısında, sanık, bütün ahlaki değerlere sırt çevirebilmekte, geçmişini inkâr edebilmekte, kendi kişiliğini, kendi vakarını, izzeti nefsini bir kenara itebilmektedir, suçsuz bir dava arkadaşını suçlayabilmektedir.

Devlet nasıl adam öldüremezse, vatandaşın kişiliğini de yok edemez. Ona, suçsuz insanları suçlama yollarını açamaz. Böyle bir tutum Çağdaş devlet anlayışı ile bağdaşamaz. "İnsanüstü suni kurallar yaratmak ve insanı bu kurallara feda etmek hümanist doktrine ters düşer."[20]

Adalet, gerçeği bulabilmek için yargılamanın bütün hukuksal

18 Prof. Faruk Erem, Olağandışı Yargılamalar,, s. 18.
19 Prof. Dr. Faruk Erem, Ceza Hukukunda Hümanist Doktrin, s. 36.
20 Aynı yapıt, s.. 41.

ve ahlaksal yöntemlerini kullanabilir ve kullanmalıdır. Ama bu yasa, gerçeğe değil, gerçek olmayan sonuçlara ulaşma yollarını açmıştır. Tahliye edilen itirafçı sanıkların dışarıda, bazı sanıklar hakkında gerçek dışı ifadeler vermek zorunda kaldıklarını söylemeleri, bundan vicdan azabı duyduklarını anlatmaları, kendilerine nasıl menfaatler vadedildiğini, paralar ödendiğini açıklamaları düşüncelerimizin doğruluğunu ortaya koymaktadır.

Gerçek hukuk, insan haklarına dayanan ve bu haklara saygılı hukuktur. Bu haklar içinde, insan onuru, ahlakı ve kişiliği başta gelir. Yasaların hukuk, ve ahlak kurallarına uygun olması zorunludur. Pişmanlık yasası, bu kurallara uygun olarak düzenlenmiş bir yasa değildir. İnsanı "ölüm cezası" ile ‘‘beraat" hatta "tahliye" arasında bir ikililik içinde bırakanı bir yas,al düzenlemenin, cezadan kurtulmak için dava arkadaşını haksız olarak suçlamalara itebilen bir yasanın adalete hizmet ettiğini söylemek olanaksızdır.

Öte yandan 3216 sayılı yasanını; itirafçı sanık anlatımlarının doğruluğunun emniyet örgütlerinden sorulması yolundaki hükmü de, yargının görevlerine bir saldırı, emniyeti mahkeme yerine koyan bir görüştür ve yargının bağımsızlığını zedeleyen bir hükümdür. O halde, sormak gerekir: Emniyetin topladığı bilgilerin doğruluğunu kim saptayacaktır? Bu bilgiler, nereden toplanmıştır? Hangi yöntemlerle toplanmıştır? Bunlar, objektif bilgiler midir? Yoksa yasaların ve ahlakın yasakladığı yöntemlerle, toplanmış bilgiler midir? Mahkemeye, itirafçı sanıkların bilgilerinin emniyetçe toplananı bilgilerle uyum içinde olduğunu bildiren kişiler, yargıç niteliğinde insanlar mıdır? Böyle olmadığına göre, bir mahkeme, bu kişiler tarafından verilen yanıtlara dayanarak nasıl hüküm verecektir? İtirafçı sanıkların anlatımlarının, emniyet bilgileriyle karşılaştırılarak, bundan bir sonuç çıkarılması yoluna gidilmesi, kuşkulu bilgilerin, başka kuşkulu bilgilerle doğrulanması yoluna gidilmesi demektir ki, bu bir fasit daire içine girmek demektir. Başka bir deyişle bu, bilinmeyeni, bilinmeyenle çözmektir.

Hangi yönden bakılırsa bakılsın, Pişmanlık Yasası, insana, insan onuruna ve ahlak kurallarına saygı gösteren bir yasa olarak nitelenemez; bu anlamda, insancıl (hümanist) hukuk anlayışına ters düşen bir düzenlemedir.

Öteki Yasalar

12 Eylül döneminde, toplumsal ve siyasal olarak niteleyebileceğimiz tüm yasalar, yeniden düzenlenmiştir. Basını Yasası, Dernekler Yasası, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası, Olağanüstü Hal Yasası kabul edilmiştir. Polis Görev ve Yetki Yasası'nda, Türk Ceza Yasası'nda, Sıkıyönetim Yasası'nda, 353 Sayılı Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Yasası'nda değişiklikler yapılmıştır.

Burada bu yeni yasaların ve yasa değişikliklerinin her biri üzerinde ayrı ayrı durmak olanağımız bulunmamaktadır. Bu yasaların her birisi ayrı bir inceleme konusu yapılabilecek düzeyde önem taşımaktadır.

Ancak, bütün bu yasa ve yasa değişikliklerinin ortak özelliği, 1982 Anayasasının ilkeleri doğrultusunda ve bu ilkelere koşut olarak insan hak ve özgürlüklerinin sınırlanması, kısıtlanması ya da ortadan kaldırılmasıdır.

Ülkemizde baskıcı, yasakçı ve otoriter bir yönetim oluşturulmuştur. Bu yönetim, amacını gerçekleştirmek içini "baskı hukuku"nu bir araç olarak kullanmıştır. "Baskı hukuku"nun, egemen sınıfların iradelerini yansıtan, çıkarlarını koruyan bir hukuksal düzenleme olduğu, 12 Eylül döneminin tüm "icraatı" ile açık biçimde doğrulanmıştır,

12 Eylül döneminin başlangıcında, yapılacak yargılamaların yürürlükte bulunan yasalara göre yapılacağı, yasalarda değişiklik yapılmayacağı açıklanmış olmasına karşın daha sonraları, cezaları ağırlaştıran, savunma haklarını kısıtlayan, işkence uygulamalarını kolaylaştıran yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Ceza Yasasının 141-142 ve 168. maddelerinde değişiklikler yapılmış ve cezalar artırılmıştır.

19.09.1980 günlü ve 2301 sayılı yasa ile 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'nın 17. maddesinde yapılan bir değişiklik sonunda, sıkıyönetim mahkemelerinin görevlerine giren ve sıkıyönetimin ilanından sonra işlenen suçlarda. (Mad. 15) verilecek cezaların üçte birden yarıya kadar artırılması kabul edilmiştir.

2474 ve 2632 sayılı yasalarla, mahkemelerce verilen üç yıllık ve altı aylık hapis cezalarının temyiz edilemeyeceği hükmü

getirilmiştir.

Gözaltı süresi 90 güne kadar çıkarılmıştır. İşkenceciler işkence izlerini gidermek için bu yasa değişikliği ile uzatılan gözaltı süresinden yararlanmışlardır.

24.03.1981 günlü ve 2439 sayılı bir yasa ile, ceza ve tutukevlerinde tutuklu bulunan sanıkların yeniden emniyete gönderilmeleri kabul edilmiş ve böylece, emniyette, soruşturma ekiplerinin yeni "ifade düzenlemeleri" yapmalarına ve baskı yöntemleri uygulamalarına olanak verilmiştir.

Yan tutma nedeniyle hâkimin reddedilemeyeceği hükmü getirilmiştir.

Savunma hakkı, süre bakımından sınırlanmıştır.

İŞKENCE UYGULAMALARI

Altında ülkemizin de imzası bulunan Uluslararası antlaşmalarda ve anayasada yasaklanan işkence, bir sorgulama yöntemi olarak uygulanmaktadır. Bu uygulama günümüzde de sürmektedir.

İnsan Hakları Derneğinin yayınladığı bir rapora göre, 12 Eylül döneminde yaklaşık 250 bin kişi gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınanların çoğu, işkenceden geçirilmiştir. Emniyette ve cezaevlerinde işkence nedeniyle 170 kişi yaşamım yitirmiştir.

İşkence Nedir?

Yasalarımızda, işkence tanımlanmamıştır. Birleşmiş Milletler 'tarafından oybirliği ile kabul edilen 1984 günlü "İşkence ve öteki zalimane insanlık dışı ve onur kırıcı davranış ve cezaya karşı sözleşme"nin birinci maddesi işkenceyi şöyle tanımlamıştır:

"İşkence, bir kimseyi, kendisinden ya da üçüncü bir kişiden bilgi ya da itiraf sağlamak, kendisinin ya da üçüncü bir kişinin işlediği ya da işlediğinden kuşku duyulan bir eylemden ötürü, onu cezalandırmak, kendisine ya da üçüncü bir kişiye gözdağı verme ya da onları zorlamak amacıyla ya da herhangi bir türden ayrım gözetmeye dayalı bir nedenle, bir kamu görevlisi ya da resmi sıfatla davranan bir başkası tarafından ya da kışkırtması ya da onayı ya

da izniyle bilerek maddi ya da manevi ağır acı vermek ya da eziyette bulunmaktır."

Bu sözleşmenin ikinci maddesi; savaş, savaş tehdidi, iç savaş ve kargaşa durumu ya da başka olağanüstü durumlarda da, işkence yapılamayacağı hükmünü getirmiştir. Yani sıkıyönetim dönemlerinde de işkence yasağı sürecektir.

Avrupa Konseyi tarafından, 26.11.1987 gününde imzaya açılanı "İşkence ve İnsanlık dışı ya d.a, onur kırıcı davranış ya da cezanın önlenmesi hakkında Avrupa Sözleşmesi" bu alanda yeni önlemler getirmiş ve işkence konusunda bir denetim mekanizması oluşturmuştur. Bu denetim mekanizmasına göre, işkence iddiaları, sözleşmeye imza koyan ülkelerde denetlenebilecek, oluşturulacak komite üyeleri, işkence gördüğü ileri sürülen kişilerle görüşebilecek, her türlü araştırma ve incelemeyi yaparak bu konuda raporlar düzenleyip Avrupa Konseyi'ne ve ilgili devlete verecektir.

İşkencemin önlenmesi konusunda kimi etkin güvenceler getiren bu sözleşme, geçtiğimiz günlerde Türkiye tarafından imza edilmiştir. Bu sözleşmenin kâğıt üstünde bırakılmaması, içtenlikle uygulanması ve yaşama geçirilmesi, işkencenin bir sorgulama yöntemi olarak uygulanageldiği ülkemizde, bu insanlık dışı tutumun önlenmesi bakımından yararlı olacaktır.

Önlem Alınmalıdır

İşkencenin önlenmesi için kimi yöntemler düşünülebilir:

1. Önce bu konuda yasa değişiklikleri yapılmalıdır.
2. Gözaltı süresi en çok 48 saat'e indirilmelidir. "Toplu suçlar" gerekçesiyle bu süre uzatılmamalı, sorgulama kadrolarının genişletilmesi yoluyla sorun çözüme kavuşturulmalıdır.
3. 1402 ve 2965 sayılı yasalarla, işkence suçlarında, emniyet görevlileri için getirilen "tutuklanmama" hükmü kaldırılmalıdır,
4. İşkence suçlularına verilecek cezalar arttırılmalı ve "çekindirici" bir düzeye çıkarılmalıdır.
5. 3200 sayılı yasa kaldırılmalı, belli suçlarda sorgu işlevi yalnızca C. savcıları tarafından yerine getirilmelidir.

6. Kişi, gözaltına alındığı andan başlayarak her zaman avukatı ile görüşebilmeli ve haberleşebilmelidir.
7. Siyasal iktidar işkenceye karşı kesim tavır almalı, bunu açıklamalı, işkence yapan görevliler, görevlerinden uzaklaştırılmalı ve haklarında Suçüstü Yasası'na göre kovuşturma açılmalıdır.

12 Eylül döneminde, soruşturma emrinin verilmesinde, gözaltına almada ve yargılamalarda çift standart uygulanmıştır. Mahkemelerde, saldırıları başlatan ve sürdüren sağ görüşlü kişilerle savunma durumunda bulunan sol görüşlü kişilere, aynı gözle bakılmıştır. Sol görüşlü kişiler, "anayasal düzeni zor kullanarak ortadan kaldırmaya kalkışma" ile suçlanarak ölüm cezasına mahkûm edilirken, sağ görüşlü kişiler, "cürüm işlemek için cemiyet teşkili" ile suçlanarak 2-5 yıl hapis cezası ile cezalandırılmışlardır. Yüksek yargı organlarının kararlarında da görülen ve yazılarımızda örnekleri verilen bu haksız uygulama, kamuoyunda huzursuzluk ve tedirginlik yaratmıştır.

Bu tür değişik yasa maddelerinin uygulanması, 1982 Anayasası karşısında, sağ görüşlü kişilere, çıkarılacak bir af yasasından yararlanma olanağı sağlarken sol görüşlü kişilere bu yolu kapamıştır.

Töb-Der ve Disk ile Ülkü-Bir ve Misk arasında açık eşitsizliklere yol açan bu çift standart uygulaması, demokrat öğretim üyeleri hakkında yapılan 1402 uygulamalarında da kendini göstermiştir.

Sınıflı toplumlarda, siyasal iktidarların "hukuk" olarak niteledikleri kurallar, temsil ettikleri sınıfların çıkarlarına korumak amacıyla oluşturulmuştur. Bu kurallar toplamına, gerçek anlamda "hukuk" gözü ile bakmak olanaksızdır. Çünkü, hukuk, kökeninde bir sınıfın çıkarlarına değil "insan hakları"na dayanmalı, insan hak ve özgürlüklerini düzenlemeli ve ona hizmet etmelidir. Belli bir sınıfın çıkarlarını düzenleyen kurallar toplamına, ancak, "baskı hukuku" denilebilir.

12 Eylül döneminde oluşturulan yasal düzenlemeler ve uygulamalar, baskı hukukunun niteliğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu kurallar, yürürlükte kaldıkça, ülkemizde demokrasiden, demokratikleşmeden ve '"çağ atlamadan" söz etmek olanaksızdır. Gerek anayasada, gerek öteki yasalarda bulunan antidemokratik, toplumsal haklara ve insan haklarına aykırı düzenlemeler

kaldırılmalı, bu yasalar demokratik ilkelere uygun bir duruma getirilmelidir.

Yasal düzenlemelerin bu günkü niteliği demokrasi güçlerinde karamsarlık yaratmamalıdır. Mücadele verilemeyecek hiçbir koşul düşünülemez. Olumsuz koşullar da, mücadele yöntemlerini, mücadele koşullarım kendi içlerinde taşırlar.

YENİLMEYENLER

TARİH boyunca toplumların egemen güçleri ve onların temsilcileri her zaman bilime saldırdılar. Karşılarında bilimi ve düşüm adamlarını gördüler. Aydınlıktan korktular, ışıktan korktular, gerçekten korktular, özgürlükten korktular, uyanan insandan ve halktan korktular.

Engizisyon, 17'nci yüzyılın dev adamı Galile'ye saldırdı. "Sanıyorum bu dünyada bilgisizliğin bilime karşı duyduğu kin ve nefretten daha zorlu bir kin ve nefret yoktur" diyen büyük Galile'ye. Bu karanlık güçler Copernic sistemini geliştiren Giordano Bruno'yu Tanrıtanımazlıkla suçladı. Ünlü düşünür, 7 Şubat 1600'de Roma' da Campe Dei Fiori'de odunlar üstünde yakıldı. Ama 294 yıl sonra 1894'te Roma'nın aynı meydanında, yani yakıldığı yerde heykeli dikildi. Fransız devriminden sonra çağdaş kimyanın kurucusu ve "Doğada hiçbir şey kaybolmaz, hiçbir şey yeniden var olmaz'' kuralını keşfeden ünlü Lavoisier "Cumhuriyetin bilginlere ihtiyacı yoktur" gerekçesiyle giyotine gönderildi. "Vahdet'i vücut" (Tanrı ile evrenin birliği) felsefesini savunduğu için İslâm mutasavvıf ve şairi Hallacı Mansur, toplumsal düzeni bozduğu iddia edilerek idam edildi. Ruhu maddenin bir niteliği olarak gören Türk şair ve düşün adamı Nesimi, "Enelhak" dediği için Halep kalesinde derisi yüzülerek öldürüldü. Simavna kadısı Şeyh Bedrettin "Padişaha huruç ettiği" için asıldı. Asılırken önceden hazırladığı deve yününden örülmüş bir ipi cellâda kendisi uzattı.

Bilgin düşmanlığı, bilim düşmanlığı, kitap düşmanlığına, sanat düşmanlığına dönüştü. Kitle halinde kitaplar yakıldı. Yasaklandı. Düşünce ve sanat zincire vuruldu. Bilimin, sanatın, felsefenin, yani insanlığın tüm entelektüel mirasının yayılmasına, kuşaktan kuşağa insanlığa mal olmasına hizmet eden ve düşünürün, sanatçının, bilim adamının vazgeçilmez desteği, yardımcısı bu nesne, düşman ilân edildi. Ak kâğıtlar üzerine yazılı, düşünce ürünü bu ışıklı satırlar, insanlığın, uygarlığın dostu bu kutsal miras mahkûm edildi.

Yaşlı tarih, cehaletin bilime karşı, burada sadece birkaç örneği verilen sayısız saldırıları ve cinayetleriyle dolu.

Bütün bu cinayetler ve saldırılar "ademiyetten", "idraki" kaldıramadı. İnsan varlığının, bilinçli varlık insanın ayrılmaz parçası düşünce, sed tanımadan, yüzyılları aşarak günümüze ulaştı. Giyotinde can verenlerin, idam edilenlerin, odunlar üstünde yakılanların, insanlık dışı işkencelere tâbi tutulanların eserleri, düşünceleri, insanlığa, insanlığın mutluluğuna ışıklarını serpti. Okullarda, üniversitelerde okundu. Yapıtları, bir kültür mirası olarak kuşaktan kuşağa, dönemden döneme insanlığın kurtuluşuna katkıda bulundu. İnsan, insanca olan her şeyi sevdi.

Bugün varılan uygarlık düzeyi küçümsenemeyecek kadar önemli. Tekerleğini, ateşin, elektriğin, buharın, atomun, cumhuriyet devlet şeklinin düşünülemediği dönemlerden bugüne gelindi. Bu düzeyi, kölenin efendiye, işçinin patrona, "mazlum milletlerin" emperyalizme karşı verdiği amansız mücadeleye borçluyuz, içinde bulunduğumuz düzey, bir kurtuluş düzeyi olmaktan kuşkusuz uzak. İnsanoğlu hâlâ eğitimsizliğe, sömürüye, baskıya, işkenceye ve bütün bunların ana sorumlusu emperyalizme karşı savaşım sürdürüyor ve sürdürecek, insanlar ulus olarak bağımsız, ağanın, patronun ve bunların temsilcilerinin sömürüsünden, sömürünün her türlüsünden kurtulmuş, kendi entelektüel kişiliğini ve özgürlüğünü kazanmış bir aşamaya varıncaya kadar mücadelesini sürdürecek. Kölelik düzeninden nasıl kurtulduysa, kapitalist emperyalizmin boyunduruğundan da kurtulacak. Ezilen sınıf ve halklar bugüne kadar yenilmedi. Eninde sonunda yendi. Çünkü yenilemez. Tarihsel gelişme doğrultusu ezilenlerden yana. Bu bir doğa yasası, toplum yasası. Bunu anlamayanlar, anlamazlıktan

gelenler, çıkarları anlamalarına engel olanlar, kendi menfur çıkarları, iğrenç kişilikleri ile tarihin mezarlığına göçüp gidecekler. Ama mazlum milletler, ezilen sınıflar yaşayacak. Bu akıbeti hiçbir güç önleyemeyecek.

Bir maymun sırıtmasından insanca bir gülüşün çıkışı bile bunu anlamaya yeter.

Cumhuriyet, 26.2.1974

DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜNE SAYGI

CUMHURBAŞKANI Sayın Korutürk, 12 Ekim seçimleri ile ilgili olarak yaptığı radyo-televizyon konuşmasında: "Türk halkı özgürlüğü canı gibi sevdiği ve dinine o derece bağlı olduğu içindir ki, Marksist de olmayacaktır" demektedir. Daha önce de, Sayın Cumhurbaşkanı'nın Karadeniz gezisi esnasında yaptığı konuşmada, şu sözler yer almıştı: "Türkiye, bugün, hür demokratik parlamenter sistemin gereği olarak kısmî parlamento seçimlerinin arifesindedir. Bu dönemde bütün vatandaşlarımızın anayasamızda da yerini bulan temel ilkelere dikkatlerini çekmek isterim. Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet Türkiye'sinde devlet idaresini Marksist temellere dayanan felsefenin eline terk etmeyeceğiz..."

Bu konuşmaları izlerken, anayasanın temel ilkelerini, özellikle düşünce ve inanç özgürlüğünü, Cumhurbaşkanlığının tarafsızlığı ilkesini ve ülkemizdeki sosyalist partilerin hukuksal durumlarını anımsamamak elden gelmemektedir.

Anayasanın temel hak ve ödevler bölümü, vatandaşlara düşünce ve inanç özgürlüğünü ve düşüncelerini açıklama ve yayma hakkını tanımıştır. Bu hak ve özgürlükler dokunulmaz, vazgeçilmez ve devredilmez haklardandır.

Her tür düşünce gibi, Marksist felsefeyi de benimsemek, bu felsefeye inanmak, vatandaşlarımızın temel haklarındandır. Bu düşünce ve inançlarından ötürü, kişinin kınanamayacağı bir Anayasa hükmüdür. Yasalarımızda da, bu görüş ve anlayışı yasaklayan,

engelleyen herhangi bir hüküm yer almamıştır. Yasalarımızın ve bu arada Türk Ceza Yasasının 141-142. maddelerinin yasakladığı husus, zor kullanarak yani silâhlı mücadele yoluyla bir sosyal sınıfın öteki sınıflar üzerinde egemenliğini kurması ya da bir sosyal sınıfı zor kullanarak ortadan kaldırmasıdır.

"Yargıtay Birinci Ceza Dairesi, bu maddelerin unsurunda (141-142.) cebir ve şiddetin kendiliğinden mevcut olduğuna, maddeler metnindeki tahakküm, ortadan kaldırmak ve devirmek kelimelerinin bizatihi cebir ve şiddeti tazammun ettiğine karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi de, sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakküm kurmasının rıza ve muvafakat sonucu olmayıp (zor) ile gerçekleştirilebilecek sosyal bir olay olduğundan şüphe edilemeyeceği esasını kabul etmiştir." (Abdullah Üner - A. Niyazi Gencer, **Komünizm-Sosyalizm ve Yargıtay Kararları**, s. 24)

Görülüyor ki, yasalarımızda, düşünce ve inanç özgürlüğünü yasaklayan ve cezalandıran herhangi bir hüküm yoktur. Kamu hukukunda, her devletin kendi varlığını koruma hakkı kabul edilmiştir. Ancak bu koruma hakkı, düşüncelere karşı değil, zor kullanarak toplum düzenini değiştirme eylemlerine karşı söz konusu olabilir. Yani, devlet, kendini düşünceye karşı değil, eyleme karşı koruyabilecektir. Karşıt düşünce ve tutum, Anayasanın düşünce ve inanç özgürlüğü ilkesine aykırı düşeceği gibi, İnsan Hakları Evrensel Bildirisindeki esaslara ve uygar dünyanın benimsediği kurallara da ters düşer.

KİMİ kavramlar, son zamanlarda, gerçek anlamlarının dışında kullanılmakta, bu kullanış biçimi de, sonuçta yanlış anlamalara neden olmaktadır. "Marksist" ve "Marksizm'' terimleri, bu tür kavramlardandır. Gerçekte, Marksizm, herhangi bir bilimsel metod gibi, doğaya ve toplumsal olaylara bir bakış açısı, onları inceleme ve açıklama yöntemidir. Bu yöntem, bazı çevrelerce siyasal bir rejim gibi nitelenmekte ve kimi varsayımlara ' ulaşılmak istenmektedir.

Batı ve Amerikan kaynakları ile bilim adamlarının yapıtlarından alınan şu örnekler, bu konuda, gerçeği anlamamıza yardımcı olabilir sanıyoruz:

Paris Üniversitesi Siyasal Bilimler Enstitüsü Öğretim Üyesi Jean

Bruhat, "Marksizm" adlı yapıtında şöyle demektedir: "Marksizm, bir dünya görüşü olarak tanımlanabilir, (...) doğayı ve insanı, bütün halinde kapsayan bir dünya görüşü." (c. 1, s. 4.)

Fransız düşünürü Roger Garaudy'ye göre: "Marksizm, bilimsel bir dünya görüşüdür. Böyle olduğu için de, bilimsel bir araştırma aracıdır." (**20. Yüzyılda Marksizm**, s. 49.)

Encyclopedia Britannica'da, şu sözler yer almaktadır: "**Marks'**ın **teorisini**, Ruckle gibi tarihin gidişi üzerinde fiziksel çevrenin etkisine inananı yazarların görüşleri ile veya Bentham ve onun izleyicilerinin faydacı doktrinleri ile karıştırmamak gerekir." (c. 14, s. 996.)

M. Rosenthal ve P. Yudin de, Materyalist Felsefe Sözlüğü'nde bu konuda şu tanımı vermektedirler: "Marksizm, Marks'ın ve Engels'in felsefesi, ekonomik ve sos- yo-politik görüş sistemini temsil eden tam ve ahenkli doktrin... Marks'ın felsefesi, bilmenin ve dünyayı dönüşüme uğratmanın biricik metodudur." (s. 314-316.)

Dünyaca tanınmış bilim adamı ve anti-marksist Benjamin Higgins de, "Ekonomik gelişme, ilkeler, sorunlar ve politika" adlı yapıtında şöyle diyor: "... Marksist İktisadî gelişme teorisinin, gelişme olayının meydana gelmediği hallerde bunun nedeninin anlaşılmasında, önemli katkıları vardır." (New York, 1959, s. 120.)

International Encyclopedia of The Social Science'ta da, bu konuda şu açıklamalara rastlanmaktadır: "Hümanist bir görüş olarak Marksizm, pazar medeniyetlerinin kötü cepheleri üzerinde durmakta, insanı sömüren, onu alçaltan sosyal kuramlara ve uygulamalara karşı bir kızgınlığın uyanmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda, insanını yaratılışta iyi olduğu görüşünü de, içtenlikle benimsemektedir. Son yıllar içinde Marksizmin hümanist görüşü üzerinde durulması, Marks'ın ilk eserlerine karşı büyük ve süratli bir ilginin duyulmasına yol açmıştır. .. Sosyal bilimlerle uğraşanların, sosyal bilimlerin bir öncüsü olarak Marks'a karşı olan ilgileri gittikçe artmaktadır. Marks'ın metodolojik katkıları, bu alanda, bilim adamlarınca da, ancak son zamanlarda kabul ve teslim edilmeye başlanmıştır." (ABD, 1968, c. 10, s. 45.)

Amerikalı tanınmış bilim adamlarından John Armstrong,

"Sovyetler Birliği'nde İdeoloji, Politika ve Hükümet" adlı yapıtında, Marksizmin, sistematik, bilimsel ve insanlığın gelişmesinin anlaşılmasına rehberlik eden, sosyal sorunların bilimsel açıdan incelenmesini öneren bir kuram olduğunu, doğa bilimlerinin olduğu gibi, toplumsal gelişmenin de bir tahlili olduğunu belirtmektedir.

Yine, Çetin Altan tarafından yazılan "Geri kalmış ülkeler arasında" başlıklı bir yazı hakkında, 142. maddeye dayanılarak İstanbul Altıncı Ağır Ceza Mahkemesi'nde açılan bir davada, seçilen, bilirkişiler: Profesör Dr. Edip Çelik, Profesör Dr. Kenan Bulutoğlu ve Profesör Dr. Cavit Orhan Tütengil tarafından verilen 13.2.1971 günlü bilirkişi raporunda: 1. Yazar, Marksizmi bir yöntem olarak benimsemiştir. Gerçekten de, Marksizm, bir dünya görüşü ve bilimsel bir metottur. Önceki bilirkişinin raporunda belirttiğinin tersine (Marksizm = İhtilalci Sosyalizm = Komünizm) değildir. (İst. Ağ. Ceza Mah. 971/101)

İşte, siyasal bilim ve bu bilim dalının çeşitli uzmanlarının konuya ilişkin sözlerinden birkaç örnek. Bu tanımlamalar, Marksist felsefenin bir dünya görüşü, doğayı ve toplumu inceleme, öğrenme ve açıklama yöntemi olduğunu göstermektedir.

Günümüzde, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış sayılan ülkelerde, Komünist ve Sosyalist partiler serbestçe kurulmakta ve faaliyet göstermektedirler. Bu partiler, Marksist dünya görüşünü benimsemişler ve programlarında, bunu açıklamışlardır. Bu ülkelerin bazılarında ve örneğin Batı'nın en güçlü komünist partisinin bulunduğu İtalya'da 141-142. maddeler yürürlüktedir. Ama, bu ülkelerin siyasal iktidarları ve yürütme organları, "şu insanlar marksist olmayacaktır ya da idareyi marksist felsefeye teslim etmeyeceğiz" şeklinde bir söz söylemeyi hatırlarından geçirmemekte ve böyle bir tutumu, bilime ve demokrasi kurallarına uygun görmemektedirler. Bilime uygun görmemektedirler, çünkü, Marksizm, bir siyasal rejimin adı değil, bir dünya görüşünün, bir inceleme metodunun adıdır. Demokrasiye uygun görmemektedirler, çünkü, çoğulcu demokrasilerde, her tür düşünce, inanç ve inançlarını açıklama hakkı, yasaların güvencesi altındadır. Halkın benimsediği her düşünce saygıdeğerdir.

ÜLKEMİZDE DE, sosyalist partiler vardır. Anayasa'ya ve Siyasi

Partiler Yasası'na göre kurulan bu partiler, legal ve yasaların güvencesi altında faaliyet gösteren partilerdir. Bu partiler, uygar ülkelerde olduğu gibi, marksist teoriyi benimseyebilir, dünya ve toplum olaylarını, bu bakış açısından değerlendirebilir ve çalışmalarım, buna göre yürütebilirler. Bu görüşün ve tutumun Anayasamıza ve yasalarımıza aykırı olduğu düşünülemez ve savunulamaz. Aksi halde, sosyalist partilerin, varlık nedeni ortadan kalkar, bu partiler, göstermelik kuruluşlar haline düşerler. Bu halde de, çoğulcu demokrasiden ve dillerden düşürülmeyen çağdaş uygarlık düzeyinden söz edilemez.

Toplumsal düzeni zor kullanarak değiştirme yoluna başvurmadıkça, gerek bu partileri ve gerekse Marksist felsefeyi benimseyen öteki kişi ve kuruluşları suçlamak anayasanın düşünce ve inanç özgürlüğü ilkesine aykırı düşeceği gibi, İnsan Hakları Evrensel Bildirisindeki esaslara ve uygar dünyanın benimsediği kurallara da ters düşer. Bu açıdan, Sayın Cumhurbaşkanının yukarıda alınan konuşmalarını anayasanın düşünce, inanç hak ve özgürlüğü kavramlarına ve Cumhurbaşkanının tarafsızlığı ilkelerine uygun görmediğimizi açıklamak isteriz.

Cumhuriyet, 18 Ekim 1975

DEMOKRATİKLEŞMEYİ DÜŞÜNÜRKEN

TOPLUMLARIN ulaştıkları uygarlık düzeyi ve demokratikleşme süreci ile üstyapı kurumlan arasında sıkı bir bağ vardır. Bir ülkenin toplumsal kurumlan o ülkenin uygarlık düzeyinin bir ölçütü olarak kabul edilebilir. Örneğin, bir toplumda uygulananı "yargılama hukuku"na yani insanların nasıl yargılandığına, nasıl sorguya çekildiğine bakarak o toplumun demokratikleşme aşamasını ve uygarlık düzeyini anlayabiliriz.

Öte yandan, çağdaşlaşma, demokratikleşme ve insan haklarına saygı kavramları da, iç içe kavramlardır. Bugün', ülkemiz, bir demokratikleşme sorunu ile karşı karşıya bulunmaktadır. Demokrasiye giden yolda, "insan haklarına saygı", en temel öğeyi oluşturuyor, öyle görünüyor ki, ülkemiz, demokratikleşme mücadelesini, uzun bir süre daha yaşayacaktır. Bu nedenle, yurdumuzun demokrasiden yana güçleri, önemli bir görevle karşı karşıya bulunuyor: Demokrasiyi ve insanı haklarını, en kısa sürede gerçekleştirmek ve yaşama geçirmek.

Ama, uygulamalar ve gelişmeler, bu açıdan iç açıcı görünmemektedir.

Örneğin, ceza yargılamasında soruşturma işlevi, hâlâ hukuk eğitimi görmemiş, bağımsız yargı görevini üstlenen mekanizmalarca değil, yürütme organına bağlı güvenlik görevlileri tarafından yapılmakta, bu soruşturmada "işkence" denilen, kişinin özgür iradesini yok edici, kişiliğini ortadan kaldırıcı maddi ve manevi

baskılar uygulanmakta, bu yöntemlerle düzenleneni "anlatım tutanakları", yargılamada bir öğe, bir kanıt olarak ele alınmakta ve bunlara dayanılarak hüküm oluşturulmaktadır.

Biz, burada, demokrasiye geçiş sürecinin, hukuk açısından çok önemli gördüğümüz bir yönünün üzerinde durmak istiyoruz.

Bu konuda, yargı organlarınca, kimi kez hukuk ilkelerine, çağdaş yargılama hukukuna uygun kararlar verildiği gibi, özellikle 12 Eylül döneminde bu ilkelere ters düşen ve siyasal yönü ağır basan kararlar da verilmiştir.

1978 yılında, 12 Eylül döneminden önce, Askeri Yargıtay, bir kararında şunları söylemiştir:

"... Ceza Usul Hukukumuzda, vicdani delil sistemi esası benimsenmiştir. Bu sistemde, HUMK'nda olduğu gibi, deliller, tek tek sayılmamış, aksine, hâkim, delillerin takdirinde serbest bırakılmıştır. Ancak, kanuna, ahlaka, genel adaba aykırı surette toplanan delilleri, hâkim telakki etmekten kaçınmak zorundadır.'[1]

İşkencenin yasaya ve ahlaka aykırı olduğu açıktır. Bu karara göre, işkence ile alınan bir ikrar, delil sayılamayacaktır.

Bu karar, "insan hakları"na uygun olduğu gibi, yargılama hukukunun evrensel düzeyde kabul ettiği ilkelere de uygun düşmektedir.

Ancak, sıkıyönetim askeri mahkemelerince ve Askeri Yargıtay'ca, daha sonraları, bu ilkelere ters düşen kararlar oluşturulmuştur.

Bir mahkeme kararında işkenceli anlatım tutanakları konusunda şu değerlendirmelere yer verilmiştir: ".. Bir an için işkence yapıldığı kabul edilse bile, işkence; sanıktan (doğru cevap almak) için yapılmaktadır. Eğer doğru olmayan, uydurma cevaplar verilirse, işkencenin gayesi (doğru cevap almak) olduğuna göre, işkence daha da arttırılacaktır. O halde, bu durumun sanıklarca da bilinmesi tabii olduğuna göre, bu önermenin mantıki sonucu, işkenceye maruz kalanın doğru cevap vermesidir. Aksi takdirde, işkenceye, arttırılarak devam edilecektir. Öyleyse, ifadelerin işkence altında alındığı sabit bile görülse, bu, ifadenin gerçek dışı olduğunu, itibar edilemeyeceğini ortaya koymaz. Şu halde, işkence ayrı,

1 As. Y. 2. D. 26.4.973 gün. 973/35-100 sayılı K.

işkence sonucu verilen ifadenin doğruluğu ayrı şeylerdir."[2]

Askeri Yargıtay 3. Dairesi de, işkenceli anlatım tutanakları ile ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapmıştır:

".. Buna karşı bir ikrarın elde edilişinde, işkence yapıldığı veya başka türlü hileli yollara başvurulduğu gerçekleşse dahi, bu tür davranışlar görevlilerin sorumluluğunu gerektiren ayrı bir husus olacağından, eğer, ikrar, başka yan deliller ve maddi olaylarla teyit ediliyorsa, bunun değerlendirilip hükme dayanak yapılmasında, hukuki bir sakınca bulunmamaktadır."[3]

İşkenceli ikrar tutanakları konusunda verilen bu kararlar, Askeri Yargıtay'ın yukarıda sözü edilen ve demokratik ilkelere, insan haklarına uygun düşeni 26.4.1973 günlü kararma aykırı olduğu gibi, uluslararası sözleşmelerde kabul edilen ilkelere de ters düşmektedir.

Gelişmiş ülkelerin yüzyıllar boyunca biriken deneyimlerinin bir ürünü olarak ortaya çıkan ve Birleşmiş Milletler Genel Kumlu tarafından 1984 yılında oybirliği ile kabul edilen "işkence ve öteki zalimce, insanlık dışı, onur kırıcı davranış ve cezaya karşı sözleşme" işkenceyi tanımlamış ve sıkıyönetim ile olağanüstü hallerin bile, işkenceyi haklı gösteremeyeceği düşüncesine yer vermiştir. Bu sözleşmenin 15. maddesi, işkence altında elde edilen anlatımların, işkenceciden başka hiçbir kimse aleyhine kanıt olarak kullanılamayacağı görüşünü benimsemiştir. Bu hüküm, yargılama hukuku alanında önemli bir gelişmeyi simgelemektedir. Bu sözleşmeye göre işkenceli anlatım tutanakları, işkenceci dışında, hiç kimse aleyhine ne tek basma ve ne de başka kanıtlarla birlikte kullanılamayacaktır.

Yargı organlarımızın uluslararası antlaşma ve sözleşmeleri, gelişmiş ülkelerin hukuk standartlarını göz önüne alarak, yargılama hukukumuza demokratik ilkeler doğrultusunda bir ivme kazandırmaları zamanı gelmiştir.

Anımsamakta yarar vardır ki, Anayasa Mahkemesi de, kararlarında, "Yasalarımızın, anayasanın açık hükümlerinden önce, hukukun bilinen ve bütün uygar memleketlerde kabul edilen

2 Erzincan Sık. Yön. M. 4.9.1984 gün 984/107-375 sayılı K.

3 As. Y. 3. D. 4.9.984 gün, 984/107-375 sayılı K.

prensiplerine uygun olması şarttır"[4] görüşünü benimsemiştir.

Sürekli olarak Avrupa'nın bir parçası olduğumuzun yinelendiği ve Avrupa Topluluğuna üyelik için başvuruda bulunulduğu böyle bir dönemde, gelişmiş ülkelerin demokrasi ve insan hakları standartları ülkemizin gündeminde yer alırken, hukuk alanında da bu doğrultuda çabaların gösterilmesi, hukukun demokratikleştirilmesine katkıda bulunulması hukukçularımız için kaçınılmaz bir görev sayılmalıdır.

Cumhuriyet, 19 Eylül 1987.

4 Anayasa Mah. 28.4.965 gün. 963/166 Es 964/76 S.U K

ÇAĞDAŞ CEZA HUKUKU VE ÖLÜM CEZASI*

CEZA hukuku tarihinde, suç ve ceza anlayışı, suç ve ceza politikası yıllar boyunca önemli değişikliklere konu olmuştur. Bu değişiklikler, toplumların belli gelişme aşamalarına egemen olan düşüncelere ve dünya görüşlerine göre biçimlenmiştir.

XVI. yüzyıla gelinceye kadar, toplumsal gelişme aşamalarına göre insanlar köle, serf, daha sonra da tab'a olarak sınıflara ayrılmıştı. Siyasal bakımdan olduğu gibi Suç ve Ceza anlayışı bakımından da onlara "İnsan" gözü ile bakılmıyordu. Efendiler, senyörler, beyler, soylular insandı, onlar tüm hakların sahibiydiler. Ama kölelerin, serflerin ve öteki halk yığınlarınım böyle bir "hak sahibi" olma nitelikleri yoktu.

Bu dönemlerde cezalandırma yöntemi, genel olarak "öc alma" ve "kısas" yöntemiydi.

Kabile reisi, kral, hükümdar, imparator emirler ve fermanlar çıkarır, bu emir ve fermanlara göre insanlar cezalandırılır, kırbaçlanır, hapsedilir ya da öldürülürdü. Bugünkü anlamıyla bir "yargılama" yoktu.

Yargılama başladığı dönemlerde de, hâkim, ya hükümdarın kendisi ya da onun görevlendirdiği ve onun iradesine göre kararlar veren kişiydi. Bu dönemlerde insanlara en ağır işkenceler yapılıyor ve bu olağan karşılanıyordu.

Ortaçağda başlayan ve XVII. yüzyıl sonlarına kadar devam eden

* 6 Mayıs 1987 günü Mülkiyeliler Birliği'nce düzenlenen konferans konuşması

Engizisyon mahkemelerinin sorgulama ve işkence yöntemlerini anımsamakta yarar vardır.

XVIII. yüzyılın sonlarında yeni düşünceler ortaya çıktı.

Diderot, J. J. Rousseau, Beccaria, Bentham ve Montesquieu gibi düşünür ve hukukçular, bu suç ve ceza anlayışına karşı çıktılar ve işkence uygulamalarını eleştirdiler.

Örneğin Beccaria, 1764 yılında yayınladığı "Suçlar ve Cezalar" adlı yapıtında suç ve ceza konularında özetle şunları söylüyordu:

"Suçu önleyen, suçun önüne geçecek olan şey, cezanın ağırlığı değildir. Belki suç işleyenin mutlaka cezaya çarpılacağı ve bundan kurtulamayacağı hususunda herkeste bir kanaat hâsıl olmasıdır. Suç işleyecekleri asıl korkutacak şey budur. Diğer taraftan suça nisbetle çok ağır cezalar verilmesi, kamunun vicdanına dokunur, onun için hâkim de bu nisbetsizlik karşısında cezalandırmada tereddüt eder, ağır ceza vermektense beraat kararı vermeyi tercih eder; Bu suretle hakikaten suçlu olanlar da cezadan kurtulur." (Tahir Taner, **Ceza Hukuku**, s. 27.)

Öteki düşünürler, sosyolog ve hukukçular da yürürlükte bulunan yargılama yöntemlerine, suç ve ceza anlayışına karşı çıktılar.

Yeni hukuk ekolleri doğdu. Bu ekoller, aralarında kimi görüş ayrılıkları olmakla beraber, hepsi de eski uygulamaları değişik açılardan eleştirdiler, yeni görüşler ortaya koydular. Böylece yeni bir ceza, yeni bir suç ve yargılama anlayışı ortaya çıktı.

Avrupa ülkeleri bu görüşlerin etkisi altında yeni ceza ve yargılama yasaları düzenlediler. Suç, ceza ve yargılama alanında bu, önemli bir aşama oldu.

Daha sonraları; savunma hakkı, bağımsız yargı, doğal hâkim, adalet kolluğu, iddia ve savunmanın birlikte başlaması, çapraz sorgu, ölüm cezalarının kaldırılması, düşünce açıklamanın suç sayılmaması, işkence yasağı ve benzeri konularda savaşımlar verildi. Bu haklar, "Kişinin temel hakları" başlığı altında Anayasalarda ve yasalarda yer aldı.

Günümüz uygar ülkelerinde bu ve benzeri haklar kabul edilmiş ve ceza hukukunda yerleşmiş bulunmaktadır.

Çağımızda, çoğulcu demokrasi ile yönetilen ülkelerde kabul edilen "Sosyal Hukuk Devleti" ve "Hukukun üstünlüğü" ilkeleri,

sözünü ettiğimiz temel İnsan haklarına paralel ve onlarla birlikte uygulanmaktadır.

Çağdaş ceza hukuku; insana, insan emeğine, kültürüne değer vermekte, insana maddi ve manevi açıdan yeteneklerini geliştirme hakkım tanımakta, insan hak ve özgürlüklerini güvence altına almayı görev saymaktadır.

Çağımızın ceza hukuku anlayışına "insancıl bir ceza hukuku anlayışı" diyebiliriz. "Demokratik bir ceza hukuku", ancak "insancıl" bir ceza hukuku olabilir. Başka bir deyişle., ceza hukuku, insan hakları temeline oturmalıdır. "Çünkü insan haklarının ekseni insandır. Merceği insandır." (Prof. Bahri Savcı, **Yaşam Hakkı ve Boyutları,** s. 83.) İşte gerek suç ve ceza anlayışı, gerekse yargılama ve infaz sistemi böyle bir ilkeye dayandığı takdirde çağdaş bir ceza hukuku anlayışından söz edilebilir.

İnfaz hukuku alanında, insanı, onun kişilik ve onurunu temel almak, suç işleyen kişiyi yaşatmak ve topluma kazandırmak önde gelen bir görevdir.

Bir ülkenin yargılama yöntemleri, o ülkenin uygarlık düzeyinin bir ölçeğidir. Eğer bir ülkede sorgulamayı hukuk eğitimi görmüş, Adalet Bakanlığı'na bağlı görevliler yani Cumhuriyet savcıları yapmıyorsa, bunlar yerine polis yapıyorsa o ülkeye uygar gözü ile bakmak olanaksızdır.

Çağımızın uygar ülkelerinde ceza hukuku, yargılama hukuku ve infaz hukuku böyle bir düzeye ulaşmıştır.

ÖLÜM CEZASI

Ölüm cezasının çağdışı bir ceza olduğu, günümüzde bilim adamlarının, sanatçılarını, düşünürlerin ve hukukçuların ezici bir çoğunluğu tarafından kabul edilmektedir. Türkiye dışında, Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin hepsi ölüm cezasını yasalarından çıkarmışlardır. NATO'ya bağlı devletler arasında ölüm cezası, yalnız Türkiye' de vardır.

Şu devletler ölüm cezasını kaldırmışlardır.

Fransa, İngiltere, Federal Almanya, Amerika Birleşik

Devletleri'nde 39 eyalet, Hollanda, İsveç, Norveç, Venezüella, Yeni Zelanda, İsrail, İzlanda, Kolombiya, Nepal, Portekiz, San Marino, Avustralya, Arjantin, Belçika, Avusturya, Brezilya, Danimarka, Dominik, Ekvator, Finlandiya, Honduras, Kosta-Rica, Lüksemburg, Meksika, Nikaragua, Panama ve Uruguay.

Ölüm cezasına iki açıdan bakılabilir:

A - Anayasa hukuku açısından

B - Ceza hukuku ve Suç bilimi (Kriminoloji) açısından.

A - Olaya Anayasa hukuku açısından bakıldığı zaman görülüyor ki, tüm uluslararası antlaşmalar, sözleşmeler ve belgeler "yaşam hakkı"nı güvence altına almışlardır. 1215 tarihli Magna Charta bu konuda ilk adımı atmıştır. Avrupa, Amerika ve İngiliz belgeleri bunu izlemiştir. Gerek bu belgelere ve gerek yazılı anayasalara göre yaşam hakkı, kişinin vazgeçilmez, dokunulmaz hakkıdır.

Ölüm cezasının yaşam hakkını ortadan kaldırdığı bir gerçektir. Bir yandan yaşam hakkının dokunulmazlığını, öte yandan da ölüm cezasını kabul etmek açık bir çelişkidir.

Bu çelişki, 1982 Anayasasında da görülmektedir. Bu anayasa, 17. maddesinde yaşam hakkının dokunulmazlığını kabul etmiş bunun yanı sıra da ölüm cezasını kabul etmiştir.

YARGISIZ ÖLÜM CEZASI

Anayasanın 17. maddesi; yaşam hakkının dokunulmazlığını kabul ettikten sonra, bunun istisnalarını saymıştır. Bu madde de mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesinin yanında :

"Yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu ya da hükümlünün kaçmasının önlenmesi, ... sıkı yönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır" hükmü de yer almıştır.

Yani bir tutuklu ya da hükümlünün kaçmasının önlenmesi esnasında, sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde de, yetkili makamın

verdiği emirler üzerine polis silah kullanabilecek ve adam öldürebilecek ve bu öldürme suçundan dolayı kendisine bir ceza verilmeyecektir. Bu, korkunç bir yetkidir. Devletin görevi yakalamaktır. Öldürmek değildir. Bu yolla bir insanın öldürülmesi, "yargısız ölüm cezası"ndan başka bir anlam taşıyamaz. Çağdaş anayasalarda böyle bir hükme yer verilmemiştir.

B - Ceza hukuku açısından ölüm cezasına baktığımız zaman, bu cezanın, çağdaş "ceza tanımlına ve anlayışına uymadığım görüyoruz. Başka bir deyişle ölüm cezası, bir "ceza" değildir.

Bilindiği gibi suçların kökeni toplumsaldır. Suç işlenmesine neden olan etkenler: toplum düzenindeki bozukluklar, haksızlıklar, eşitsizlikler ve çelişkilerdir. Ünlü İtalyan cezacısı Alfieri, "Suçu toplum hazırlar, birey işler" demektedir. Buradaki "toplum" sözü "toplumsal düzen" anlamında kullanılmıştır. Ülkemizde işlenen adam öldürme ve yaralama suçlarının ezici bir çoğunluğunun, toprak mülkiyeti ve diğer mülkiyet sorunlarından kaynaklandığı bilinmektedir.

Suç ve ceza politikasının amacı, bu toplumsal dengesizlikleri, haksızlıkları, eşitsizlikleri ve çelişkileri ortadan kaldırma yollarını bulmak, bunları ortadan kaldırarak, suçların kaynağım kurutmak, böylece, suç işlenmesini önlemektir. Yenili suç nedenlerini yok etmektir. Oysa ölüm cezası, suç nedenlerini değil, insanı yok- etmektedir. Bu, çağdaş kriminolojinin ve ceza politikasının verilerine aykırıdır. Suç işleyen kişiyi yaşatmak ve onu topluma kazanmak ceza siyasetinin görevi ve hedefidir.

O halde ölüm cezası, çağımızın hukuk anlayışına, kriminoloji biliminin verilerine de ters düşmektedir.

ÖLÜM CEZASININ KALDIRILIŞ NEDENLERİ

A - Ölüm cezasının suçları önlemede bir etkisi yoktur.

Ceza hukuku alanında suçlarda ağır cezalarla ölüm cezasını savunanlar, bu ağır cezaların suçları önleyeceğini ileri sürerler. Oysa gerçek böyle değildir. Deneyler ve bilimsel araştırmalar, ağır cezaların suçları önlemede etkin olmadığını göstermiştir.

a- 1953 yılında İngiltere'de oluşturulan "Ölüm cezası kraliyet komisyonu", dünyada her yöreden topladığı istatistikleri ve bilgileri inceledikten sonra düzenlediği 789 sayfalık raporda:

"..Ölüm cezasının kaldırılması, ilgili suç oranını artırmamakta, ölüm cezasının yeniden konulması da suç oranını azaltmamaktadır." demektedir. (Ümit Hassan, Ölüm Cezası Sorunu, 1972, s. 98.)

b - 1863 yılından beri ölüm cezasını uygulamayan Belçika hükümetinin, kraliyet komisyonuna gönderdiği raporda şöyle denilmiştir:

"Ölüm cezası kalktığından beri, bu cezanın ortadan kalkmasının yol açtığı hiçbir suç artışına rastlanmamıştır." (Camus-Koestler, Ölüm Cezası Üzerine Düşünceler, Çev. Ali Sirmen, s. 172.)

c- 1850 yılından beri ölüm cezasını uygulamayan ve 1870 yılında yasalarından çıkaran Hollanda hükümeti de Kraliyet sorularına verdiği yanıtta şöyle diyor:

"Kesinlikle anlaşılmıştır ki, sivil ceza hukukunda ölüm cezasının kaldırılması suçların ağırlaşması veya çoğalması sonucunu doğurmamıştır." (Aynı yapıt, s. 173.)

d - Norveç hükümeti de aynı komisyona verdiği raporda:

"Deney büyük bir başarıya ulaşmıştır. Bu deney, ölüm cezasının kaldırılmasının cinayet sayısında hiçbir artma meydana getirmediğini ispatlamıştır/' (Aynı yapıt, s. 173.) demiştir.

e - İsveç İpsala Hukuk Fakültesi kriminoloji profesörü Sthal'de hükümetin raporuna eklenen yazısında: "En yaygın olan düşünce ölüm cezasının kaldırılmasına! suç sayısında bir artma meydana getirmediğidir." demektedir. (Aynı yerde.)

f - Ölüm cezasını 1874 yılında yasalarından çıkaran İsviçre'nin komisyona gönderdiği yazıya bir rapor eklenmiştir. Cenevre ceza hukuku profesörü M. J. Graven tarafından yazılan bu raporda şöyle denilmektedir:

"İsviçre parlamentosunun bir üyesinin de 1928 yılında belirttiği gibi ben devleti bir cellât olarak değil, suçları ve kötülüğü önlemeye çalışan, suçluyu düzeltmeye gayret eden bir terbiyeci olarak görüyorum.. Bugünkü İsviçre'yi, bu eski demokrasiyi cellât kılıfına girmiş düşünemiyorum."

g - Camus ve Koestler tarafından ortaklaşa yapılan incelemede,

Amerika'da ölüm cezasını kaldıran eyaletlerle kaldırmayan eyaletlerdeki suç oranları karşılaştırıldıktan sonra şu sonuca ulaşılmıştır:

"Bu rakamların incelenmesinden bir tek sonuç çıkarılabilir: Ölüm cezası ister uygulansın, ister uygulanmasın veya bu cezanın yürürlükte olduğu veya olmadığı devletler karşılaştırılsın, elde edilen suçluluk oranları, bu rakamların belirmesinde ölüm cezasından çok, başka faktörlerin rol oynadığını gözler önüne sermektedir.

Her ülkede ekonomik ve sosyal koşulların ve halkın kompozisyonunun sonucu olan değişik düzeylere rağmen, hemen hemen eğri her yerde aynıdır: Yüzyılın ilk yirmi yılında genel bir yükselme ve onu izleyen yıllarda da düşme göstermektedir." (Aynı yapıt s. 180.)

Bütün bu incelemeler, araştırmalar ve deneyler, ölüm cezasının suçlan önlemede bir etken olmadığını göstermektedir.

Ölüm cezasının gizli olarak infazı, gece yarısı ile sabah arasında yerine getirilmesi, kapalı cezaevi binalarında uygulanması da bu düşünceyi doğrulamaktadır.

B - Ölüm cezası, insanı onuru ile bağdaşmayan bir cezadır.

Anayasalarda ve uluslararası antlaşmalarda, "İnsan onuru ile bağdaşmayan cezalarını" kabul edilemeyeceği düşüncesi yer almıştır. Ölüm cezasının insan onuru ile bağdaşmadığı kuşkusuzdur.

C - Ölüm cezası, "öc alma" niteliğinde bir cezadır. Yukarda da açıkladığımız gibi, "öc alma", çağımızın gerisinde kalmış ve terk edilmiş bir cezadır.

D - Günümüz Ceza ve İnfaz sisteminde, cezanın amacı "ıslah", yani yeniden sosyalleştirme ve topluma yeniden kazanmadır. Yeni ceza yasa tasarısının gerekçesinde de bu düşünceye yer verilmiştir. Oysa ölüm cezasında insanı yeniden sosyalleştirme, topluma kazanma değil, yok etme vardır.

E - Adam öldürme, ilkel ve insanlık dışı bir eylemdir. Devlet, böyle bir eylemde bulunamaz.

F - Mahkemeler, her zaman yanılgıya düşebilir, yanlış kararlar verebilirler. Böylece adli hatalar meydana gelebilir. Usul yasaları, adli hatalardan dönme ve bunları düzeltme yöntemlerini

göstermiştir. Böylece adli hatalardan dönülebilir ve yanlış kararlar düzeltilebilir. Oysa ölüm cezasında "düzeltme" ve geriye dönüş olanaksızdır.

G - Ölüm cezasının "çekindirme'' etkisi de yoktur.

Yüzyılın başında İngiltere'de yapılan bir istatistiğe göre: 250 idam mahkûmundan 170'i daha önce bir ya da iki ölüm cezasının infazında bulunmuştur. 1886 yılında Bristol cezaevinden gelip geçmiş olan 167 idam hükümlüsünün 164'ü daha önce hiç değilse bir infaz olayında hazır bulunmuştur. (Ölüm Cezası Üzerine Düşünceler, s. 27.)

Danimarka cezaevleri genel müdürü Eric Kampman, ölüm cezası uygulanmayalı beri suçluluk oranında düşüş olduğunu bildirmiştir.

SİYASAL SUÇLAR

Özellikle siyasal nitelikli suçlarda ölüm cezasının yanlışlığı, yararsızlığı ve haksızlığı daha çok olarak' kendini göstermektedir. Çünkü siyasal suçlar "değişkendirler. Bu suçlar siyasal ortama, siyasal konjonktüre göre biçimler almaktadır. Dün suç sayılan eylemler bugün suç sayılmamaktadır. Dün suçlu görülen düşünür ve devlet adamlarının bugün heykelleri dikilmektedir. Siyasal suçlarda ceza hükümlerinin uygulanması, siyasal iktidarların tutumuna göre de değişiklikler göstermektedir.

Gerçekte, siyasal suçlu, siyasal mücadelede yenik düşen kişidir. Özellikle toplumsal gelişmenin hızlı ve yoğun olduğu toplumlarda bu gerçek kendini daha belirgin olarak ortaya koymaktadır.

Bu nedenlerle siyasal suçlarda ölüm cezasının yukarıda açıklanan sakıncaları kendini daha açık olarak göstermektedir.

DÜŞÜNÜR, VE HUKUKÇULAR NE DİYOR?

Temelde ölüm cezası, "kana kan isteme" gibi ilkel bir hukuk anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ceza hukuku uzmanı Mecacci bu kamuda şöyle diyor:

"Her halde ölüm cezası ahlâk örneği vermez. Bilakis halkın ahlakını tahrip eder, vahşeti ve kana susamayı tahrik eder, intikam duygusunu besler." (Prof. F. Erem, Ceza **Hukuku,** s. 188.)

"Halen ölüm cezasının ortadan kaldırılmasına engel olan şey bir düşünce değil, batıl bir itikattır. Cinayetlere karşı toplumu ancak ölüm cezasının kurtarabileceği yolunda batıl bir inanıştır." (Aynı yapıt, s. 189.)

Ünlü Fransız düşünürü Guisot da siyasal suçlarda ölüm cezası konusunda şunları söylemektedir:

"Eğer bir iktidar bir adamın öldürülmesine gereksinme duyuyorsa, gerçekten böyle bir gereksinme varsa o halde bu iktidar kötüdür. Siyasal suçlara ölüm cezasında iktidarın aradığı şey, adalet değil sadece kendi güvenliğidir; fakat aradığını bulamaz, aramadığını bulur. İfrattan nefret ederim. Çünkü ifrat yalandır. Bugün siyasal suçlarda ölüm cezasının tek savunucusu kalmıştır: KORKU!"

Ölüm cezası, gerçekten, suçtan daha aşağı bir cezadır.

ÜLKEMİZDE DURUM

Ölüm cezası açısından ülkemizde siyasal iktidarlara ve yasal düzenlemelere egemen olan görüş çağımızın çok gerisindedir. Yeni hazırlanan ceza yasa tasarısında da ölüm cezasına yer verilmiştir.

12 Mart ve 12 Eylül dönemlerimde askeri savcılar tarafından Ceza Yasasının 146/1. maddesine dayanılarak binlerce kişinin idamı istenilmiş, yüzlerce kişi hakkında ölüm cezası verilmiş ve bunlardan önemli bir bölümü de infaz edilmiştir.

Burada hemen söylemek isteriz ki 12 Mart'tan bu yana 146. madde yanlış uygulanmıştır. Bu kararlarda siyasal etken ağır basmıştır.

Bu maddenin uygulandığı olaylarda, özellikle "elverişli vasıta" öğesi yanlış yorumlarla gerçekleşmiş sayılmıştır.

Maddeye göre:

"Türkiye Cumhuriyeti Teşkilatı Esasiye Kanunu' nun tamamım veya bir kısmını tağyir ve tebdil veya ilgaya ve bu kanuni ile teşekkül etmiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni ıskata veya

vazifesini yapmaktan men'e cebren teşebbüs edenler.." ölüm cezası ile cezalandırılırlar.

Yasaya ve oturmuş yargı kararlarına göre bu sonuç işlenmesinde kullanılacak vasıtanın amaca ulaşmaya elverişli olması gerekir. Elverişli vasıta demek, amaca ulaşabilmek için kullanılacak silah ve gereç demektir.

146. madde ile yargılanan gençlerin, ya da örgüt mensuplarının ellerindeki silahlar böyle bir amaca ulaşmaya elverişli midir? Yani bu gençlerin ellerindeki silahlarla; Anayasal düzeni ve Büyük Millet Meclisi'ni koruyan Türk Silahlı Kuvvetlerinin, kolluk kuvvetlerinin bertaraf edilmesi olasılığı var mıdır?

Biraz sağduyu, bir gerçekçi bakış, bunun olanaksız olduğunu anlamaya yeter.

12 Mart döneminde, Tuğgeneral Kazım Tili Başkanlığında, Hâkim Albay Remzi Şirin ve Dz. Hâkim Binbaşı Saydam Ertok'tan oluşan İstanbul Sıkıyönetim 1 numaralı Askeri Mahkemesi, "elverişli vasıta" öğesi ile ilgili bir davada şu gerekçeye yer vermişti:

"Sanıkların ve dâhil oldukları teşkilatın Anayasa nizamını tebdile kadir olduğumu ifade etmek, Türkiye Cumhuriyetini Kuveyt emirliği ile veya bir orta Amerika devletçiliği ile bir tutmak demektir... Türkiye Cumhuriyeti birkaç banka şubesi soymak ve adam kaldırıp fidye almakla tebdil edilebilecek kadar çürük bir anayasa nizamına sahip değildir.

Bir devletin Anayasa nizamını hukuk dışı yollarla ihlal edecek güçlerin, en az bu nizamı korumak ve kollamakla görevli güçlere yakın kuvvette olmaları gerekir... Amerikalıları dahi kovamayacak olan 5 ila 10'ar kişilik silahlı hücrelerin ve bu arada sanıkların dâhil bulunduğu hücrenin Türk Silahlı Kuvvetleri ile aynı veya ona yaklaşık güçte olmadığı izahtan varestedir" (22.4.1972 gün, 972/3-9 sayılı K.).

Hukuka uygun olarak verilen bu karar daha sonraları itibar görmemiş ve bu karardan sonra adı geçen mahkeme ortadan kaldırılmıştır.

Bu konuda başka bir örnek de Deniz Gezmiş ve Arkadaşları davasında Hâkim Tuğgeneral Kemal Gökçen ile Hâkim Albay Nahit Saçlıoğlu tarafından yazılan karşı oy yazısıdır. Bu karşı oy

yazısında şöyle denilmiştir:

"Hülasa, sanıkların yukarıda işaret edilen güçleri, imkânları, bilinen taktik ve stratejiyle, Türk Devletinin Atatürkçü ordu ve emniyet güçleri ve, toplumun dinden ahlaki telakkilerine kadar çeşitli sosyolojik barajları karşılaştırıldığında, Türkiye şartlarına göre, sanıkların TCK'nun 146. maddesindeki suçu işlemek için elverişli vasıtalara sahip oldukları ve icraya böyle vasıtalarla başladıkları şeklindeki düşünceye katılamamaktayız." (As. Yarg. Daireler K. 24.4.1972 gün, 972/28-30 sayılı karara karşı oy yazısı.)

Yeni hazırlanan Ceza Yasa tasarısının 146. madde ile ilgili gerekçesinde yer verilen düşünceler de değerlendirmemizin haldi olduğunu doğrulamaktadır.

Gerekçede şöyle deniliyor:

"..teşebbüste aranılacak elverişlilik, suçun işleniş biçimi ve özellikle suçun bir tehlike suçu olduğu dikkate alınarak, kullanılan vasıtanın neticeyi elde etmeye elverişli olmasından daha çok tehlikenin doğmasına elverişli olup olmadığı göz önünde bulundurularak hâkim tarafından takdir edilecektir." (Genel Gerekçe, s. 201.)

Bu gerekçe şimdiye kadar süregelen uygulamalarda ve olaylarda "elverişli vasıta'' öğesinin bulunmadığının bir tür kabulüdür.

Kaldı ki "Tehlikenin doğmasına elverişli vasıta" sözleri o kadar elastiki ve o kadar her yöne çekilebilir niteliktedir ki burnun ölçüsünü bulmak son derece güçtür böyle bir düzenleme bizi, (bir banka soygunu tehlike yaratmaz, ama iki ya da üç banka soygunu tehlike yaratır.) gibi tutarlılıktan uzak sonuçlara götürebilir.

Günümüzde de iki ya da daha çok banka soygunu için ölüm cezası verilmekte, tek banka soygunu için ise 5-15 yıl ağır hapis cezası verilmektedir.

Burada bir noktaya daha değinmekte yarar görüyorum:

Bu da özellikle 12 Eylül hukukunun getirdiği, yoğun biçimde mahkeme kararlarına yansıyan; Çift Standart uygulamasıdır. Bu uygulama, Ceza Yasasının 141, 146 ve 168. maddeleri uygulanırken ikili bir ölçeği temel almakta, sağ görüşlü kişilerle sol görüşlü kişiler arasında ayırım yapmaktadır.

Bu çift ölçek, haksız, eşitsiz ve adaletsiz olduğu gibi kamuoyunda da bu nedenle büyük tepkilere neden olmaktadır.

Olay şudur:

Belli suçları sağ görüşlü insanlar işlediği zaman bu adi bir suç olan "suç işlemek için örgüt kurma" suçunu oluşturmakta, aynı suçu sol görüşlü kişiler işlediği zaman bu, "Anayasal düzeni ortadan kaldırmaya kalkışma" suçu olarak nitelenmektedir. Bu da ideolojik ve siyasal bir suçtur.

Birinci suçun cezası 2-5 yıl hapistir, ikinci suçun cezası ölümdür.

Burada Askeri Yargıtay 3. Dairesinin bir kararım örnek olarak göstermek istiyorum. Kararda şöyle deniliyor:

"..Öte yandan ülkücü kuruluş başkan ve yöneticisi olan sanıklar aleyhine TCK'nun 141/1. maddesinden dava açılmış ise de, sağ görüşü benimseyen kişilerin eylemleri Anayasa düzenine yönelik kabul edilmediği, bu durum Askeri Yargıtay daire ve daireler kurulunun istikrarlı uygulamaları ile kabul edildiğinden, bu görüşteki kişilerini örgüt ve teşekkül kurdukları ve suç işledikleri belirlense dahi TCK'nun 141 ve 146. maddelerine göre değil, TCK'nun 313. maddesine göre durumun değerlendirilmesi ve nitelendirilmesi gerekir. Yukarıdaki gerekçelerle bu suçları dahi sübut bulmadığından bu konudaki beraat kararı yerinde bulunmuş ve sıkıyönetim komutanınım temyiz itirazının reddi gerekmiştir." (21.2. 3984 gün ve 984/49-95 sayılı karar.)

Oysa sağ görüşü benimsemiş, sağ parti ve bunlara bağlı örgütlerin] yönetici v© üyelerinin de inandıkları ve benimsedikleri bir dünya görüşü, bir devlet ve toplum anlayışı vardır. Bunların da devleti ele geçirme ve onu kendi görüşleri doğrultusunda yönetmek istedikleri ortadadır. Sayın Kenan Evren, MGK başkanı iken bu konuda yaptığı konuşmalarda bu gerçeği dile getirmiştir.

Bu haksız uygulamanın bir sonucu da AF konusunda görülmektedir. Çünkü adi suçlar aftan yararlanmakta, siyasal suçlar yararlanmamaktadır.

Şimdi burada, 15 yıldan beri güncelliğini koruyan, belleklerde taptaze duranı bir idam olayını anımsıyoruz. Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idamı olayı.

Olaya 15 yılım ötesinden baktığımız zaman şunları görüyoruz:

Onlar bir banka şubesi soymuşlardı. Adam öldürmemişlerdi.

Kaçırdıkları Amerikalılara eni insanca muameleyi yapmışlar,

yememiş yedirmişlerdi. Onlara üç öğün yemek vermişler, sucuk ançuez ve benzeri yiyecekler ikram etmişlerdi. Onlara üşümemeleri için battaniyeler vermişler, kendileri nöbet tutmuşlardı.

Bunları Amerikalılar ifadelerinde açıklamışlar ve kendilerine çok iyi muamele edildiğini söylemişlerdi.

Eylemleri bunlardı.

Bugün yargılansaydılar, günümüz uygulama ölçülerine göre, (siyasal etkenler bir yana) onlara ölüm cezası verilmeyecekti. Haklarında silahlı çete ya da "iştirak" suçlarından hapis cezaları verilecekti.

Ama öyle olmadı.

Deniz Gezmiş ve arkadaşları davası, 12 Mart döneminin başında, yönetimin yarattığı siyasal gerilimli bir ortamda görüldü.

Davayı gören mahkeme özel bir mahkeme idi. Yasal açıdan bağımsızlıktan yoksundu. Karar siyasal iktidar tarafından önceden verilmiş ve sanıklar suçlu ilân edilmişti. Daha dava devam ederken Ankara Sıkıyönetim Komutanlığının, radyo ve televizyonda da yayınlanan 49 sayılı bildirisinde, suçluların bir an evvel cezalandırılmasını kamuoyunun beklediği bildiriliyordu. İzmir Sıkıyönetim Komutanlığının 26 numaralı bildirisinde de yakında infaz işlemlerinin başlayacağı duyuruldu. Yürürlükteki Anayasaya ve yasalara aykırı bütün bu telkinler ve tavsiyeler, davayı gören özel mahkemeyi etkilemek amacını güdüyordu.

Böylesine gerilimli, baskılı bir ortamda hukuka, hatta yürürlükteki yasalara uygun bir karar verme olanağı bulunamazdı. Çünkü siyaset, adalete öncülük ediyordu.

Öyle de oldu. Yasaya aykırı, siyasal nitelikli bir kararla onlara ölüm cezası verildi.

Siyasal iktidarın infazlar konusunda çok acelesi vardı. O kadar ki mecliste iç tüzüğe aykırı işlemlerle idamlar onaylanınca, CHP, ismet İnönü'nün imzasını taşıyan bir dilekçe ile yasanın iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Anayasa Mahkemesi onama yasasını usul yönünden iptal etti, esasa ilişkin itirazların incelenmesini erteledi. Ancak nasılsa, CHP, esasa ilişkin iptal davasını açmadı. Başka bir yoldan davanın açılması için C. Senatosundan 33 imza gerekiyordu. Milli Birlik Komitesi üyelerinin hepsi imza

verdiler. CHP'li senatörlerim bir bölümü imza vermediler. İmza sayısı 27'de kaldı. Gereken 33 imza toplanamadı.

İşte bütün bu siyasal ve hukuksal olumsuzluklar sonunda infazlar yapıldı. Metin Demirtaş'ın şiiriyle bitireceğim:

Onlar öldü
Uzun söz gerekmez
Her devrimci yaşarken, zaten biraz
Hayata nişanlı, ölüme sözlü.

Yalın sözlerle anlatılmalı bu ölüm
Onlar nasıl gittilerse ölüme
Yiğit ve sade
Fırtınası sessizliğinde
Kelimelerle

Çünkü onlar
Ölümü güzel kıldılar
Geçip bir sabah umudun
Ve yetimlerin safına

Çarşamba Söyleşileri.
Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 5, s. 154-162.

140. MADDE VE VATANDAŞLIKTAN ÇIKARMA

ÜLKE dışında bulunan yurttaşların vatandaşlıktan çıkarılmalarına gerekçe olarak gösterilen maddelerin başında, T. Ceza Yasası'nın 140. maddesi gelmektedir. Yazar Demir Özlü, Yağmur Atsız ve daha birçok yurttaşımız hakkında verilen vatandaşlıktan çıkarma kararları, bu maddede gösterileni suçlara dayandırılmıştır. 12 Eylül döneminden önce, pek uygulama görmeyen 140. maddenin, 12 Eylül döneminde yoğun bir uygulamaya konu olduğunu görüyoruz. Bu nedenle, söz konusu madde ile düzenlenen suçların niteliği üzerinde kısaca durmakta yarar görüyoruz.

140. madde şöyle demektedir:

"Devletin hariçteki itibar ve nüfuzunu kıracak şekilde devletin dâhili vaziyeti hakkında yabancı bir memlekette asılsız mübalağalı veya maksadı mahsusa müstenit havadis veya haberler neşreden veya milli menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunan vatandaş, beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapse konulur."

Maddenin Niteliği

Bu madde, 141-142. maddeler gibi, Mussolini İtalya'sında, faşist yönetimi korumak ve güçlendirmek amacı ile kabul edilmiş bir maddedir. İtalya'da, faşist yönetim, 1926 yılında iktidara gelmiştir. Sözü geçen tarihte, İtalya'da, Zanardelli Yasası denilen 1889 tarihli ceza yasası yürürlükte bulunuyordu. Bu yasa, demokratik hak ve

özgürlüklere, belli bir oranda saygı göstereni bir anlayışla hazırlanmıştı. Bu nedenle de, faşist yönetimin amaçlarına ve girişmek istediği uygulamalara uygun ve elverişli bulunmuyordu. Bu durum karşısında, Mussolini yönetimi, yeni bir ceza yasası hazırlıklarına başlamış, ancak, yeni yasa hazırlanıncaya kadar kurduğu yönetimi güvence altına almak için, "Devleti Koruma Yasası" adı altında, bir özel yasa hazırlatmış ve yürürlüğe koymuştu. Türk Ceza Yasası'nın 140, 141 ve 142. maddelerine kaynak olan hükümler de, bu özel yasada yer alıyordu. Daha sonra, bu hükümler, 1930 sayılı İtalyan Ceza Yasası'na ve bu yasadan da, 1936 yılında, Türk Ceza Yasası'na alındı.

Bilginler Ne Diyor?

140. madde konusunda Prof. Faruk Erem, şöyle demektedir:

"Bu hüküm, TCK'nun mehazı (alındığı yer) olan 1889 İtalyan Ceza Kanununda mevcut değildi. 1930 İtalyan kanunundan (M. 269) 3038 sayılı kanunla yapılan değişiklikle kanunumuza alınmıştır. Münhasıran (salt) siyasi maksatlarla konulmuş bir hükümdür. 1930 kanununu izah eden müellifler (10), bu madde hükmünün yabancı memlekette, İtalyan faşist rejimi aleyhine faaliyetlerde bulunan kimseleri cezalandırmak gayesiyle vazedildiğinde (konulduğunda) müttefiktirler. Esasen, bu hüküm, daha evvel, İtalya'da, 1926 tarihli (Devleti Koruma Kanununda yer almıştı. Görülüyor ki, tamamiyle, muayyen bir rejimin tesiri altında hazırlanmış bir hükümdür. Bu itibarla, kanunumuza alınması isabetsiz olmuştur. Diğer taraftan, yanlış tatbikatı (haberleşme hürriyetini) tehdit eder." (**Türk Ceza Kanunu**, c. 3, bası. 3, s. 115.)

Ceza Hukuku Açısından

140. madde, ceza hukuku ilkelerine, tümüyle aykırı düşen hükümler getirmiştir. Bu maddede, "milli menfaatlere zarar verecek" faaliyetlerin cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır. Oysa, madde, hangi faaliyetlerin ulusal çıkarlara aykırı düşeceğini açıklamamıştır. Böylece, yasa, suçun maddi öğesini, başka bir deyişle, suçun eylem olarak oluşup oluşmadığını "yorum"a terk etmiştir. Oysa,

ceza hukukunda, "yorum" yönteminin yeri yoktur. Yoruma elverişli olan, her yöne çekilebilen böyle bir maddeyi uygularken, kimi mahkemeler, bir yazıyı ya da konuşmayı "ulusal çıkarlara aykırı" görecek, öteki mahkemeler ise, aynı konuşmayı ya da yazıyı ulusal çıkarlara uygun görecektir. Bu da, hâkimin dünya görüşüne, düşünce yapısına, kültür düzeyine göre değişiklikler gösterecektir. Bunun sonucu olarak da, ortaya, değişik uygulamalar çıkacaktır.

Yine, madde, "devletin dâhili vaziyeti hakkında, yabancı memlekette asılsız, mübalağalı veya kasdı mahsusa müstenit havadis veya haberler" yaymayı suç saymaktadır. Bir haberin asılsız olup olmadığını, mübalağalı bulunup bulunmadığını, ya da özel bir maksatla yayınlanıp yayınlanmadığını, kim saptayacaktır? Hangi ölçülere göre saptayacaktır?

Örneğin, "Türkiye'de, polis memurları tarafından emniyet binalarında sanıklara işkence yapılmaktadır" ya da "Türkiye'de, demokratik rejim yoktur" sözleri asılsız mıdır? Yoksa, doğru mudur? Gerçek midir? Yoksa, abartmalı sözler midir? Yine, bu sözler, özel bir maksatla mı söylenmiştir? Bu soruların yanıtını, kim, hangi ölçülere göre verecektir?

Görülmektedir ki, 140. madde ile yapılan düzenleme, her yöne çekilebilir, yoruma elverişli bir düzenlemedir. Bu da, insan hak ve özgürlükleri açısından, ağır tehlikeler yaratıcı bir durumdur. Vatandaşların kaderini, özgürlüğünü, kişisel yorumlara terk etmek yanlış ve haksızdır. Bu tür sübjektif değerlendirme yapabilme olanakları, vatandaşın yürütme ve yargı önündeki güvenliğini ortadan kaldırır. Oysa, ceza hukukunda, vatandaşı bu tür tehlikelerden korumak için, yüzyılların deneyimlerinden kaynaklaman "suç ve cezaların yasallığı" ilkesi kabul edilmiştir. Bu ilkeye göre, yasa, hangi eylemlerin suç oluşturduğunu ya da oluşturmadığım açık seçik ve duraksamaya yer vermeyecek biçimde gösterecektir. Vatandaş, buna göre, kendi davranışlarımı düzenleyecektir. 140. madde, bu ilkeye aykırı bir düzenleme getirmiş ve ceza hukukunun "kanunsuz suç olmaz" kuralım, ortadan kaldırmıştır.

Yine, açıklamakta yarar vardır ki, bu tür bir yasa, siyasal iktidarlarım elinde, bir baskı aracı olarak kullanılabilir. Vatandaş, söylediği sözlerin, yazdığı yazıların nasıl yorumlanacağını, nasıl

değerlendirileceğini bilemez. Konuşmaktan ve yazmaktan çekinir. İyi niyetlerle yaptığı eleştirilerin ve değerlendirmelerin olumsuz yönde yorumlanmasından korkar. Bu da, düşünce, basın ve yayın özgürlüğünü zedeler. Demokratik bir düzen için, bu, ciddi bir sakınca ve kusurdur.

CEZA yasası değişiklik tasarısının gündeme getirildiği bugünlerde, eğer, yüzyılların birikimi olarak ortaya çıkan çağdaş ceza hukuku ilkelerine uygun bir ceza yasasına ulaşmak istiyorsak, "suç ve cezaların yasallığı" ve "kanunsuz suç olmaz" ilkelerine aykırı, her türlü yoruma elverişli, düşünce, basın, yayın ve eleştiri özgürlüklerini yaralayan 140. maddenin yürürlükten kaldırılması gerekir.

ÇİFT STANDART

BİR süre önce, yeni ceza yasa tasarısı konusunda, Sayın Yalçını Doğan ile Adalet Bakanı Mahmut Oltan Sungurlu arasında yapılan bir konuşma, Cumhuriyet'te yayımlandı. (Cumhuriyet 6.2.1987). Bu tasan ile sağ eylemcilere bir af ve ceza indirimi getirilmekte olduğu görüşüne karşı, Sayın Adalet Bakanı, şöyle diyor:

> "Şimdi bakın, ben bu meseleyi inceledim. Ama, birçok şahıs, sağ eylemcilere, sol eylemcilere nazaran çok daha ağır ceza verildiğini söylüyorlar. Kanunun tatbikinde bir şey varmış. Yani, sağ eylemci, her fiilinden dolayı müstakil ceza yiyormuş, sol eylemci, bunların tümü bir fiil kabul edilip tek ceza yiyormuş... En başta, Sulhi Dönmezer hoca söylüyor... Bir ülkücü, her fiilinden dolayı, ayrı ayrı cezalandırılıyormuş, ama sol bir dernek ya da sol bir eylem grubu mensubu, bütün fiillerinden tek bir ceza alıyormuş... (Evet, tek bir ceza, ama ölüm cezası!) Yargıtay kararlarına göre, sol eylemciler, bu fiilleri işledikleri zaman, devleti yıkmaya matuf, işte 146 tatbik ediliyor... Bütün fiiller tek kabul ediliyor... Askeri Yargıtay kararlan neticesinde, bir farklılık ortaya çıkıyor... Ama dedim ya, bu hususta hukukçular arasında görüş farklılığı yok."

Sayın Adalet Bakanı'nın bu konuşmasından, bu konuda yeterli bir bilgiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

ÖZELLİKLE 12 Eylül döneminin yargılama ve kararlarında 146. madde ile ilgili "ikili bir uygulama" oluşmuştur.

Konuyu biraz açalım:

Bilindiği gibi, Ceza Yasası'nın 146. maddesi, anayasal düzeni, zor kullanarak değiştirmeye kalkışanlara, ölüm cezası vermektedir. Sorun, bu maddenin uygulanma biçiminden kaynaklanmaktadır.

Sıkıyönetim askeri mahkemeleriyle, Askeri Yargıtay tarafından verilen kararlarda, aynı eylemlere girişen kişiler ve örgütler arasında, bunların sağ ya da sol görüşü benimsemiş olmalarına göre, değişik kararlar verilmiş ve böyle bir uygulama yerleşmiştir. Bu da, sanıklar ve örgütler arasında eşitsizlikler yaratmış ve anayasanın affı ilgilendiren 14. ve 87. maddelerinde olduğu gibi, "eşitsizlik doğurucu" sonuçların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Ceza yasasının 146. maddesi ile yargılanan kişiler ve kuruluşlar, sol görüşü benimsemişlerse, haklarında, anılan madde uygulanmakta, bunların ideolojik amaçlı bir suç işledikleri, anayasal düzeni ortadan kaldırmak amacıyla hareket ettikleri kabul edilmekte ve sanıklara verilen ceza, af kapsamı dışında kalmaktadır. Bu kişiler ve kuruluşlar, sağ görüşü benimsemişlerse, eylemlerinin ideolojik olmadığı, .anayasal düzeni ortadan kaldırma amacını gütmediği kabul edilmekte, haklarında ceza yasasının "suç işlemek için örgüt kurma"yı cezalandıran 313. maddesi uygulanmakta ve eğer olayda, öldürme eylemi de varsa, ayrıca bu suçtan da ceza verilmektedir. Yani bu kişiler ve kuruluşlar, "adi suçlu" sayılmakta ve aftan da yararlanmaktadırlar.

Bu uygulamaya ilişkin sıkıyönetim askeri mahkemelerinin ve Askeri Yargıtay'ın kararlarından çok sayıda örnek vermek mümkündür. Ancak, yazının kapsamı burna olanak vermediğinden, Askeri Yargıtay 3. Dairesi'nin Askeri Yargıtay Daireler Kurulu'na ve öteki dairelerine de gönderme yapan, konuya ilişkin bir kararını anımsatmakla yetinmek istiyoruz. Bu kararda, şöyle denilmektedir:

> "... Öte yandan, ülkücü kuruluş başkan ve yöneticisi olan sanıklar aleyhine TCK'nun 141/1. maddesinden dava açılmış ise de, sağ görüşü benimseyen kişilerin eylemleri, anayasa düzenine yönelik

> kabul edilmediği, bu durum, Askeri Yargıtay Daire ve Daireler Kurulu'nun istikrarlı uygulamaları ile kabul edildiğinden, bu görüşteki kişilerin örgüt ve teşekkül kurdukları ve suç işledikleri belirtense dahi, TCK'nun 141. ve 146. maddelerine göre değil, 313. maddesine göre durumun değerlendirilmesi ve nitelendirilmesi gerekir; yukarıdaki gerekçelerle, bu suçları dahi sübut bulmadığından bu konudaki beraat kararı da yerinde bulunmuş ve sıkıyönetim komutanının temyiz itirazının reddi gerekmiştir."[1]

Oysa, sağ görüşü benimsemiş, sağ partilerin ve bunlara bağlı örgütlerin yöneticilerinin ve üyelerinin de inandıkları ve benimsedikleri bir düşünce sistemi, bir devlet ve toplum anlayışı vardır. Bunların devleti ele geçirme ve onu kendi siyasal görüşleri doğrultusunda yönetmek istedikleri açıktır. Bu örgütlerin ve ona bağlı kişilerin devletin yapısını, yani anayasal düzeni değiştirmek amacıyla eylemlere giriştikleri tartışılamayacak kadar ortadadır.

Hal böyle iken, sol görüşe bağlı kişilerini ve örgütlerin eylemlerini "siyasal", sağ görüşe bağlı kişilerin ve örgütlerin eylemlerini "adi" olarak değerlendirmek ve birinci gruba ceza yasasının en ağır maddesi olan 146. maddeyi ve ikinci gruba 313. maddeyi uygulamak, siyasal bilimlerin verilerine aykırı düştüğü gibi, "yasa Önünde eşitlik" ilkesine de ters düşmektedir. 146. madde ile düzenlenen eylemin, örneğin iki gasp olayının ölüm cezası ile ve 313. madde ile düzenlenen eylemin 2-5 yıl ağır hapis cezası ile cezalandırıldığı göz önüne alınırsa, bu eşitsizliğin oram ortaya çıkar.

MİLLÎ Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği tarafından yayımlanan "12 Eylül Öncesi ve Sonrası" adlı kitapta (s. 149-150) şöyle denilmektedir:

> "Muhalefete mensup bir grup sözcüsü, Meclis kürsüsünden şunları söylemişti: ... Evet, bütün bu konuşmalarda pek çok gerçek dile getiriliyordu. Ancak memleketin bu hale düşmesine neden elan başka gerçekler de vardı. Atatürk'ün milliyetçilik anlayışından uzaklaşıp ırkçılık yapanlar, milleti cephelere bölenler,

1 As. Yarg. 3. D. 21.2.1984 gün, 984/99-95 sayılı karan

> devletin meşru güvenlik kuvvetleri varken bu güçlere (yardımcılık) maskesi altında silahlı şiddet olaylarım körükleyenler, Atatürk'ün laik devlet düzeni anlayışım ve onun ilkelerini reddederek şeriat düzenine dayalı teokratik bir devlet kurmaya çalışanlar ve bunlar gibi çağdışı fikir ve akımlar... İşte bunların da açık yüreklilikle ortaya konması ve tedbirlerin de birlikte düşünülmesi ve derhal alınması gerekirdi... Silahlı sağ eylemciler, 70'li yılların cilalarından itibaren aynen eylemci solun taktiklerini kullanarak cinayet, suikast ve sabotajlar yaparak legal görünümden yeraltı faaliyetlerine kaymışlardır."

Sayın Kenan Evren, 12 Eylül 1981 gününde, radyo ve televizyonda yaptığı konuşmada, "...Türkiye'de aşırı sol da, aşırı sağ da ülke yönetimini ele geçirmek için değişik çaplarda olmak üzere, bu stratejileri benimsemiş ve uygulamışlardır." demiştir.[2]

Bu konuşmalar ve değerlendirmeler de, sağ görüşü benimseyen örgüt ve eylemcilerin, anayasal düzeni ortadan kaldırarak, yerine kendi anlayışları doğrultusunda başka bir devlet düzeni kurmayı amaçladıklarını göstermektedir.

BİZ, bu tür olaylara, özellikle amaca ulaştırmaya "elverişli vasıta'nın bulunmaması yönünden ve burada açıklanmasına gerek görmediğimiz nedenlerle, 146. maddenin uygulanabileceğine inanmıyoruz. Ancak, bu kısa yazı çerçevesinde, 146. maddenin uygulanmasında, "çift standart" diyebileceğimiz ikili bir ölçü kabul edilmesinin yanlış, siyasal bilimlerin verilerine ve "yasa önünde eşitlik" ilkesine aykırı düştüğünü söylemek istiyoruz.

Cumhuriyet, 25 Mart 1987.

2 Aynı kitap, s. 300.

12 EYLÜL HUKUKU VE SENDİKAL HAKLAR

HER toplumsal düzenin kendine özgü bir "hukuk"u olduğu, siyasal bilimlerin ortaya koyduğu bir gerçek. Hukuk, toplumun ekonomik ve toplumsal yapısı ile yakından ilgili bir kurum. Bir toplumda uygulanmakta olan anayasaya ve yasalara bakarak, yürürlükte bulunan toplumsal düzenin niteliğini belirlemek olası. Örneğini, köleci, feodal ve kapitalist toplumların hukukları, birbirlerinden farklıdır. Kapitalist sistemini uygulandığı değişik toplumların hukukları da —temelde, egemen olan burjuvazinin iradesi olmakla beraber— ayrı özellikler gösterir. Ancak, bu değişik toplumsal düzenlerde, "hukuklun ortak niteliği, siyasal iktidarı elinde bulunduran sınıfın iradesini yansıtmasıdır. Özetlemek gerekirse, hukuk, belli bir toplumun ekonomik, toplumsal ve siyasal düzeninin bir yansımasıdır diyebiliriz.

Unutmamak gerekir ki, hukuk, siyasal iktidarların kendi ekonomik, toplumsal ve siyasal politikalarını uygulamada ve gerçekleştirmede bir "baskı aracı' işlevini de görür.[1]

HUKUK VE DEMOKRASİ

Tarih boyunca, toplumsal gelişmede sınıflaşma süreci başlayalı beri, egemen sınıfların baskılarına karşı, köleler, serfler, köylüler,

1 Hukuk kavramı, insan hakları ve kazanılmış haklar konusunda Hukuksuz Demokrasi adlı kitabımızın giriş bölümüne bakınız.

işçiler, emekçi sınıflar ve katmanlar tarafından verilen mücadeleler sonunda, bugün, "insan hakları" dediğimiz haklar elde edilmiş, işçi ve emekçi sınıf ve katmanlardan yana bir "hukuk" oluşmuştur.

İnsan hakları alanında verileni mücadeleler sonunda kazanılan bu haklar, anayasalarda yer almış ve kamu hukukunda, "hukuk devleti" kavramının oluşmasına ve yerleşmesine yol açmıştır.

> "Hukuk devleti, bir bakıma, bireyin dokunulmaz, vazgeçilmez haklarına, yönetenlerin saygılı olma zorunluluğudur, başka bir deyişle, hukuk devletinin kurumsallaştırılması, yönetilenlere hukuk güveni sağlamayı amaçlar." [2]
>
> "Hukuk devletinin ana amacı, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması ve hukukun üstünlüğü ilkesinin tam olarak uygulanmasıdır, denilebilir."[3]

Günümüz siyasal bilimcileri, çağdaş anayasaların kabul ettiği "hukuk devleti", "sosyal hukuk devleti" ilkelerini göz önüne alarak, devletin ön plandaki görevinin, insan haklarını korumak, bu haklara saygı göstermek, onları güvence altına almak olduğunu ve bunlar yapılmadan, demokratik bir yönetimden söz edilemeyeceğini ileri sürmektedirler.

"Günümüzde, insan hakları konusu, sosyal bilim dalları arasında önemli bir yer almış ve bir süreden beri, dünya üniversitelerinde İnsan Hakları Hukuku adı altında yeni bir bilim dalı oluşmuştur. Böylece, İnsan hakları ve özgürlükleri, ulusal sınırları aşarak insanlığın, tüm uluslarını ortak değeri olmuştur."[4]

Günlümüzde, "insan hakları" ile "demokrasi" arasında ayrılmaz bir bağ bulunduğu, kişinin temel hak ve özgürlüklerine saygı duymayan, bunları tanımayanı, uygulamada, bu haklara yer vermeyen bir yönetime, demokrasi adı verilemeyeceği kabul edilmektedir. Bu anlayışa göre, demokrasi demek, temelde, insan haklarını tanımak, onlara saygı göstermek ve bu hakları yaşama geçirmek demektir.

12 Eylül hukuku, belli bir toplumsal düzen anlayışının hukuk

---

2 Kâzım Yenice, Hukuk Devleti ve Velidedeoğlu, THK, s. 46.

3 Prof. Dr. Hicri Fişek, aynı yapıt, s. 86.

4 Prof. Cahit Talas, Cumhuriyet, 5.6.1984.

alanına yansımasıdır, Bu düzen, Türkiye'de yerleştirilmek istenen çarpık liberal kapitalist ekonomi sisteminin düzenidir. AP azınlık hükümeti tarafından, 1980 yılında "istikrar programı" adı altında alman kararlar -24 Ocak Kararları- bu amaçla hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. 1982 Anayasası, temelde, bu düzeni yerleştirmek ve sürdürmek için getirilmiştir. 12 Eylül döneminde çıkarılan yasalar, gerçekleştirilen yasa değişiklikleri bu düzen içini planlanmıştır.

12 Eylül hukuku, ülkemizde, demokratik bir düzenin gerçekleşme yollarım tıkamış, otoriter, baskıcı ve yasakçı bir yönetimin dayanaklarım getirmiştir.

Bu hukukun planı yeni değildir. Bu plan, 12 Mart döneminde hazırlanmış ve uygulama alanına konulmuştur. Ancak, o dönemde istenilen hedefe ulaşılamamıştır. Bu anlamda, 12 Mart'a, "yarı kalmış bir 12 Eylül" denilebilir.

DEMOKRASİ, İNSAN HAKLARI, SENDİKAL HAKLAR

İçinde bulunduğumuz dönemde, Türkiye'nin gündemindeki temel sorunun "demokrasi" olduğu kuşkusuz. Bunu söylerken, demokrasinin kurumlarıyla ve ilkeleriyle bir bütün oluşturduğunu unutmamak gerek. Bu bütünlük içinde "insan hakları"nın ve bu haklar arasında "sosyal haklar"ın ve "sendika özgürlüğü"nün önemli bir yeri olduğu da açık. Sosyal haklar dediğimiz zaman akla gelenler: çalışma, sendika, toplu pazarlık, grev, adil çalışma koşullan, adil ücret, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, kültürel yaşama katılma ve benzeri haklardır. Özellikle sendika hakkı, toplu iş sözleşmesi ve grev hakkı, sosyal hakların gerçekleştiricisi ve güvencesi durumunda.

Yine söyleyelim ki, temel hak ve özgürlükler ile sendikal haklar bir bütündür. Aralarında ayrılmaz bağlar vardır. Sendikal hakların kullanılabilip kullanılamaması, temel hak ve özgürlüklerin var olup olmadığının ölçüsüdür. Bu haklar tanınmıyorsa, kullanılmıyorsa, temel hak ve özgürlükler de kullanılamıyor demektir. Çünkü, sendikal haklar, temel hak ve özgürlüklerin ve giderek,

demokrasinin "onsuz olmaz" koşuludur.

Demokrasinin ve insan haklarının bu temel nitelikleri karşısında, 1982 Anayasası'na ve 12 Eylül döneminde çıkarılan Sendikalar Yasası ve Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Yasası'na baktığımız zaman, sosyal ve sendikal hakların alabildiğine sınırlandığım ve bu hakların "kullanılamaz hale" getirildiğini görüyoruz. Örneklerini söyle sıralayabiliriz:

ÖRNEKLER

1- Daha önce yürürlükte bulunanı 274 sayılı Sendikalar Yasası, birinci maddesinde, sendikaları: "İşçilerin müşterek iktisadi, sosyal ve kültürel yararlarını korumak ve geliştirmek için kurulan mesleki teşekküller" olarak tanımlamıştır.

12 Eylül döneminde kabul edilen 2821 sayılı yasa ise, bu maddedeki "kültürel" sözünü maddeden çıkarmıştır. Yani sendikalar, üyeleri işçilere kültürel yararlar sağlamak, bilgilerini ve kültürlerini geliştirmek için faaliyet göstermeyeceklerdir. Yine, sendikalar, işçilerin kendi hak ve özgürlükleri, sendikal hakları, sosyal hakları, bu hakların niteliği, nasıl kullanılacağı, bu hakları kullanırken ve yeni haklar isterken nasıl mücadele verecekleri ve benzeri konularda eğitilmeleri için çalışma yapamayacaklardır. Özetle söylemek gerekirse, bu yasa değişikliği ile, işçinin bilinçlendirilmesi yönünde yapılacak çalışmalar engellenmiştir.

Bu yasa değişikliği, sendikal haklar alanında önemli bir geriye dönüş olduğu gibi, anayasa ve uluslararası antlaşmalara da aykırıdır.

A - Bu düzenleme, önce, Anayasanın kabul ettiği, "herkesini eğitim görme hakkı"na ters düşmektedir. 1982 Anayasasının 42. maddesine göre, "Kimse, eğitim ve öğrenme hakkından yoksun bırakılamaz."

Bu anayasa kuralına göre, herkesin eğitim görme hakkı vardır, ama işçinin kendi alanında, kendi hak ve özgürlükleri, bu hakları savunma, yeni haklar elde etme, bunları geliştirme ve kullanma konularında eğitim hakkı yoktur. Böyle bir sınırlama, işçi sınıfının

bilinçlenmesini önleyecek, onu, haklarını savunamaz hale getirecek, giderek yürürlükte bulunan sömürü sisteminin sürmesine yardımcı olacaktır.

B - İşçiye kültürel eğitim yasağı altında, ülkemizin de imzası bulunan, TBMM'nce kabul edilerek yasa niteliği kazanmış insan Hakları Evrensel Bildirisi'ne de aykırı düşmektedir. Bu bildirinin 26. maddesi şöyle diyor:

> "Her şahsın eğitime hakkı vardır... Eğitim, insan şahsiyetinin tam gelişmesini ve insan hakları ile ana hürriyetlere saygının kuvvetlenmesini hedef almalıdır. ... Herkes, toplumun kültürel faaliyetine serbestçe katılmak, güzel sanatları tatmak, bilim alanındaki ilerleyişe katılmak ve bundan yararlanmak hakkına sahiptir."

İşte bu haklar işçiye yasaklanmıştır.

C - İşçiye kültürel eğitim yasağı, sosyal haklar alanındaki dünya standartlarının da çok gerisinde kalmaktadır.

Nitekim, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından, 24.6.1974 gününde kabul edilip 23.9.1976 gününde yürürlüğe giren 140 sayılı "ücretli eğitim izni sözleşmesi", işçilerin ve sendikaların yalnız eğitim hakkını değil, "ücretli eğitim" izni hakkını da kabul etmiştir.

Bilindiği gibi, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletlerin bir yan kuruluşudur ve Türkiye, Birleşmiş Milletlerin öteki üyeleri gibi, ILO'nun üyesidir.

ÜCRETLİ EĞİTİM İZNİ SÖZLEŞMESİ

Bu sözleşmenin başlangıç bölümünde:

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 26. maddesinde, herkes için eğitim hakkının kabul edildiği, ayrıca, bilimsel ve teknolojik gelişmeye, ekonomik ve sosyal ilişki kalıplarındaki değişikliklere ilişkin sürekli eğitim ve yetişme gereksiniminin, sosyal, ekonomik, teknolojik ve kültürel nitelikli yeni umutları, gereksinimleri ve amaçları karşılayacak yeterli yetişme ve eğitim izni düzenlemeleri

gerektirdiği göz önüne alınarak sözleşmenin onaylandığı açıklandıktan sonra, 3. maddesinde eğitim politikasının, "... İşçilerin insani, sosyal ve kültürel gelişmeler ve genel olarak, işçilerin çağdaş gereklere uyum göstermesine yardımcı olacak gerekli ve sürekli eğitim ve yetişmelerini teşvik etmeye katkıda bulunacak biçimde" düzenlenmesi gerektiği kabul edilmiştir.

Altında ülkemizin de imzası bulunanı Helsinki Sonuç Belgesi'nde, sosyal haklarla ilgili şu hükümler kabul edilmiştir:

> "... Katılan devletler, insan kişiliğinin özündeki onurdan doğan ve kişinin özgür ve tam gelişmesi için zorunlu bulunan, yurttaşlık hak ve özgürlükleriyle, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve başka hakların ve özgürlüklerin etkin biçimde kullanılmasını geliştirir ve destekler."

Bütün bunlar, sendikaların üyeleri işçilere eğitim verme, kültürel düzeylerini geliştirme ve yükseltme hakları bulunduğunu ve konuya ilişkin dünya standartlarının da bunu gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

KULLANILAMAZ HALE GETİRİLEN HAKLAR

Burada, temel haklar, bu hakların sınırlanması ve kullanılamaz hale getirilmesiyle ilgili bir noktayı açıklamakta yarar görüyoruz.

12 Eylülün yürürlükten kaldırdığı 1961 Anayasası, II. maddesi ile, "Kanun, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz." hükmünü getirmiş ve böylece insan hak ve özgürlüklerinin değer ve önemim vurgulamıştı. Anayasa Mahkemesi de, hangi hallerde temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunulmuş sayılacağını göstermiş ve buna ilişkin kararında şöyle demişti:

> "Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu'nun raporundan ve Anayasa tasarısının Meclis'teki görüşmelerinden de anlaşılacağı veçhile bir hak ve hürriyetin gayesine uygun şekilde kullanılmasını son derece zorlaştıran veya onu kullanılamaz hale düşüren kayıtlara tabi tutulması halindedir ki o hak ve

> hürriyetin özüne dokunulmuş olması söz konusu edilebilir." (8.4.1963 gün ve 1963/83 sayılı Karar)

Yani, Anayasa Mahkemesi'ne göre, bir hak ve özgürlüğün amacına uygun bir yönde kullanılamaması, başka bir deyişle kullanılamaz hale getirilmesi, o hak ve özgürlüğün özünü ortadan kaldırır.

1982 Anayasası, temel haklarla ilgili maddesinde, 1961 Anayasası'nın yasaların temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunulamayacağına ilişkin hükmünü kaldırmıştır. Ancak, 13. maddesinde, hangi hallerde, hak ve özgürlüklerin sınırlanabileceğini gösterdikten sonra, anılan maddenin ikinci fıkrasında şu hükmü getirmiştir:

> "Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz."

Demek ki, yasanın hak ve özgürlüklere getireceği sınırlamalar, "demokratik toplum düzeninin gereklerine" aykırı olmayacaktır.

Şimdi sormak gerekir: bu hüküm ile 1982 Anayasasının 52. maddesinde, sendikalar için getirilen "siyasal faaliyette bulunma yasağı"nı ve 2821 sayılı yeni Sendikalar Yasası'nda yapılan **sendikaların kültürel faaliyette** bulunma hakkının kaldırılmasına ilişkin düzenlemeyi (M. 2) bağdaştırmak mümkün müdür?

İnancımıza göre, anayasanın 3. maddesinde yer alan ve "yasa ile getirilecek sınırlamaların demokratik toplum düzenine aykırı olamayacağına" ilişkin hüküm ile, sendikalar için siyaset yasağım ve kültürel faaliyet yasağım bağdaştırmak olanaksızdır. Bu, yasal planda açık bir çelişki oluşturmaktadır.

Bir yandan demokratik toplum düzenini savunur biçimde bir hüküm getireceksiniz, öte yandan da, bu düzenle bağdaşmayan sınırlamalar koyacaksınız. Bu tutum, çoğulcu demokratik rejimi anlayışı ile bağdaşamaz.

2 - 274 sayılı yasanın 16. maddesi, sendikaların siyasal partilerden maddi yardım alamayacakları, bu partilere maddi yardım yapamayacakları, siyasal partilerin örgütleri içinde yer alamayacakları yolunda hükümler getirmiş ve bunun dışında kalan siyasal

faaliyetleri serbest bırakmıştı. 1982 Anayasası ile (M. 52) 2821 sayılı Sendikalar Yasası ise (M. 37) sendikalarla konfederasyonların siyasal amaç güdemeyecekleri, siyasal faaliyette bulunamayacakları, siyasal partilerle ilişki kuramayacakları, işbirliği yapamayacakları, partilerle hiçbir konuda hiçbir şekilde müşterek hareket edemeyecekleri ve onlardan destek göremeyecekleri yolunda, yasaklamalar getirmiştir. Bu, açık bir siyasal faaliyet yasağıdır.

Bu düzenlemeye göre, sendikalar ve konfederasyonları, kendilerini yakından ilgilendirse de, genel yurt sorunları üzerinde düşünce açıklayamayacaklardır. Çünkü, yasanın 37. maddesinin ikinci fıkrasının sonunda: "... Sendika ve konfederasyonların üyelerinin münhasıran ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapacakları mesleki faaliyetler siyasi faaliyet sayılmaz" denilerek sendika ve konfederasyonların faaliyetlerinin mesleki faaliyetlerin yani ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerin dışına çıkamayacağı kabul edilmiştir.

1982 Anayasası ile 2821 sayılı Sendikalar Yasası'nın getirdiği bu yasaklar, çoğulcu demokrasi anlayışına ve "sendika" kavramına tamamen ters düşmektedir.

Önce, açıklamakta yarar vardır ki, sendikalar, toplumda en önemli "baskı grupları"dır. Çağdaş toplumlarda, baskı grupları (sendikalar, demekler, odalar, barolar, barolar birliği, kooperatifler vb.) demokrasinin vazgeçilmez öğeleridir.

Prof. Tarık Zafer Tunaya'ya göre:

> "İdare edilenler ve edenler diyaloğu, sadece seçimden seçime kurulamaz. Dönemler arasında, idare edilenlerin siyasal hayata katılmaları gruplaşmalar yoluyla olmaktadır. Bu birleşmelerden doğan gruplar çeşitlidir: kulüpler, partiler, dernekler sendikalar bu arada sayılmalıdır...
>
> Çoğulcu rejimlerde, siyasal hayata aktif olarak katılacak olan gruplar, iki şekilde görülür: siyasal partiler ve basla gruplan. Genel bir tanımla baskı grubu 'bilinçli ve örgütlü (organize) bir menfaat grubudur'. Baskı grubu etkileme (tesir) olayına ve temeline dayanır. Etkileme kolektif bir 'menfaat' bir çevrenin ya

da grubun çıkarı adına yapılır. Hükümetten (iktidardan) bazı faydalar elde etme isteği şeklinde görülür. O zaman da bu istek siyasallaşır, siyasal çıkar olur. Baskı, iktidardan istenilen şeyin elde edilmesi için sarf edilen çaba demektir. Ve inandırma (ikna etme, istenilen yola sevketme) anlamındadır. Örneğin aynı meslekten olan insanlar bir grup vücuda getirerek özel bir örgüt kurarlar ve devletten ortak isteklerinin yerine getirilmesini isterlerse, bunun için de aynı zamanda kamuoyunu etkileyerek inandırma yoluna giderlerse ortaya bir menfaat ya da baskı grubu çıkar.''[5]

Çoğulcu demokrasinin koşullarını açıklayan Server Tanilli, Batı demokrasilerine "katılımcı demokrasi" denmesinin nedenlerini anlatırken şöyle demektedir:

"Ne var ki, halkın siyasal yaşama, seçimler dışında da tüm ağırlıkları ve etkinlikleriyle katılma hakları vardır. Bu açıdan demokrasi, salt seçimden seçime oy verme kalıbında, biçimsel, dural bir formülden ibaret değildir; halkın, iktidarını, 'kitle eylemleri' ve 'baskı grupları' aracılığıyla —sürekli olarak— kullanmasına, siyasal iradenin oluşumuna en etkili yollardan katkıda bulunmasına açık, 'dinamik' bir süreçtir de.

Batı demokrasisine aynı zamanda katılımcı demokrasi denmesinin nedenlerinden biri de bu."[6]

Prof. Dr. Nuri Çelik, sendikalar ve siyasal faaliyet konusunda düşüncelerini açıklarken:

"Esasen ölçüsü ve biçimi ne olursa olsun, sendikaların siyasi faaliyette bulunmaları kaçınılmazdır. Gerçekten her ülkede sendikalar, işçilerin iktisadi ve sosyal durumlarını korumak veya geliştirmek için, bir yandan mesleki faaliyetlerde bulunmak, otayandan, yasama organının işçiler yararına kanunlar

5 Prof. Tarık Zafer Tunaya, Siyasal Kuramlar ve Anayasa Hukuku, Araştırma, Eğitim, Ekin yayınları, s. 320, 321, 325, 420, 421

6 Server Tanilli, Devlet ve Demokrasi, 4. bası, s. 43.

> çıkarmasını sağlamak ve bu yolda etkili olabilmek için siyasi faaliyetlerde bulunmak zorundadırlar" demektedir.[7]

Birleşmiş Milletler eski daimi temsilcisi Coşkun Kırca, Temsilciler Meclisinin 10-11 Nisan 1961 günlü oturumunda, bu konuda şunları söylemiştir:

> "... Farz edelim ki bir gazete kapatılmıştır, veya mahkeme istiklâline aykırı bir hareket vardır, elbette ki, sendikalarımız bu hareketlerin karşısında aynı zamanda dolayısıyla sendika hürriyetine vaki tecavüzü protesto edeceklerdir. Neşriyat yapacaklardır. Miting tertipleyeceklerdir... Muhterem arkadaşlarım, hep bilirsiniz. Batı memleketlerinde sendikalar umumiyetle hemen hiç bir kayda tabi tutulmaksızın siyasi faaliyetle uğraşabilirler. İngiltere'de durum böyle, Amerika'da durum böyledir. Amerika'da sendikalar hiç bir partiye bağlı olmamakla birlikte kendi yönlerinden şu veya bu partiye oy verilmesini üyelerine ve halka tavsiye edebilirler."[8]

Bilim adamlarının ve uzmanların bu görüşleri, sendika ve konfederasyonların birer baskı grubu olarak, kendilerini doğrudan doğruya ya da dolaylı yollarla ilgilendiren konularda olduğu gibi, genel yurt sorunları üzerinde düşünce açıklama hakları olduğunu, bunun çoğulcu ve katılımcı demokrasi anlayışının bir gereği olduğunu, batı demokrasilerindeki uygulamaların da, bu yönde olduğunu göstermektedir.

3 - Eski Sendikalar Yasası, sendikaların ve konfederasyonlarının uluslararası sendikal kuruluşlara serbestçe üye olabilmelerine olanak tammış iken, yeni Sendikalar Yasası, üyeliği, bakanlar kurulunun araştırma ve iznine bağlı tutmuştur.

4 - Yine, yeni Sendikalar Yasası, 14. maddesi ile, sendika ve konfederasyon yöneticiliğine seçilebilmek için 10 yıl bilfiil çalışma koşulunu getirmiş ve böylece seçmenin yani işçinin kendi

---

7 Prof. Dr. Nuri Çelik, İş Hukuku Dersleri, s. 314, 315.

8 Coşkun Kırca, Sendikalar ve Grev ve Lokavt Hakları, Türk-iş Yayınları, s. 71.

yöneticisini seçme özgürlüğüne engeller koymuştur.

5 - Yeni Sendikalar Yasası, sendika şube ve konfederasyon yöneticiliğine, yalnız dört kez üst üste seçilebilme hakkını kabul etmiş, aradan bir olağan genel kurul süresi geçmeden, yeniden seçilme hakkını tanımamıştır. Böyle bir hüküm, özellikle, sendikacılığın yeni gelişmekte olduğu ülkemizde, deneyimli sendikacıların yönetimden uzaklaşmalarına ve yönetimde boşluklar doğmasına yol açabilecek sakıncalı bir hükümdür.

6 – Yeni yasada, Çalışma Bakanlığına, iş kollarının değiştirilmesi yetkisinin tanınması, (M. 60) bu konuda siyasal tercihlerin rol oynamasına olanak sağlanmıştır.

7 - 12 Eylül döneminde kabul edilen yeni 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası ile de, grev hakkının kullanılmasına, önemli sınırlamalar ve engeller getirilmiştir. Bu yasa ile, öylesine koşullar kabul edilmiştir ki, bu koşullara göre, grev hakkı, âdeta amacına uygun olarak kullanılamaz hale gelmiştir.

8 - Yasanın 12. maddesinde, sendikanın kurulu bulunduğu iş kolunda, toplu sözleşme yetkisini alabilmek için, ***%10*** oranında örgütlenme: koşulu getirilmiştir. Bu da, Çalışma Bakanlığı'nın her yıl ocak ve temmuz aylarında yayınlayacağı istatistiklerle saptanacaktır.

Bu yasa ile getirilen ***%10*** barajı, toplu sözleşme yetkisine sahip olabilecek sendika sayısını, önemli ölçüde azaltacak ve işçinin toplu sözleşme ile kazanacağı haklardan yoksun kalmasına yol açacaktır.

Yasanın 29. ve 30. maddeleriyle grev yapılamayacak işler ve yerlerini sayısı arttırılmıştır. 275 sayılı eski yasada bulunmayan işlere ve yerlere bu yasada yer verilerek, grev yapılabilecek alanlar, daha da daraltılmıştır. Yasanın 31. maddesi de, geçici yasaklar düzenlemiş ve Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim yasalarıyla getirilen yasaklar saklı tutulmuştur.

Getirilen bu yasaklara göre, çalışanların yansına yakın bir bölümü, grev hakkından yoksun kalmaktadır.

"Sonuç olarak, grev uygulamasına ilişkini sınırlamalar, grevin sendikalarca, toplu pazarlıkta sonuç alıcı bir araç olarak kullanılabilmeleri hakkını ciddi biçimde ortadan kaldırıyor. Çünkü, grevin

işvereni anılaşmaya zorlayacak caydırıcı niteliği yok edilmiş oluyor. Bu uygulama koşulları içinde, genel olarak sendikaları başarısızlığa sürükleyecek, yıldıracak, bir anlamda işverenlere daha çok yarayacak grevlerin yapılabileceği söylenebilir. Bu da sendikaların toplu pazarlık masasındaki güçlerinden çok şeyin uçup gitmesi, toplu pazarlık masasındaki dengenin işveren lehine bozulması anlamına gelmektedir."[9]

Yeni Sendikalar Yasası ile, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası'nda yer alan kimi hükümler üzerinde kısaca durarak sosyal haklar, sendikal hak ve özgürlükler ve grev hakkı konularında getirilen kısıtlamaları, örnekler halinde göstermeye çalıştık. Yazının kapsamı elverişli olmadığından, anılan yasaların öteki hükümleri üzerinde ayrıntılı açıklamalar yapmak mümkün olmadı. Ancak, verilen örneklerini bu yasal düzenlemelerle güdülen amacı ortaya koyduğuna inanıyorum.

12 Eylül döneminde hazırlanan anayasa, çıkarılan yasalar ve yapılan yasa değişiklikleri, demokratik bir yönetimin gerçekleştirilmesini, olanaksız hale getirmiştir. 1982 Anayasasının ikinci maddesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin "demokratik bir hukuk devleti" olduğu yazılı ise de, insan hakları, temel hak ve özgürlükler ve sendikal haklarla ilgili düzenlemeler, bir hukuk devletinden söz etmeye olanak vermemektedir. Çünkü hukuk devleti, insan haklarına ve sendikal haklara saygı demektir.

AET'ye üye olmak isteyeni, Birleşmiş Milletler örgütünün ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun üyesi olan, asıl anlamda demokratik bir ülke olduğunu sık sık ileri süren ülkemizin, gerçekten demokratik bir yönetime kavuşabilmesi için, 1982 Anayasası ve 12 Eylül döneminde çıkarılan öteki yasalarla getirilen anti demokratik, insan haklarına aykırı ve sendikal hakları kısıtlayıcı, bu hakları kullanılamaz hale getirici hükümleri, bir an önce değiştirmesi zorunludur inancındayız.

9 Şükran Ketenci, Türkiye Ekonomisi, 1980-1985, s. 190, 191.

12 EYLÜL ANAYASASI VE İŞÇİ HAKLARI

12 EYLÜL Anayasası'nda işçi hakları konusunu, bir inceleme yazısı çerçevesinde açıklayabilmek için 12 Eylül müdahalesinin niteliğine ve bu girişimin nedenlerine bir göz atmakta yarar vardır. Çünkü, bu nedenler, 12 Eylül Anayasası'nda yeniden düzenlenen işçi haklarının ve sendikal hak ve özgürlüklerin niteliğini de aydınlığa kavuşturacaktır.

12 EYLÜL GİRİŞİMİ NİÇİN YAPILMIŞTIR?

12 Eylül girişiminin **görünüşteki gerekçesi**, "terör ve anarşi"dir. Yani, bu girişim, terörü ve anarşiyi önlemek amacıyla yapılmıştır. Ama, 12 Eylül'ün temeldeki nedeni bu mudur?

Siyasal bilimler, toplumsal gelişmede, siyasal ve hukuksal olayların, ekonomik nedenlerin bir yansıması olduğunu kabul etmektedir. Başka bir deyişle, siyasal, hukuksal ve benzeri olayların temelinde, ekonomik nedenler bulunmaktadır.

12 Eylül müdahalesini hazırlayan nedenler de, temelde, ekonomik nedenlerdir. Bu ekonomik nedenleri irdelemek, konumuzun dışında olmakla beraber, burada, en kalın çizgileri ile şunları söylemekte yarar vardır:

1961 Anayasasının getirdiği hak ve özgürlükler sonunda, işçi sınıfının sendika, federasyon ve konfederasyonlar halinde

örgütlenerek faaliyette bulunması, toplu sözleşme ve grev haklarını kullanarak ücretlerini artırma olanağını elde etmesi ve diğer sosyal haklarını genişletmesi, işçinin kendi emeği ile yarattığı "artı değer" den ücret şeklinde aldığı payı artırmış ve kapitalist sınıfın artı değer'den sağladığı gelirin de azalmasına yol açmıştır. Böylece, emeğin sömürü oranında, işçi lehine meydana gelen bu gelişme, sermaye çevrelerini ve dışardaki ortaklarını tedirgin etmiştir. Tek amacı, kârını ve kazancını artırmak olan sermaye için, sömürü oranında meydana gelen bu azalma, kendisi açısından yeni önlemlerin alınmasını gündeme getirmiştir.

Toplu sözleşmelerin sınırlanması ve sermaye açısından daha elverişli koşullarda yapılması, grevlerin durdurulması ya da zorlaştırılarak en aza indirilmesi, sermaye açısından zorunlu hala gelmiştir. Bu arada, işçi ve emekçi sınıfların ve katmanların, demokrat, halktan ve 1961 Anayasasından yana kuruluşların demokrasi ve özgürlükler alanındaki hak talepleri de, sermaye çevrelerinin bu tedirginliğinin artmasına yol açmıştır.

Bu gelişmeleri, emek ve sermaye ilişkisi açısından birkaç rakamla sergilemek mümkündür:

Sermayenin kâr, faiz ve rant olarak ulusal gelirden aldığı pay, 1979 yılında, yani 12 Eylül öncesinde, %42.28 iken, 1985 yılında %58.40'a yükselmiştir. İşçi ücretleriyle maaşların payı ise, aynı yıllar için %32.79'dan ***%***19.50'ye tarımsal gelirin payı da %24.33'ten %20,11'e düşmüştür. Türk-İş tarafından yayınlanan bir araştırmaya göre, asgari ücret, sözü geçen yıllarda ***%44,1*** azalmıştır, işsizlik artmıştır.

Uluslararası Para Fonu'nun, kısa adıyla IMF'nin dayatmasıyla uygulamaya konan ve 12 Eylül döneminde de uygulanması sürdürülen 24 Ocak Kararlan, özünde, işçi, köylü ve memur ücretlerinde bir düşüşü öngörüyordu. Sendikaların varlığına, grev ve toplu sözleşme haklarına ara ya da son vermeden, genel oy hakkını askıya akmadan, işçi ücretlerini bu ölçüde aşağıya çekebilmek olanaksızdı. Ancak, çok partili parlamenter sisteme son verildiği, grev ve toplu sözleşme hakları askıya alındığı zaman, bunu gerçekleştirmek mümkün olabilirdi. Nitekim, 12 Eylül, ekonomik yanı ile, bu amaca hizmet etmiş, açıklanan ve istenen sonucu sağlamıştır.

Genel bir anlatımla, emekçilerin gelirleri azalmış, sermaye ve servet sahiplerinin gelirleri yükselmiştir.

12 Eylül'ün geliş nedenleri, temelde, bu gelişmelerde aranmalıdır.

12 EYLÜL ANAYASASI

İşte, yukarda açıklanan ekonomik nedenlerle, ve sermaye sahipleriyle dışarıdaki ortaklarınım çıkarlarının korunması amacıyla, işçiye örgütlenme, sendikalaşma, toplu sözleşme ve grev hakkını tanıyan, lokavta yer vermeyen, böylece işçinin ulusal gelirden' belli bir pay almasına olanak sağlayan 1961 Anayasası kaldırılmış ve yerine, bu hakları kısıtlayan ve kullanılamaz hale getiren 1982 Anayasası getirilmiştir.

Bu anayasa, işçi hakları ve sendikal haklarla ilgili hükümleriyle, işçi sınıfına "baskı'' ve sermayeye "özgürlük ve üstünlük" getiren bir anayasadır.

Bu anayasa, insan haklarına ve bu arada işçi haklarına, sendikal haklara getirdiği yasaklar ve sınırlamalarla "yasakçı, baskıcı ve otoriter" bir nitelik taşımaktadır.

Çağımızda, devletin öncül görevi, bireylerin (bu arada işçilerin) hak ve özgürlüklerini, örgütlenme ve örgütlü mücadele haklarını güven altına almak, bu hakların kullanılmasına olanak sağlamak olduğu halde, 1982 Anayasası, devleti ön plana almış, ona bireylerin üstünde bir yer vermiş, temel hak ve özgürlükleri ikinci plana itmiştir. Yine bu anayasa, "idare''ye yani yürütme organına, yargı organının üstünde bir yer vermiş, mahkemelere özel kimi görevleri, yürütmeye devretmiştir.

Yargıtay hukuk genel kurulu, incelediği bir dava sonunda verdiği kararda bu konuda şöyle demektedir:

> "1982 Anayasası'nın 1961 ve hatta 1924 anayasalarına karşı, GÜÇLÜ DEVLET ve OTORİTER ÎDARE kavramlarına daha fazla önem verdiği ve özellikle yürütmeyi, yasama ve yargı karşısında daha da güçlendirdiği tartışmasızdır. Anayasanın birçok maddeleri,

bu temel düşünceye uygun olarak değiştirilmiş ve yeniden düzenlenmiştir." (14.9.1983 gün, 980/4-1714 ve 983/803 sayılı karar.)

Yargıtay'ın bu karan da, 1982 Anayasası'nın bu niteliğini doğrulamaktadır.

Anayasanın Getirdiği Sınırlamalar

Bu anayasa, işçi hakları için iki tür sınırlama getirmiştir:

1 - Genel sınırlamalar.

2 - Özel sınırlamalar.

Bu sınırlamalar üzerinde ayrı ayrı ve kısaca duralım:

1 -12 Eylül Anayasası, 13. maddesi ile, insan hak ve özgürlüklerinin istenildiği ölçüde sınırlanabileceğine ilişkin bir genel hüküm getirmiştir. Bu hüküm, işçileri ve sendikal çalışmaları da kapsamaktadır. Öyle bir düzenleme ortaya çıkmıştır ki, sınırlama kural, özgürlük istisna haline gelmiştir. Oysa, özgürlüğün kural, sınırlamanın istisna olması gerekir.

Kaldırılan 1961 Anayasası'nda yer alan "temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunulamaz'' hükmüne, 1982 Anayasasında yer verilmemiş, böylece, hak ve özgürlükler güvenceden yoksun bırakılmıştır.

1982 Anayasası'nın 13. maddesine göre, işçinin hak ve özgürlükleri, aşağıda yazılı amaçlarla sınırlanabilir:

A - Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü,

B - Ulusal egemenlik,

C - Cumhuriyet,

D - Ulusal güvenlik,

E - Kamu düzeni,

F - Genel asayiş,

G - Kamu yaran,

H - Genel ahlak,

İ - Genel sağlık.

Hak ve özgürlükler, yukarıda sıralanan hallerin dışında, ayrıca, anayasanın ilgili maddelerinde yazılı nedenlerle de sınırlanabilir.

Görülüyor ki, bu genel sınırlamalar içinde, "ulusal egemenlik", "ulusal güvenlik*', "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez

bütünlüğü", "kamu düzeni", "kamu yararı", "genel asayiş", "genel ahlak" gibi her türlü yoruma elverişli, her yöne çekilebilir ve kaypak kavramlar yer almıştır. Bir hakkın kullanılmasının bu kavramlardan birine ne zaman aykırı düşeceğini, kim, nasıl saptayacaktır? Hangi ölçülere göre saptayacaktır? Görülmektedir ki, yasama organı, bu kavramlara istediği esnekliği vererek, yasalarda ölçüsüz kısıtlamalara gidebilir. Nitekim, 12 Eylül döneminde çıkarılan yeni Sendikalar Yasası ve Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt yasalarında, işçinin tüm hakları sınırlanmış, grev ve toplu sözleşme hakları "kullanılamaz derecede" kısıtlanmıştır.

ÖZEL SINIRLAMALAR

1. Anayasanın 51. maddesine" göre, işçi, birden fazla sendikaya üye olamaz.

2. Aynı maddeye göre, sendika ve üst kuruluşlarında yönetici olabilmek için fiilen 10 yıl işçi olarak çalışmış olmak gerekir.

3. Yine, anayasanın 52. maddesine göre,

A - Sendikalar siyasal amaç güdemezler ve siyasal faaliyette bulunamazlar.

B - Sendikalar, siyasal partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar.

C - Sendikalar, derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki kuruluşlarla ve vakıflarla (yukarıda yazılı amaçlarla) ortak hareket edemezler.

D - İş yerinde sendikal faaliyette bulunanlar, o iş yerinde çalışmama yoluna gidemezler.

E - Sendikalar, gelirlerini, amaçları dışında kullanamazlar.

Sendikalar, devletin idari ve mali denetimi altındadır.

4. Anayasanın 53. maddesine göre, bir iş yerinde, aynı dönem için birden fazla sözleşme yapılamaz.

5. Anayasanın 54. maddesine göre, lokavt bir hak olarak tanınmış ve güvence altına alınmıştır. Yine grev, ancak, toplu sözleşme uyuşmazlığı sonunda kullanılabilen bir hak haline getirilmiş ve hak grevi ortadan kaldırılmıştır.

6. Grevin, iyi niyet kurallarına aykırı bir yönde, toplum zararına ve ulusal serveti tahrip edecek biçimde kullanılması yasaklanmış ve greve katılan işçilerin kusurlu hareketlerinden ötürü, iş yerinde meydana gelen zararlardan, sendika sorumlu tutulmuştur.

7. Anılan 54. maddede, grevin yasaklanmasını ve ertelenmesini ilke olarak kabul etmiş ve bunun düzenlenmesini yasalara bırakmıştır.

8. Aynı maddeye göre, siyasal amaçlı grev, dayanışma grevi, genel grev, iş yeri işgali, işi yavaşlatma, verim düşürme ve direniş yasaklanmıştır. Yine greve katılanlar, katılmayanları, yani iş yerinde çalışanları engelleyemeyeceklerdir.

BAŞKA YASAKLAR

Anayasanın 55. maddesinde olduğu gibi, işçiye, bir yandan kimi haklar tanınırken, öte yandan da bu haklar kullanılamaz hale getirilmektedir. Örneğin, devlete, çalışanların yaptıkları işe uygun, adaletli bir ücret elde etmek ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmada gerekli önlemleri alma görevi verilirken, 65. madde ile, (devlet, görevlerini, ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir) denilerek adaletli ücret ve yardımlar, sonu gelmeyecek engellerle karşı karşıya bırakılmıştır.

55. maddede, asgari ücretin nasıl saptanacağı açıklanırken "ülkenin ekonomik ve sosyal durumu göz önünde bulundurulur" gibi sınırlamalar konulmuştur. Böyle bir düzenleme, ücret kavramı ile bağdaştırılamaz.

1982 Anayasası'nın 53. maddesinde, toplu sözleşme, işçilerin ve işverenlerin "karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarım düzenleme" yöntemi olarak tanımlanmaktadır. Böyle bir tanımlamanın toplu sözleşmenin niteliği ve amacı ile ilgisi bulunmamaktadır. Toplu sözleşme ile sağlanacak haklar, işçi için yaşamsal bir önem taşımaktadır. İşveren için böyle bir durumun söz konusu olmadığı açıktır.

1961 Anayasası, toplu sözleşmeyi, işçilerin işverenler

karşısında, ekonomik ve sosyal durumlarını korumak ve düzeltmek amacı ile yapılacağını kabul ederek sözleşmenin gerçek amacını saptamış bulunuyordu. Bu da, 1982 Anayasası'nın işçi hakları konusundaki tutumunu açıkça ortaya koymaktadır.

Verdiğimiz bu birkaç örnek, 12 Eylül Anayasası'nın işçi haklarına, sendikalara, toplu sözleşmelere ve grev hakkına getirdiği kısıtlamaların! 've yasaklanıl niteliğini ve oranını sergilemektedir.

SONUÇ

12 Eylülün temeldeki amacı, ülkemizde çarpık kapitalist bir ekonomi sistemini yerleştirmek ve oturtmaktır. 1982 Anayasası, bunun için getirilmiştir. 1961 Anayasası, bunun için kaldırılmıştır. Yeni Sendikalar Yasası, yeni Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Yasası ve öteki toplumsal yasalar, bu amacın önlemlerini oluşturmaktadır.

12 Eylülün geliş nedenleri ile, geldikten sonraki 'icraatı" çakışmaktadır. Yani, hareket, geliş amacını gerçekleştirmiştir.

Sendikal hak ve özgürlükler, demokrasinin vazgeçilmez koşuludur. Bu hakların tanınmadığı, alabildiğine kısıtlandığı bir ülkede, demokrasiden söz edilemez.

Ülkemiz, halkımız ve işçi sınıfımız, böyle bir anayasaya, böyle bir Sendikalar Yasası'na ve Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Yasası'na layık değildir. Bu anayasa ve yasalar, ergeç değiştirilecek, halkımız ve işçi sınıfımız, kendi hak ve özgürlüklerine kavuşacaktır. Tarihsel gelişme, işçi sınıfından yanadır. Bu gelişmeyi geri çevirmeye, kimsenin gücü yetmemiştir ve yetmeyecektir.

NİÇİN SENDİKAL HAKLAR?

İNSANOĞLU, yeryüzünde görüleliden beri, yalnız yaşamadı. Her zaman ve her yerde, topluluklar halinde, toplum içinde yaşadı. Toplumsallık, insan yaşantısının kökeninden gelen bir nitelik. Robenson, hayali bir tiptir ve insan, hiçbir zaman, Robenson olmadı.

Doğanın bir parçası olan insan ve içinde yaşadığı toplumlar, evrensel yasalara göre gelişme gösterdiler. Bu gelişme sonunda, belli toplum biçimleri meydana geldi. Bu yasalar, hem doğada ve hem de toplumların yaşantısında geçerli oldu. Çağdaş sosyal bilim dalları, bu gelişme yasalarını, üretim güçleri ile üretim ilişkilerinin bu yasalarla olan ilgilerini, toplumların gelişmelerinde oynadığı rolleri, ayrıntılarıyla ve doyurucu bir biçimde gösterir.

Bilimsel araştırmalar, toplumların önceleri "ilkel toplum" biçiminde ve sınıfsız toplumlar olarak yaşadığını göstermiştir. Üretimde, üretim güçlerinde ve ilişkilerinde meydana gelen gelişmelerle, bu toplumlarda sınıflar doğmuş, böylece ilk sınıflı toplum olan, köleci toplum düzeni başlamış, daha sonra, feodal, kapitalist ve sosyalist toplum biçimleri oluşmuştur.

Toplumlarda, sınıflar meydana geleli beri, bu sınıflar arasında bir mücadele de başlamıştır. Bu mücadele, halen de sürmektedir. Ekonomik bakımdan güçlü olan, üretim araçlarına ellerinde bulunduran sınıflar ve bunların temsilcileri, yönetimi ellerine geçirmişler, toplumu yönetmişler ve yönetegelmişlerdir. Yönetilen sınıf

ve tabakalar da, yönetenlere karşı, kendi hak ve özgürlüklerini savunmak, yeni kazanımlar sağlamak için, karşı bir mücadele vermek zorunda kalmışlardır. Bu açıdan, insanlık tarihi, bu mücadelelerin tarihidir, denilebilir.

ÖRGÜTLENME İHTİYACI

İnsanlar, hak ve özgürlüklerini elde edebilmek ve bunları sürdürebilmek için örgütsüz, başıboş mücadelelerin yararsızlığını, bu tür mücadelelerin amaca ulaşma konusunda yetersizliğini anlamışlar ve örgütlenme gereksinimim duymuşlardır. Örgütlenme biçimleri, toplumdan topluma, dönemden döneme değişmiş ve gelişmiştir. Bu gelişmeler kolay olmamış, toplumların egemen güçleri, bunları önlemeye, ortadan kaldırmaya çalışmış, yönetilenler ise, bu uğurda çetin mücadeleler vermek zorunda kalmışlardır. Çağdaş toplumlarda, sendika kurma hakkı, uzun sosyal mücadeleler sonunda, elde edilmiş ve sonunda yasalarla anayasalarda yer almıştır. Anayasal temel haklar dediğimiz hak ve özgürlükler, tarih boyunca verilen çoğu kez kanlı mücadelelerin bir ürünü olmuştur. Bugün, çağdaş toplumlarda, örgütlenme hakkı, kişinin devredilmez, vazgeçilmez hakları arasında bulunmaktadır.

SENDİKA HAKKI

Eldeki kaynaklar, sendikaların 18. yüzyılını sonlarında, İngiltere'de kurulmaya başlandığını göstermektedir. Esnaf ve işçi birlikleri niteliğinde olan "Trade Union"lar zamanında, İngiltere'de, 1720 yılında Londra'nın bazı iş yerlerinde çalışan terzi emekçilerinin 7000 kadarı bir araya gelerek ücretlerini artırmak, çalışma sürelerini kısaltmak amacı ile bir örgüt kurmuşlardır. Bu tür girişimler ve çalışmalar sonunda, İngiltere'de, sendikalar gelişmeye başlamış, sendika sayıları ve üyeleri, yavaş yavaş çoğalmıştır. Bu gelişmeler sonunda, İngiltere'de, 1871 yılında, sendikalar yasası kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir.

İngiltere'de başlayan sendikal hareketler, Fransa'da daha çok

gelişme olanağı bulmuştur. Fernand Pelloutier' nin bu gelişmede büyük rolü olmuştur. "Sendikalizm'' deyimi, Fransızca şekliyle, 13 Ekim 1906 tarihinde, Emiens' deki Fransız Sendika Konfederasyonu Kongresinde, yapı işçileri delegesi M. Latapie tarafından ortaya atılmıştır.''[1]

Sendika sözü, Latince kökenli bir sözdür. Türkçe sözlüğe göre, Sendika, aynı sınıftan olan kişilerin, iş ve kazanç bakımından çıkarlarına korumak için aralarında kurdukları birliktir. Sendika, işçilerin ve işverenlerin ekonomik, sosyal ve kültürel ortak çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla kurdukları, tüzel' kişiliği olan meslek kuruluşu olarak da tanımlanmaktadır. 2821 sayılı Sendikalar Yasası da, sendikayı, "işçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için meydana getirdikleri tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar" olarak tanımlamıştır.

Görülüyor ki, yasa, hem işçiye hem de işverene, sendika kurma hakkım tanımaktadır. Gerçekte, sendika, işçilerin işverenlere karşı haklarını savunmak ve korumak için kurdukları bir örgüttür. Ve bu gereksinmeden doğmuştur. İşverenin sendika kurması ise, sendika kavramına ve sendikaların doğuş nedenine aykırıdır. Bu yönden, işveren sendikaları, yakıştırma ve salt işçi haklarını kısıtlamak, emeğin hakkını, artı değeri, üretim araçları sahiplerine mal etmek amacıyla düşünülmüş, uydurma bir örgüt biçimidir.

MEMUR SENDİKALARI

Bu açıklamalar, sendikaların ve sendikal hakların sosyal mücadeleler tarihinde, işçi sınıfının çetin mücadeleleri sonunda doğduğunu ve geliştiğini göstermektedir. Ancak, daha sonra, kamu görevlileri de, sendikal haklarının elde edilmesi için mücadele vermişler ve bu hakları elde etmişlerdir. Bu mücadeleler sonunda, memurlara da, sendika kurma hakkı, grev ve toplu sözleşme hakkı tanınmıştır.

Bugün, İngiltere, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri, İtalya,

1 Anıl Çeçen, Sendikalizm 8. 18.

Almanya, İsviçre, Belçika, İsrail, İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, Lüksemburg, Kanada, Kıbrıs, Japonya, Avustralya ve Avusturya'da, memura sendika kurma hakkı ve bunun yanında grev ve toplu sözleşme hakkı tanınmıştır.

SENDİKA - DERNEK FARKI

Burada, sendika ile dernek arasındaki farklara da değinmekte yarar görüyoruz. Bu konuda, öncelikle, sendikanın derneğe göre daha gelişmiş, daha ileri bir örgüt biçimi olduğunu söylemek gerekir.

Dernekler, genel olarak, memurun ya da üyelerinin sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümü amacıyla kurulurlar. Bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için, toplantılar, yürüyüşler, yayınlar yapar ve bildiriler yayımlarlar. Amaçlarına varabilmek için başvurabildikleri bu yol ve araçlar bir ''isteklerini dile getirme, duyurma, bir dilekken öteye gidemez. Bu isteklerimi gerçekleştirebilmek için, dernekler, demokratik ve yasal yollarla, kullanabilecekleri bir yaptırım, bir zorlama olanağına sahip değildirler. Çok haleli da olsa, istekleri kabul edilmediği ve yerine getirilmediği hallerde, başvurabilecekleri başka bir yol yoktur.

Sendikalara gelince, bu örgütlerim grev ve toplu sözleşme hakları vardır. Grev ve toplu sözleşme, sendikanın elinde etkim bir mücadele aracıdır. Haklar verilmediği ya da ellerinden alındığı hallerde, greve başvurabilirler ve işvereni ya da yöneticileri, bu isteklerini kabule zorlayabilirler. Uygulama, bu mücadele aracınım etkili, sonuç verici bir mücadele aracı olduğunu, göstermiştir. Bu da, sendika ile dermek arasında önemli bir fark olduğunu gösterir.

ÜLKEMİZDE DURUM

Öteki alanlarda olduğu gibi, bu alanda da, ülkemiz, uygar ülkeleri çok geriden izlemiştir. Osmanlı döneminden başlayarak, işçinin sendika kurmasına, grev yapmasına engel olmak için, yasal önlemlere başvurulmuştur. 1845 tarihli Polis Nizamnamesi, işçi

demeklerinin kurulmasını ve işçilerin grev yapmalarını önleyen ve cezalandıran hükümler getirmiştir. Bu tedbirlere rağmen, Osmanlı döneminde, işçiler, haklarını elde etmek için mücadeleye girmiş ve örgütlenmişlerdir. Böylece, 1872 yılında, "Ameleperver Cemiyeti'' adı ile, bir işçi örgütü kurulmuştur. Aynı yılda da, Kasımpaşa Tersanesi işçileri, greve başvurmuşlardır. 1908 yılında, grevi yasaklayan ve cezalandıran "Tatili Eşgal Yasası" kabul edilmiş ve daha sonra da, 1925'te çıkarılan "Takriri Sükûn Yasası" ile, örgütlenmeler toptan yasaklanmıştır. Bu yasaklamalar, Cumhuriyet döneminde, 1946 yılına kadar sürmüştür.

Bu yasaklamalara rağmen, işçinin ve emekçinin mücadelesi durmamış, çok ağır ve zor koşullar altında da olsa, devam etmiştir. Sonunda, 1946 yılında, sınıf esası üzerine dernek kurma yasağının kaldırılması ile, işçilere sendika kurma hakkı da tanınmıştır. Ancak, 1947 yılında kabul edilen sendikalar yasası, işçiye grev hakkı, tanımamış işçinin bu hakkı, ancak 1961 Anayasası ile gerçekleşebilmiştir. 1963 yılında çıkarılan İşçi Sendikaları Yasası, kısıtlı da olsa, işçiye grev hakkına tanımıştır.

YURDUMUZDA MEMUR SENDİKALARI

Memur, sendika kurma hakkını, ancak, 27 Mayıs döneminde elde edebilmiştir. Gerçekten, 1961 Anayasası, 46. maddesiyle, kamu görevlilerine sendika kurma hakkını tanımıştır.

12 Marttan sonra değiştirilen bu madde, şöyle demekteydi;

"İşçi ve işverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler.

"İşçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin bu alandaki hakları kanunla düzenlenir.

"Sendika ve sendika birliklerinin tüzükleri, yönetim ve işleyişleri, demokratik esaslara aykırı olamaz."

Bu madde ile, memura sendika kurma hakkı tanınmış, ama grev ve toplu sözleşme hakkı verilmemiştir. Anayasanın bu maddesine göre, 1965 yılında, 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları

Yasası kabul edilmiş ve memur, kısıtlı da olsa, sendika kurma olanağına kavuşmuştur.

Yasanın kabul edildiği 1965 yılından 3.7.1968 yılma kadar, 3 yıl içinde, Türkiye'de 453 memur sendikası kurulmuştur. Bu kısa süre içerisindeki gelişmeler, ülkemizde, memur sendikalarına duyulan gereksinmeyi açıkça göstermiştir.

Ancak, 12 Marttan sonra, ara rejim denilen dönemde, 27 Mayıs Anayasasında yapılan değişiklikler, gerçek ve tüzel kişilerin temel haklarını kısıtlamış ve memurun sendikal haklarım da elinden almıştır. Bu dönem, demokratik hak ve özgürlükler yönünden, ülkemiz için unutulmayacak karanlık bir dönem olmuştur. Bu dönemde, 1961 Anayasası'nın temel haklara, bağımsız yargıya, memurun sendikal haklarına ilişkin 60 maddesi değiştirilmiş ve Anayasa, niteliğini ve bütünlüğünü büyük oranda yitirmiştir.

15-16 HAZİRAN DİRENİŞİ

1970 yılında, siyasal iktidar tarafından, işçinin sendika ve grev haklarını kısıtlayan, bu hakları kullanılamaz hale getiren bir yasa değişikliği önerisi hazırlanmış, ancak, bu değişiklik girişimleri, işçi sınıfının büyük tepkisi ile karşılaşmış, "15-16 Haziran olayları" diye bilinen olaylar meydana gelmiştir. Bu direniş, Türkiye işçi sınıfının bilinçli ve kararlı mücadelesinin bir simgesi olmuştur. Sonunda, egemeni sınıflar geri çekilmişler, yasa değişiklikleri, Anayasa Mahkemesi tarafından anayasaya aykırı bulunarak iptal edilmiş, hak ve Özgürlüklerini savunan işçilerin taleplerinde haklı oldukları anlaşılmıştır.

12 EYLÜL DÖNEMİ

12 Eylül döneminde, 1961 Anayasası, 274 ve 275 sayılı sendikalar, toplu sözleşme, grev ve lokavt yasaları ortadan kaldırılmış ve bunların yerine, sendikal hakları yok eden, grev hakkını kullanılamaz hale getiren 1982 Anayasası ile yeni yasalar getirilmiştir.

Bugün, halkımız, işçi sınıfımız ve devrimci güçler, ellerinden

alınan bu hakların yeniden kazanılması için mücadele verme görevi ile, karşı karşıya bulunmaktadır. Ulusların tarihinde demokratik hak ve özgürlüklerin kazanılması mücadelesi, uzun ve çetin bir aşama olarak yer almış ve bu haklar tarifsiz acılara, özverilere mal olmuştur. Ama tarihsel gelişme, zaman zaman geriye döner görünse de, eninde sonunda, akışına sürdürecektir. Demokratik hak ve özgürlüklere lâyık olan halkımız ve işçi sınıfımız, geri alman haklarına kavuşacak, kamu görevlilerimiz, sendikal haklarını ve bunum ayrılmaz bir parçası olan grev hakkını, er geç kazanacaklardır.

GENEL AF

"DEVLET, değişik toplumsal ve siyasal düşüncelerle, kimi kez, geçmişte işlenmiş olan kimi suçların artık işlenmemesini uygun görür, toplumsal yarar, bunların unutulmasında görülebilir. Ceza vermek hakkı, özellikle, toplumsal yarar'a dayalı olduğu gibi, kimi kez ceza vermemek de toplumsal yararın bir gereği olarak görülebilir. Kamunun huzur ve sükûnu içim kimi suçların artık hiç söz konusu edilmemesi doğru görülebilir... İşte bu nedenlerle toplumsal düzeni çok yakından ilgilendiren olayların doğurduğu gerekçelerle genel af ilanı edilir."[1]

Sayın hocam, ünlü ceza hukuku uzmanı Tahir Taner, ceza hukuku derslerinde, biz öğrencilerine, genel af konusunda, bunları söylüyordu.

Gerçekten, gerek Avrupa'da, gerek ülkemizde, af yasaları, kamu yararı açısından ele alınmış, kimi dönemlerde yitirilen barış ortamına yeniden kavuşmanın koşulu olarak değerlendirilmiştir. 22-23 Şubat olaylarından sonra çıkarılan af yasasına ilişkin hükümet gerekçesinde, şu düşüncelere yer verilmiştir: "27 Mayıs devriminden bu yana, memleketimizde, normal demokratik rejimi, bütün icaplarıyla ve bütün teminat müesseseleriyle gerçekleştirmek ve yerleştirmek yolunda büyük gayretler gösterilmiştir. Normal demokratik rejime geçiş yolunda karşılaşılan güçlükler ve sarsıntılar, 15 Ekim seçimlerinden sonra da, zaman zaman, kendisini

1 Ceza Hukuku, s. 101-102.

göstermiştir. 22- 23 Şubat olaylarının hangi şartlar altında zuhur ettiği ve nasıl sonuçlandığı, herkesçe bilinmektedir. Bu geçiş dönemi sarsıntılarının düğüm noktasını ve son tezahürünü teşkil eden 22-23 Şubat olayları ile ilgili ful ve. hareketler ile, bu olaylara esas teşkil edebilecek mahiyette bulunan ve asker kişiler tarafından işlenmiş olan fiil ve hareketler için, ceza kovuşturması yapılmamasında, cemiyetin yüksek menfaatleri vardır..."[2]

Yine, bu af yasasının görüşülmesi esnasında, "50 sayılı kanun, bazı hadiseleri unutmak, bunların açtığı yaraları kapamak, sulh ve sükûnu tesis için, bu gayeleri tahakkuk ettirmek için çıkarılmıştır." denilmiştir.

Ülkemizde, yargı organları da, affa, bu açıdan bakmışlardır. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, bir kararında, "Ammenin menfaati (kamunun yararı) noktasından ittihaz edilmiş siyasi bir tasarruf olan umumi af ile bazı suçların unutulmak istendiğini" kabul etmiştir.[3]

Ünlü ceza hukuku uzmanı Jering'in "hukukun emniyet subabı" olarak nitelediği af, dünyanın ünlü düşünür, hukukçu ve politikacıları tarafından da, toplumların geçirdiği siyasal bunalım dönemlerinden sonra **normale dönüşün koşulu** olarak değerlendirilmiştir. Batı dillerindeki af teriminin kökeni olan **Amnistia** sözcüğü, "geçmişin unutulması" anlamına geliyor.

Ülkemiz, 12 Eylül gibi olağanüstü bir dönem yaşadı. Bu dönem, toplumumuzdaki bunalımları, daha da arttırdı. Bu bunalım, özellikle adalet, hukuk ve yargılama alanında kendini gösterdi. 12 Eylülün politikası ve felsefesi, hukuk ve yargılamalara egemen kılınmaya çalışıldı. 12 Eylülün birinci yıldönümünde, açılan davalar sürerken, MGK başkanı tarafından, kimi kişiler ve kuruluşlar suçlu ilan edilerek yürürlükteki anayasanın "Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz. (Mad. 138)" hükmü, bir kenara itildi.[4] Böylece, mahkemelere telkin ve tavsiyelerde bulunuldu. Ankara

2 M.M.T. Der. I top. 1963. s: 5, s. 145.
3 11.12.1933 gün ve 355/351 sayılı kararı.
4 12 Eylül MGK. Gen. Sek. 1981, s.. 300.

Sıkıyönetim Komutanlığı. Askeri Savcısı Albay Nurettin Soyer'in Cumhuriyet gazetesinde yer alan açıklamaları, hâkimler ve savcılar üzerinde baskılar yapıldığını, sağ ve sol görüşlü kişiler, arasında ayırımlar yapılarak çift standart uygulandığım, bir kez daha ortaya koydu.

12 Eylül döneminde, 250.000 dolayında insan, gözaltına alındı. İşkence, bir sorgulama yöntemi olarak yaygın biçimde uygulandı. Bu işkenceler, emniyet binalarında olduğu gibi, cezaevlerinde de sürdürüldü. Bu işkenceler sonunda, 200'e yakın insan öldü, binlerce insan sakatlandı ve sağlığını yitirdi. Açılan davalar, yargının bağımsızlığı ilkesine aykırı olarak kumlanı, siyasal iktidara bağımlı mahkemelerde görüldü. Savaşta olmadığımız halde, bu mahkemelerde, "savaş hali" hükümleri uygulanarak savunma hakları kısıtlandı. İşkenceli anlatım tutanakları delil sayılarak, ölüm, ömür boyu ağır hapis ve değişik hapis cezalan verildi. İnsanlar asıldı.

Çıkarılan yasalarla, sanık durumunda bulunan kişilere, cezadan kurtulma olanakları sağlanarak, jurnalcilik, ihbarcılık, devlet eliyle teşvik edildi. İtirafçı sanıkların cezadan kurtulmak içini, başkaları hakkında verdiği içtenlikten yoksun ve maksatlı anlatımlar, kararlara dayanak yapıldı. Adalet, ağır yaralar aldı. Önceleri, üç yıl, daha sonra altı ay süre ile verilen hapis cezalarında, temyiz hakkı kaldırıldı. Bu kararlar, bir üst mahkemede incelenmeden kesinleşti. Yan tutma nedeniyle, hâkimi ret hakkı geri alındı. Gözaltı süresi, 90 güme kadar çıkarıldı. İşkenceciler, işkence kalıntılarının geçmesine olanak sağlayan bu süreden yararlanarak, insanlık dışı ve insan onuru ile bağdaşmayan suçlarını, kolay işleme koşullarına kavuştular. Cezaevleri yönetimlerince verilen keyfi disiplin cezalarıyla, şartlı salıverilme hakkı ortadan kaldırıldı. Böylece, cezaevleri yönetimlerine, dolaylı biçimde, adeta yargı görevi yapma hakkı tanınarak, ağır cezalar uygulama yetkisi verilmiş oldu. Sağ ve sol görüşlü kişiler arasında, gerek soruşturma aşamasında gerek yargılamalarda ayırımlar yapıldı, değişik ölçüler uygulandı. Böylece, adaletten uzak tutulması gereken politika, adalete ve yargıya karıştırıldı. Bütün bu uygulamalar ve siyasal baskılar, verilen kararların adalete uygunluğunu kuşkulu hale getirdi.

Yurt içinde ve yurt dışında yaşayan yurttaşlarımızın birçok

hakları ve bu arada vatandaşlık hakları, hukuka aykırı yöntemlerle ellerinden alındı.

İşte bütün bunlar ve bir inceleme yazısında açıklanması mümkün olmayan birçok karar ve uygulama, kamu vicdanında derin yaralar açtı. Bugün, kamu vicdanı rahatsızdır. Bu rahatsızlık, değişik düşünce ve görüşlere sahip tüm kişi ve çevrelerde yaygın olarak gözlenmektedir. Siyasal iktidar sözcülerinin, İnfaz Yasası'nda yapılan değişikliği anımsatarak, "biz af çıkardık, artık yeni bir af yasasına gerek yoktur" anlamındaki sözleri, kamuoyunu doyuracak ve genel affın zorunluluğunu ortadan kaldıracak bir nitelik taşımamaktadır. Günümüzde, genel af konusu, toplumdaki rahatsızlıkların, yapılan haksızlıkların unutulmasını sağlama açısından, yaşamsal bir gereksinme olarak önümüzde durmaktadır. İnancımıza göre, seçimlerden sonra oluşan parlamento için, genel af sorunu, çözülmesi gereken en öncül ve önemli sorundur.

İNSAN HAKLARI

10 ARALIK, "İnsan Hakları Günü", İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 29. yıldönümü. İkinci Dünya Savaşı'ndan, bu ikinci paylaşım savaşından sonra, 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler örgütü, 10 Aralık 1948 gününde, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni kabul ederek ilan etti. Türkiye de, bu devletler arasında yer aldı.

Bakanlar Kurulu, 6 Nisan 1949 gününde, bildiriyi onayladı- Karar, 27 Mayıs 1949 günlü Resmi Gazete ile ilan edilerek, ülkemiz açısından da yürürlüğe girdi.

Anayasamızın 65. maddesine göre, uluslararası antlaşmalar, yasa hükmünde olduğundan, Evrensel Bildiri' de saptanan ilkeler, ülkemizde yasa niteliği kazandı.

Bildirinin önsözünde, şu düşüncelere yer verilmişti:

"İnsan haysiyeti ve insan hakları özgürlüğün, adaletin ve dünya barışının temelidir.

İnsan haklarının tanınmaması ve hor görülmesi, insan vicdanını isyana iter ve vahşete neden olur.

Korkudan ve yoksulluktan kurtulmuş insanların söz ve inanç özgürlüğüne sahip olacakları bir dünyanın kurulması yüce bir amaçtır.

İnsan baskılar karşısında çaresiz kalarak isyana yönelmemesi için, insan haklarının bir hukuk rejimi

ile korunması zorunludur.

Birleşmiş Milletler halkları, kişinin temel haklarına, haysiyet ve değerine, erkek kadın eşitliğine inanmış, toplumsal gelişmeyi kolaylaştırmaya ve daha geniş bir özgürlük içinde daha iyi bir yaşantı kurmaya karar vermişlerdir.

Üye devletler, Birleşmiş Milletler örgütü ile işbirliği yaparak, insan hak ve özgürlüklerinin bütün dünyada saygı görmesini sağlamaya çalışmak için söz vermişlerdir.

Bu nedenle, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu;

Öğretim ve eğitim yolu ile bu hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmek, gerek üye devletler halkları ve gerekse bu devletlerin yönetimi altında bulunan halklar açısından, bu hakların fiilen tanınması ve uygulanmasını sağlamaya çalışmak için, işbu İnsanı Hakları Evrensel Bildirisi'ni ilan eder."

Bu önsözden sonra, bildiride, temel hak ve özgürlükler, 30 madde halinde saptanmıştır.

Bugün, 12 Mart değişiklikleri ile sınırlanmış ve kısıtlanmış olsa da, Anayasamızda da genellikle yer alan bu hak ve özgürlükler, insanlık tarihinde, sınıflı toplumlarla birlikte başlayan sınıf mücadeleleri sonunda, sömürülen, ezilen, baskı altına alman sınıfların ve tabakaların egemen sınıflara karşı verdikleri çoğu kez kanlı mücadelelerle elde edilmiş hak ve özgürlüklerdir. Önceleri, köleler efendilere karşı, serfler feodal beylere ve senyörlere karşı ve daha sonra da işçiler ve öteki emekçi sınıflar patronlara karşı bu mücadeleyi sürdürmüşler ve aşama aşama, bu hak ve özgürlükleri kazanmışlardır. Bu hak ve özgürlükler, milyonlarca kölenin, serfin, topraksız köylünün, işçinin, emekçinin ve devrimci aydının kanlarıyla yoğrulmuştur.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne kaynak olarak alınan, Fransız "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi"ni ilan eden Fransız burjuvazisi, krallığa karşı, devrimi yürütürken, işçileri ve emekçileri de, bu mücadele saflarına almış, onların "talepleri"ni de sloganları arasına katmış, devrimi, emekçilerin kanları ile başarıya ulaştırdıktan

sonra, krallığı devirerek, işçiler ve emekçiler üzerinde egemenlik kurmuştur. Bu kez, işçi ve emekçi sınıfları, burjuvazinin egemenliğine karşı, mücadele vermek zorunda kalmışlardır. Bu mücadele bugün de sürmektedir.

1789 Fransız burjuva demokratik devrimi sonunda ilan edilen "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi" de, öteki ünlü bildiriler gibi, önemli devrim hareketlerinin belgeleri arasındadır.

Bu hak ve özgürlükler, bir taraftan egemen güçlere karşı yürütülen sınıf mücadelelerinin ve öte yandan da uluslararası alanda emperyalizme karşı verilen ulusal kurtuluş savaşlarının bir ürünü olmuştur.

Emperyalizme karşı halkımız tarafından verilen ilk ulusal kurtuluş savaşı ve bunu izleyen öteki geri bıraktırılmış ülkelerin kurtuluş savaşları, bu mücadelenin örnekleridir.

İnsanlık tarihindeki köle ve köylü isyanları, emekçi kitlelerin başkaldırmaları, devrimler ve ulusal kurtuluş savaşları sonunda, kabul ve ilan edilen, insan hak ve özgürlüklerini saptayan belgeler, egemen sınıfların ve emperyalizmin, ezilen ve sömürülen sınıflar tarafından yürütülen mücadeleler karşısında vermek zorunda kaldıkları ödünlerin hukuksal ifadeleridir. Anayasalar ve uluslararası antlaşmalar, gerçekte sözü geçen mücadeleler sonunda ortaya çıkmış bir tür "sözleşme" ve "anlaşmalardan başka bir şey değildir.

Ancak, egemen sınıflar ve onların siyasal iktidarları, sınıfsal çıkarları gerektirdiği ve kendilerini, kimi kez güçlü, kimi kez de güçsüz gördükleri zaman, bu sözleşmeleri bir kenara itmişler, onları çiğnemekten çekinmemişler ve antlaşmaları hiçe saymakta tereddüt etmemişlerdir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin bugün ülkemiz açısından da güncel olan kimi maddelerini ve uygulamaları örnek alarak, bu tutumu açıklayabiliriz. Bildirinin 19, 5 ve 10. maddeleri şöyledir.

Madde 19 : "Her ferdin fikir ve ifade hürriyetine hakkı vardır. Bu hak, fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzuubahis olmaksızın malumat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek ve yaymak hakkını gerektirir."

Madde 5 : "Hiç kimse işkenceye, zalimane, insanlık dışı, haysiyet kırıcı cezalara veya işlemlere tabi tutulamaz."

Madde 10; "Herkes, haklarının ve yükümlülüklerinin veya kendisine karşı cezai nitelikte herhangi bir isnadın saptanmasında, tam bir eşitlikle, davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından nefasetle ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir."

Yasa niteliğindeki 19. maddeye rağmen, Türkiye'de, işbirlikçi burjuvazinin bekçiliğini yapan 141-142. maddeler, yürürlükte tutulmaktadır. Her gün işçiler, köylüler, öğrenciler, yayınevi sahipleri, yazarlar, çevirmenler, sanatçılar düşüncelerinden ötürü tutuklanmakta ve yargılanmaktadırlar.

Antlaşmanın 5. maddesine ve buna paralel olarak düzenlenmiş olan 1961 Anayasası'nın 14. maddesindeki "kimseye eziyet ve işkence yapılamaz" hükmüne rağmen, ülkemizde işkenceler, en güncel konulardan biri haline gelmiştir. Emperyalizmin genel bunalımının yansıması olarak ağır bir ekonomik, sosyal ve siyasal bunalım içine giren ve bundan kurtulamayan işbirlikçi burjuvazi, demokratik ilkeleri bir kenara itmekte ve çıkış yolunu işkencelerde ve çeşitli baskı yöntemlerinde aramaktadır.'

Evrensel Bildiri'nin 10. maddesine ve anayasamızın "bağımsız yargı" ilkelerine rağmen, egemen sınıflar, bir sınıf mahkemesi olan DGM'lerini anayasal bir kuruluş haline getirmekte, gerekli gördükleri zaman sivil vatandaşları siyasal iktidara bağımlı askeri mahkemelerde yargılama yoluna başvurmaktadırlar. 12 Mart döneminde, 353 sayılı Askeri Mahkemelerini Kuruluşu ve Yargılama Usulleri hakkındaki yasada yapılan bir değişiklikle, basın ilgililerinin askeri mahkemelerde yargılanması, bu tür uygulamaların son ve ibret verici bir örneği olmuştur.

İşkence ve insan haklarını çiğneme olayı, inancımıza göre, sömürü düzenine bağlı bir olaydır.

Üretim araçlarını ve giderek ekonomik gücü elinde bulunduran ve sömürü düzeninin sürmesinde çıkarı olan egemen sınıflar, bu düzene karşı çıkanları etkisiz hale getirmek ve sindirmek için, çeşitli baskı ve terör yöntemlerine başvurmaktadırlar, işkenceler, DGM'ler, 141-142'ler ve benzeri uygulamalar, bu yöntemlerin örnekleridir.

Yasama ve uygulama alanındaki bu baskılar karşısında, demokrasiden, 27 Mayıs Anayasasından, hukuk devletinden, sömürüsüz ve adil bir düzenden yana, tüm kişi ve kuruluşlara düşen görev,

işkencelere karşı savaşmak, insan hak ve özgürlüklerinin ülkemizde yerleşmesine çaba göstermek, hâkimleri bağımsızlıktan ve güvenceden yoksun, bağımlı yargı organlarının kaldırılmasına çalışmak böylece, temel hak ve özgürlüklerin geçerli olduğu bir düzenin kurulmasına katkıda bulunmaktır.

İnsan haklarına saygılı, sömürüsüz, işkencesiz, adil ve hakça bir düzenin yolu buradan geçmektedir.

KÂĞIT ÜSTÜNDE HUKUK DEVLETİ

YURDUMUZDA, özellikle 1961 Anayasası'nın kabulünden bu yana, üzerinde durulan, yazılan, konuşulan konulardan belki de en önemlisi, "hukuk devleti ilkesi" oldu. Anayasa Mahkemesi başkanı, Danıştay başkanı, hukuk kuruluşları, hukuk ve: anayasa uzmanları ve birçok hukukçu, sürekli olarak 'bu ilkeyi açıkladılar ve koşullarını, gereklerini saptadılar.

Hukuk devleti, özetle, bir ülkede yasaların ve hukuk kurallarının üstünde "hukuk"un egemen olmasıdır.

> "Hukuk devleti kavramı, bir bakıma, devlet iktidarının kötüye kullanılması ihtimaline karşı alınmış tedbirlerin bütününü ifade eder. Aslında böyle bir ihtimalin gerçekleştiği yerde, artık, "iktidar" kelimesini kullanmak, pek doğru olmayacaktır. Çünkü hukuki bakımdan "iktidar" sınırlandırılmış kuvvet anlamına gelir. Sınırlarının ötesine geçen kuvvet, kaba kuvvet şeklini alır. Demek oluyor ki, "hukuk devleti" ilkesi ile güdülen amaç, iktidarın kaba kuvvete dönmesini önlemektir. Devletin hayatı, iktidarının varlığını, şart koymakla, anarşiden çok kesin bir şekilde ayrılır. Ancak, iktidarın kaba kuvvete döndüğü durum, anarşiye benzer, her iki durumda hâkim olan kaba kuvvettir. Bundan zarara uğrayan, kişiler, toplum ve bizzat devlettir. Şöyle ki: hukuk dışı devlet, tek tek veya grup

halinde kişileri, dolayısıyla de toplumu tehdit eder" (Türk H.S. Sosyal Hukuk Devleti 1974).

Görülüyor ki, devlet, hukuk devleti ilkesine uymadığı, yasaların emrini yerine getirmediği, hukuksal görevini yapmadığı zaman, artık, "iktidar" niteliğini yitirmekte ve "kaba kuvvet"e dönüşmektedir.

12 Mart öncesi döneminde, siyasal iktidarlarca, hukuk devleti bir kenara itilmiş, hukukun ve yasaların egemenliği kuralı açıkça çiğnenmiştir. Bu dönemde, egemen sınıfların desteğinde, tüm devrimcilere, anayasadan yana kişi ve kuruluşlara, sürekli bir baskı yöntemi uygulanmış, otuza yakın genç ve işçi, sömürücü çevrelerin maşaları ve beslemeleri tarafından sokak ortasında vurularak öldürülmüştür.

Vedat Demircioğlu, Atalay Savaş, Ali Turgut Aytaç, Mehmet Doğan Kılan, Mehmet Cantekin, Mustafa Taylan Özgür, Mehmet Büyük Sevinç, Battal Mehetoğlu, Şeref Aygün, Doktor Necdet Güçlü, Yaşar Serpin, Yaşar Yıldırım, Mustafa Baylan, Necmettin Giritlioğlu, Hüseyin Çaykara, Hüseyin Aslantaş, Firuz Mehmedi, Nail Karaçam, İlken Mansuroğlu, Şerafettin Atalay, Hıdır Altınay, Erdal Şener, Niyazi Tekin bu dönemde yurtsever, halkının yanında demokrasi mücadelesi veren, Anayasayı savunan devrimci gençlerden ve işçilerden bazılarıdır.

Günün siyasal iktidarı ve emrindeki polis görevlileri, bu olaylar karşısında seyirci kalmışlar ya da dolaylı olarak suçluları desteklemişlerdir. Böylece, bu hunhar cinayetlerin failleri meçhul kalmış ve saldırganlar korunmuştur.

12 Mart Muhtırası'nda, "metin olarak" sözü geçen gelişmeler, şöyle nitelenmiş, hükümet ve parlamento şu sözlerle suçlanmıştır:

> "Parlamento ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş. Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir, tehlike içine düşürülmüştür."

Muhtırada yer alan, hükümeti ve parlamentoyu açıkça suçlayan bu sözler ve doğru tanılamalar (teşhis), kâğıt üstünde kalmış, uygulamalar bu tanılamaya ters doğrultuda yürütülmüştür.

Gerçek suçlular, anayasayı uygulamayanlar, ona karşı çıkanlar, reformları yapmayanlar, anayasayı savunanlar üzerinde baskı kuranlar, onları öldürtenler ellerini kollarını sallayarak gezmişler, buna karşılık, muhtıranın suçladığı iktidarın tutumuna karşı çıkanlar, anayasayı savunan yurtseverler tutuklanmış, yargılanmış, mahkûm edilmiş, bu insanlara en ağır ve insanlık dışı işkenceler yapılmıştır. Binlerce genç, işçi, köylü, öğretmen, yazar, sanatçı, öğretim üyesi, avukat, mühendis ve başkaları bertaraf edilmek istenmiştir.

12 Mart Muhtırasının özü sözüne, sözü eylemine uymamış ve bu dönem, tarihimize, demokratik haklar, insan hakları, temel hak ve özgürlükler açısından, kara bir sayfa olarak geçmiştir. Bu dönemden ne zaman söz edilse, akla, insanlık dışı işkenceler ve polis devleti gelecektir.

Emperyalizm ve onun maşaları, bugün de, yeni bir "plan uygulaması" peşindedir. Kendilerine, komando adını veren ve göğüslerine bozkurt rozeti takan eğitilmiş çeteler, üniversiteleri, fakülteleri, okulları, yurtlan, kantinleri, toplantıları basmakta, silahlı saldırılar düzenlemekte, gençleri, öğretmenleri ve işçileri öldürmekte ya da yaralamaktadırlar.

Radyo ve bir kısım basın, bu saldırıları, baskınları ve cinayetleri, "karşıt görüşlere sahip gençlerin çatışması" biçiminde yansıtma çabası içindedir. Besleme basının gerçekleri tahrif etmek görevidir. Ama sağduyu sahibi Türkiye halkı, bunun "karşıt görüşe sahip gençlerin çatışması" değil, "faşist komandoların tek taraflı saldırısı" olduğunu anlamakta ve görmektedir.

İstanbul Milletvekili Reşit Ülker, Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılan bütçe görüşmelerinde, saldırıları eleştirmiş ve: "Komandolar devlet içinde devlet haline geldi." demiştir.

Bazı yetkililer, binlerce kişi önünde, meydanlarda silahla adam öldürenlere, devrimci gençlik avına çıkanlara, vaaz niteliğinde demeçler vermekte ve bildiriler yayınlamaktadırlar. Bu da, canilere cesaret vermekte ve saldırılarını sürdürmelerine olanak

sağlamaktadır.

12 Mart öncesi dönemine benzer gençlik ve işçi avı yeniden başlamıştır. İşçi Hüseyin Ürek, öğrenci Şahin Aydın, işçi Şerif Aygül ve öğrenci Kerim Yaman, bu devrimci avının ilk kurbanlarıdır.

Ceza Yargılama Usulü Yasası'nın değişik yeni hükümlerine göre, 10 yıl önce, dağ başında işlenen bir kısım suçlar, suçüstü hükümlerine göre yargılanırken, İstanbul, Ankara ve Adana gibi büyük kentlerin meydanlarında, üniversitelerde, binlerce insanın ve polisin gözleri önünde öldürülen işçilerin ve gençlerin katilleri, hâlâ aranmaktadır.

Yeni bir 12 Mart döneminin hortlatılmak istendiği, en kapalı gözlerin bile görebileceği kadar meydandadır.

Soruyoruz: Saldırılar önlenmez, suçlular cezalandırılmaz ve devrimci gençlik, kendini savunmaya zorlanırsa, egemen sınıfların tezgâhladığı 12 Mart da olduğu gibi, suçlu olarak, yine, devrimci gençlik mi gösterilecektir?

DEMOKRASİ MÜCADELESİ

HUKUK yönünden demokrasi mücadelesi, temel hak ve özgürlüklerin kazanılması mücadelesidir.

Düşüncenin özgürce açıklanması ve çeşitli yollarla yayınlanması, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılabilmesi, kişi güvenliği, suç işlememiş ya da suçlu olduğu henüz anlaşılamamış kişinin tutuklanamaması, gözaltına alınamaması, gözaltı süresinin 24 saati geçmemesi, konut dokunulmazlığı, hâkim kararı olmadan kişinin evinin, üstünün, özel eşyasının ve kâğıtlarınım aranamaması, gözaltına alınanın avukat yardımından yararlanması, savunma hakkı, tabii hâkim, bağımsız mahkemede yargılanma hakkı, yeteneklerini eşit koşullar altında geliştirme olanağı gibi hak ve özgürlükler, bu temel hakların başlıcalarıdır. Bu hakların elde edilmesi için verilen mücadele, temelde bir sınıf mücadelesidir.

Sınıflaşma sürecinin başlaması ile topluma egemen olan ve "devlet" denilen örgütü kuran sınıflar, egemenliklerini sürdürebilmek için, türlü yollara başvurmuşlardır. Emirler, fermanlar, yasalar, sürgünler, işkenceler, engizisyonlar, idamlar, kitle halinde öldürmeler, kurşuna dizmeler vb. bu yollardan birkaçıdır. Baskı altına alınan sınıflar ve tabakalar, hak ve özgürlüklerini kazanmak için sürekli bir mücadeleye girmişler, sınıflı toplumlardan bu yana, "insanlık tarihi, bir sınıflar mücadelesi tarihi" olmuştur.

Dünyamızın kimi toplumları, bu mücadeleler sonunda, temel hak ve özgürlüklerini elde etmişler, egemen sınıfları etkisiz hale

getirmişlerdir. Yurdumuzun da içinde bulunduğu kimi toplumlarsa, hak ve özgürlük mücadelelerini, bugün de sürdürmektedirler. Bu mücadeleler, gasbedilen hak ve özgürlükler geri alınana dek sürecektir. Bu, gelişme yasalarının kaçınılmaz bir gereğidir.

Demokratik haklar mücadelesi, toplumların yaşamında uzun sürmüş, çoğu kez, onlarca ve yüzlerce yılı kaplamıştır. Kitlelerin mücadele bilincine varması, çoğu kez, kişilerin bilinçlenmesinden daha çok zaman almıştır. Ama kitlelere mal olan mücadele bilinci, toplumsal gelişmede önemli bir itici güç ve silah olmuştur. Atom ve hidrojen bombaları, bu silah karşısında yenik düşmüşlerdir. Bu güçlü silahın farkına varan egemen sınıflar, bugün, akıbetlerini geciktirmek, haksızlıklarını, sömürülerini, baskılarım, biraz daha sürdürebilmek için, zaman kazanma çabası içindedirler.

Eğer, bir ülkede, düşünce, zincire vurulabiliyorsa, 141-142'inci maddeler bilim adamından sanatçıya ve öğretmenden işçi ve köylüye kadar tüm yurttaşların başının üstünde, demoklesin kılıcı gibi sallanıp duruyorsa, bir çevirmene, bir sanatçıya, bir yazara ya da düşün adamına, yapıtlarından dolayı ömür boyu zindan cezası verilebiliyorsa evlerden kitaplar toplatılıp yakılabiliyorsa, konutunda "sol yayınlar bulundurduğu için", insanlar tutuklanabiliyorsa, hakkında mahkûmiyet kararı olmayan kitaplar toplatılıyor ve okunması, kitaplıklara konulması yasaklanabiliyorsa, insanlar kontr-gerilla denilen yeri meçhul örgütlerde tüyler ürpertici, işkencelere tabi tutulabiliyor, 42 gün ailesine ve yakınlarına haber bile verilmiyorsa, insanlar sorgulama yetkisi olmayan gizli örgütlerde sorguya çekilebiliyor ve işkence altında alman ifadeler hükme dayanak yapılabiliyorsa, mahkeme kararı olmadan kişinin evi, üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranabiliyorsa, yargı organlarında bile savunma hakkı kısıtlanabiliyor, sınırlanabiliyorsa, savunma avukatı mahkemeden dışarı çıkarılabiliyorsa, bu işlemlere yayın yasağı konularak kamuoyundan gizlenebiliyorsa, hâkimin tarafsızlığına itiraz eden kişinin bu itirazını aynı hâkim inceliyor ve verdiği karara itiraz edilemiyorsa, hâkimi hükümet görevlendiriyor ve anayasanın "mahkemelerin bağımsızlığı" ilkesi ortadan kaldırılabiliyorsa, olağanüstü mahkemeler kuruluyor ve insanlar tabii hâkimlerinden alınarak buralarda yargılanıyorsa,

memurun sendika kurma hakkı elinden alınıyorsa, anayasanın hukuksal bekçisi Anayasa Mahkemesi'nin yetkileri kısıtlanıyor, eli kolu bağlanabiliyorsa, mahkeme kararı olmadan derneklerin çalışmaları durdurulabiliyor, dernekler aranabiliyorsa, siyasal davalarda, kişiler, önceden suçlu kabul ediliyor ve suçsuzluğunun ispatı sanıktan isteniyorsa, on yıl önce işlendiği iddia edilen bir suçun sanığı, suçüstü yasalarına göre yargılanabiliyor ve üç gün içinde idam kararı verilebiliyorsa, işçilerin ve köylülerin örgütlenmesi ve toplumun kaderinde söz sahibi olması, türlü yollarla engelleniyor ve olanak dışı bırakılıyorsa, para babalarının ve işbirlikçilerin emrindeki zorbalar, toplantıları, okulları, yurtları basıyor, sokaklarda adam öldürüyor ve bunlar önlenmiyorsa, mücadele, daha uzun sürecek ve çetin olacağa benzemektedir.

Demokrasi mücadelesinin, demokratik hak ve özgürlüklerin eksiksiz kazanılması mücadelesinin, bu çetin kavganın, örgütlü, bilinçli, kararlı, yürekli, ama temkinli bir yöntemle sürdürülmesi, emekçi halkımızın ve devrimci tüm kişi ve kuruluşların vazgeçilmez görevidir.

HAZIRLIK SORUŞTURMASI VE AVUKAT

TÜRKİYE'DE, vatandaş, karakoldan, polisten, emniyetten ve kontrgerilladan tedirgindir. Doğuda, jandarma baskısı ve dayağı dillere destan olmuştur. 12 Mart döneminde, doruğuna ulaşan ve bugün de devam eden vahşiyane işkenceler, yurt ve dünya kamuoyunda yankılar yapmıştır.

Sorgu için karakola çağırılan vatandaş, önce, bir irkilmektedir. Endişeler içini kaplamakta, birçok sorular kafasında sıralanmaktadır: Acaba niçin çağırıyorlar? Ne yapacaklar? Hakaret mi, tehdit mi edecekler? Bunlara katlansa da, acaba dayağa mı, falakaya mı yatıracaklar? Başka tür işkenceler mi yapacaklar? Bu işkencelere dayanabilecek mi? Yoksa yapmadığı eylemleri kabul ederek işkenceden kurtulmaya mı çalışacak? Böyle yapmak zorunda kalırsa, daha sonra suçsuzluğunu nasıl ispatlayacak?

Tanık olarak karakola çağırılan vatandaş bile, bu endişeleri yakından duymakta ve huzuru kaçmaktadır. İşkence altında yapmadığı bir eylemi kabul etmek zorunda kalan ve ikrar niteliğinde ifade verdikten sonra, savcı ya da hâkim huzurunda ikrarını reddeden birçok sanığın yeniden emniyet binalarına, kontrgerillalara götürülerek işkenceye tabi tutuldukları ve eski ikrarlarını (!) kabule zorlandıkları çok görülmüş, tutanaklara ve mahkeme kararlarına geçmiştir.

12 Mart dönemi, görünüşte sona ermiş, ama gerçekte sürmektedir.

Bugün de, yukarıda kalın çizgileriyle değinilen baskı ve işkenceler uygulanmaktadır.

İşte "hazırlık soruşturması" denilen ve bir davanın belkemiğini oluşturan soruşturmalar, bu yöntemlerle yürütülmektedir. Açıklanan koşullar altında ve bu yöntemlerle yürütülen bir hazırlık soruşturmasının gerçeğe ve adalete hizmet edemeyeceği, aksine, adaleti temelinden sarsacağı ve ancak, "önceden planlanan" bir sonuca hizmet edebileceği ortadadır.

12 Mart döneminde yapılan anayasa ve yasa değişiklikleri ve çıkarılan yeni yasalar ile bu yöntemlere uygun kurumlar getirilmiş ve yasal dayanaklar hazırlanmıştır.

Kabul edilen on beş günlük gözaltı süresi ile işkencelere geniş olanaklar sağlanmıştır. Ceza Yargılama Usulü Yasasında yapılan değişiklik ile ceza hukukunun temel ilkelerinden biri olan "masumiyet karinesi" ortadan kaldırılmış, kişi, soruşturmanın daha başında "suçlu" kabul edilmiş ve ona, suçsuzluğunu ispat görevi yükletilmiştir. Devlet Güvenlik Mahkemeleri adı altında, "mahkeme" niteliği olmayan, başkan ve üyeleri hükümetçe atanan ve belli sürelerde değiştirilebilen kurullar oluşturulmuş, anayasanın yargıya ilişkin hükümleri altüst edilmiş, bu temel yasanın "mahkemelerin bağımsızlığı", "doğal hâkim", "hâkim güvencesi", "savunma hakkı" ilkeleri ortadan kaldırılmıştır. Bu kurullara, sanığın ve avukatını, dava duruşmalarından tamamen çıkarma yetkisi tanınarak savunma hakkı yok edilmiştir. Bu mahkemelerin kuruluş yasasına, reddi hâkim istemlerinin reddedilen hâkimlerce inceleneceğine ilişkin hükümler konularak, adalet tarihinde görülmemiş ve savunma hakkı ile bağdaşmayan bir yöntem izlenmiştir.

Polise, hâkim kararı olmadan, konutlara girme, kişinin üstünü başını ve özel kâğıtlarını ve eşyasını arama yetkisini veren yasalar getirilmiştir. Mülkiye amirlerine ve polise, hâkim kararı olmadan, dernek çalışmalarına son verme ve derneklerde arama yapma yetkisi verilmiştir.

Bu ve benzeri yasama işlemleri ile devlet yönetiminde, adaletsizlik kurumlaştırılmış ve kaba kuvvete "yasallık" tanınmıştır.

1. Çağdaş Hukukçular Derneği'nin amaçları arasında gösterildiği gibi, 12 Mart döneminde yapılan anayasa değişiklikleri

iptal edilmeli temel hak ve özgürlükler genişletilmelidir. Yapılan antidemokratik ve geriye dönük yasa değişiklikleri kaldırılmalı, bu yasalar, demokratik ilkelere uygun hale getirilmelidir. Dernekler Yasası değiştirilmeli, bu yasada yer alan ve idareye, hâkim karan olmadan derneklerin faaliyetini durdurma yetkisini veren hükümler kaldırılmalı, öteki antidemokratik hükümler ayıklanmalıdır.

2. Sıkıyönetimi sürekli hale getiren ve genel mahkemelere güvensizliğin bir ifadesi olan Devlet Güvenlik Mahkemeleri, yargı kurumlan arasından çıkarılmalıdır.
3. İdareden bağımsız bir "adalet kolluğu" kurulmalıdır.

Bugün, suç işlendiği ihbar ve iddiaları karşısında hazırlık soruşturmasını, çoğu kez, idare kolluğu (idari zabıta) yapmaktadır. Bu kolluk, adından da anlaşıldığı gibi, idareye bağlıdır. Böyle bir kolluğun hazırlık soruşturması yapmasının ve davaya etkili ilk ifadeleri almasının sakıncaları, deneylerle ispatlanmıştır. Her ne kadar, adliye işlerinde Cumhuriyet savcılarının kolluk kuvvetlerine emir verme yetkileri varsa da bu yetkinin; tanınması, anılan sakıncaları önleyememektedir. Ceza Yargılamaları Usulü Yasası'nda, yer yer, "adli zabıta" sözü kullanılmışsa da, bu kolluk, idare kolluğundan ayrılmamış, görevleri de saptanmamıştır. Adalet kolluğunun idare kolluğundan ayrılması, adalet mercilerine bağlı ve bu mercilerin denetimimde ayrı bir örgüt haline getirilmesi, sorgunun ve savunmanın güvenliğine yardımcı olacaktır.

Hazırlık soruşturması aşamasında, işkenceleri ve yasa dışı baskıları önleyici en önemli yöntem, **iddia** ile **savunmanın** birlikte başlaması ve bu iki öğe arasında denge kurulmasıdır.

Gerçekten, "hükmün" varlığı, iddia ile savunmanın varlığına ve beraberliğine bağlıdır. İddia ile savunma, hükmün öğeleri ve dayanaklarıdır. İddiadan ya da savunmadan birisinin ortadan kaldırılması ya da kısıtlanması, adil bir yargılamayı ve "hükmü" yok eder. O halde, iddia ile savunma, aynı anda başlamalı ve bu iki öğeden herhangi birisine ve özellikle iddiaya, bir üstünlük ya da öncelik tanınmamalıdır.

İddia ile savunmanın beraberliği ve aynı zamanda başlaması, pratikte, sanığın sorguya çağırıldığı anda avukata

başvurma hakkını doğurur. Başka bir deyişle, avukatı yanında bulunmayan vatandaşın sorguya çekilmesi, hukuk açısından geçersiz sayılır. Böylece, iddia ile savunma dengelenmiş olur.

Birçok ülkede ve bu arada Amerika'da, sanığa, sorgudan önce avukatı ile görüşme hakkı tanınmıştır. Bu hak yerine getirilmeden yapılan sorgu, hukukça geçersiz sayılmaktadır.

Yasalarımızda, açık bir hükme bağlanmamış olmakla birlikte, bu kural, ceza yargılama usulü yasalarımızın hükümlerine de aykırı düşmemektedir. Ceza Yargılamaları Usulü Yasasının gerekçesine göre, bu yasa, sanığın "hakkı müdafaasını son derecede temine çalışmıştır." Bilindiği gibi, yargılama hukukumuza göre, sanığın sorguda susma hakkı vardır. Susma hakkı olan sanığın, yanında savunucusunun bulunmasına müsaade etmemek, akla aykırı düşmektedir.

Öte yandan, Ceza Yargılamaları Usulü Yasası'na göre, "maznun, tahkikatın her hal ve derecesinde, bir veya birden fazla müdafiin yardımına müracaat edebilir." (Madde 136).

Yasamız, soruşturmanın her hal ve derecesinde, bu yardımı kabul ettiğine göre, hazırlık soruşturması aşaması da, kuşkusuz, bu hükmün kapsamı içindedir. Bu yardım, görüşme, soruşturma kâğıtlarını inceleme, sanık adına adli işlemlerde hazır bulunma ve başvurmalar yapma biçimlerinde olacaktır.

Anayasamız da, savunma hakkını, "yargı" bölümünde değil, "temel hak ve ödevler" bölümünde düzenlemiştir. Böylece, savunma hakkını, temel bir hak olarak kabul etmiştir.

Avukatın ilk sorguda hazır bulunması, sorgunun "aleniyeti"ni de (kamuya açıklığını) sağlayacaktır. Aleniyet, demokratik ilkeler açısından "güvence" sağlayan temel bir öğedir. Mahkemelerin aleniyeti de, kamuoyunda güvence sağlamaya yönelik bir usuldür. Mahkemeler için kabul edilen bu aleniyetin ve güvencenin, avukatın hazır bulundurulması yoluyla, hazırlık soruşturması aşamasında da sağlanması, adalete saygı ve güven verecektir.

Ceza davalarında, soruşturmanın temeli olan hazırlık soruşturmasının tarafsız ve her türlü etkinin dışında yürütülmesi, adalete ulaşabilmenin ana koşullarından biridir. Bu aşamada, baskıların, işkencelerin ve türlü yasa dışı işlemlerin önlenmesi zorunludur.

Bu amaca varabilmek için, 12 Mart döneminde yapılan geriye dönük anayasa ve yasa değişikliklerinin kaldırılması, temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi yanında, ayrıca "adalet kolluğu"nun kurulması ve özellikle "İddia ile Savunma"nın aynı anda başlamasını sağlayacak yasa değişikliklerinin yapılması gerekir. Böylece, kişi, sorguya çağırıldığı zaman, derhal avukatı ile görüşme olanağına kavuşacak, avukatı ile görüşmeden, sorgusu yapılamayacak ve sorgu esnasında, avukat yanında bulunacaktır. Bu yöntem, hazırlık soruşturmasında, vatandaşa güvence, adalet işlemlerine aleniyet ve kamuoyuna rahatlık sağlayacaktır.

DEPOLİTİZASYON

TARİH boyunca, siyasal iktidarı ellerinde bulunduranlar, emekçi halk yığınlarını (köle, serf, ırgat, işçi) "siyaset"in dışında bıraktılar. Köle sahipleri, krallar, feodal beyler ve daha sonra egemen sınıfların temsilcileri, toplumsal sorunlar üzerinde düşünme, düşünce açıklama ve önerilerde bulunma hakkını, kendi tekellerine aldılar. Emekçi halk yığınlarına, seçme ve seçilme hakları bile, yüzyıllar boyunca tanınmadı. Çünkü egemenler, işçinin ve öteki emekçi halk yığınlarının uyanmasını, bilinçlenmesini, ülke yönetiminde söz sahibi olmasını istemediler, bunu, kendi sınıfsal çıkarlarına aykırı buldular. Kurup uyguladıkları sömürü düzeninin iç yüzünü ve haksızlıklarım gözlerden saklamak istediler. Bu düzeni sürdürmek ve hakça bir düzeni gerçekleştirme girişimlerini önlemek için, her çareye başvurdular.

İşte, "siyaset yasağı" adı altında getirilen ve başta işçi sınıfı olmak üzere, tüm halkı hedef alan depolitizasyon politikasının temelinde bu nedenler yatmaktadır.

12 EYLÜLÜN GETİRDİKLERİ

27 Mayıs, kimi toplumsal ve siyasal nedenlerle, in- san hak ve özgürlüklerine, belli oranlarda saygılı bir anayasa getirdi. Bu anayasa ve ona dayalı olarak kabul edilen sendikalar, toplu sözleşme,

grev ve lokavt yasaları, sendikalar, "siyaset yasağı" koymamıştı.

Ancak, 27 Mayıs Anayasası'nı yürürlükten kaldıran, yasakçı ve baskıcı 12 Eylül Anayasası, işçiye ve sendikalara "siyasetti yasakladı ve kültür alanında eğitim yapma hakkım da ortadan kaldırdı. Böylece, bu anayasaya dayalı olarak getirilen 2821 sayılı Sendikalar Yasası' nın 37. maddesine göre, sendikalar ve konfederasyonlar, siyasal faaliyette bulunamayacaklar ve siyasal amaç güdemeyeceklerdir.

Yine, sendikalar ve konfederasyonlar, siyasal partilerle ilişki kuramayacak, işbirliği yapamayacak ve hiçbir konuda ve hiçbir biçimde, ortak hareket edemeyecekler, siyasal partilerden destek göremeyecekler, onlara yardım ve bağışta bulunamayacaklar ve onlardan yardım ve bağış alamayacaklardır.

Getirilen bu yasaklar ve düzenlemeler karşısında biz, iki noktaya açıklık getirmek istiyoruz:

BATI DEMOKRASİLERİNDE SENDİKALAR

"Batı demokrasileri" adı verilen ülkelerde, sendikalar ve konfederasyonlar, sosyal demokrat ve sol partilerle ortak hareket etmekte, onlarla, her alanda işbirliği yapmaktadırlar. Hatta adı geçen partilerin başta gelen dayanağı, bu sendikalardır. Seçimlerde, sendikalar, diledikleri partiyi desteklemekte ve oylarım arttırarak başarı sağlamasına çalışmaktadırlar. Bu da, o ülkelerdeki "sendika" ve "sol parti" anlayışının bir gereği olarak yapılmaktadır.

Sol parti deyince, kuşkusuz, akla işçi sınıfı ve sendikalar gelir. Bir işçi sendikasının sol bir partiyi desteklemesi ve sol partilerin de, işçi sendikalarıyla işbirliği yapması kadar doğal bir tutum olamaz. Bu nedenle, Batı demokrasilerinde, bu ilişkiler demokratik düzenin gereği olarak serbest bırakılmıştır.

ÜLKEMİZDE DURUM

Ülkemizde, egemeni sınıflar, bir taşla iki kuş vurmak istemektedirler. Bir yandan sendikalara "siyaset yasağı" getirerek ve bu

örgütlerin sol partilerle ilişkisini keserek onları desteksiz bırakmakta, öte yandan da, "siyasal faaliyet" kavramına geniş bir yorum getirerek sendikaları ve işçi sınıfını, "genel yurt sorunları" üzerinde düşüncelerini açıklamaktan uzak tutmak istemektedirler.

Burada, "siyaset"in yani "politika" kavramının anlamını açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Politika, Latince Politicus sözcüğünden kaynaklanmakta ve "devleti yönetme" sanatı anlamına gelmektedir. Ansiklopediler ve sözlükler de, politikayı "devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatı" olarak tanımlamaktadırlar. Yani, siyaset, "iktidarı elde etme mücadelesi" demektir. Siyasal iktidarı elde etmeyi amaçlamayan, böyle bir mücadeleyi hedef olarak almayan çalışmalara, "siyasal faaliyet" denilemez.

Örneğin, bir sendikanın genel yurt sorunları üzerinde düşünce açıklaması, anayasanın ve altında ülkemizin de imzası bulunan ve "yasa" niteliği taşıyan uluslararası antlaşmaların kabul ettiği "düşünce açıklama hakkı"nın bir gereğidir. Toprak reformu, barış, silahsızlanma, hayat pahalılığı, petrol sorunu, NATO, ikili anlaşmalar, genel af, faşizm, emperyalizm, bağımsızlık, Kıbrıs sorunu gibi genel olarak tüm halkımızı ve yurdumuzu ilgilendireni sorunlar üzerinde düşünce açıklamak, anayasanın güvencesi altında bulunan temel haklardandır. Bu hak, gerçek kişilere tanındığı gibi, sendikalara, odalara, derneklere, birliklere yani tüzel kişilere de tanınmıştır. Anayasa ve yasalar, bu konuda, gerçek kişilerle tüzel kişiler arasında bir ayırım yapmamıştır.

İşte siyasal iktidar, bu tür, tüm yurttaşları ilgilendiren ve herkesin üzerinde konuşma, düşünme, tartışma ve önerilerde bulunma hakkı olan konuları, "siyasal faaliyet" olarak nitelemekte, başta işçi sınıfı olmak üzere, tüm kişi ve kuruluşları yurt sorunlarından uzak tutmaya çalışmakta ve böylece, genel bir depolitizasyon politikası uygulamaktadır.

Bugün yürürlükte bulunan, yasalara göre: işçi sendikaları ve konfederasyonlar siyasal faaliyette bulunamaz.

Dernekler, siyasal faaliyette bulunamaz.

Odalar, siyasal faaliyette bulunamaz.

Kooperatifler, siyasal faaliyette bulunamaz.

Barolar, siyasal faaliyette bulunamaz.

Türkiye Barolar Birliği, siyasal faaliyette bulunamaz. Birlikler, siyasal faaliyette bulunamaz. Yani, 12 Eylülün getirdiği bu yasalar karşısında, işçiler, köylüler, serbest meslek sahipleri (doktorlar, avukatlar, mühendisler, öğretmenler, yazarlar, sanatçılar vb.) siyaset yapamaz.

Buradaki "siyaset" sözü, "İktidar mücadelesi" anlamında kullanılmamakta, "ülke sorunlarıyla ilgilenme" anlamında kullanılmaktadır. Böylece, "siyaset"e geniş bir anlam verilmekte, genel yurt sorunları üzerinde düşünce açıklamaları da "siyaset" sayılmakta ve giderek halkımızın hemen tümünü oluşturan bu sınıflar ve tabakalar, ülke sorunlarının dışına itilmekte ve bitkisel bir yaşama mahkûm edilmektedir.

Oysa "çoğulcu demokrasi" denilen yönetim anlayışı, tüm yurttaşların ve kuramların düşüncelerini açıklayarak yönetime katılmalarını temel alan bir anlayışın ürünüdür. Özellikle, üretenlerin yönetimde söz sahibi olmaları, toplumsal adaletin önde gelen kuralıdır. Açıklanan yasaklar ve yasal düzenlemelerle, anayasanın ikinci maddesindeki "Türkiye Cumhuriyeti demokratik bir hukuk devletidir." sözleri, birbirine ters düşmekte ve giderek demokrasi iddiası, inandırıcı olma niteliğini yitirmektedir.

Öyleyse, Anayasa ve Sendikalar Yasası ile sendikal haklara getirilen bu yasaklar ve sınırlamalar, bir an önce kaldırılmalı, sendikalara ve konfederasyonlara, genel yurt sorunları üzerinde düşünce açıklama hak ve özgürlükleri tanınmalı, işçiye eğitim hakkı geri verilmeli, toplumdaki tüm değerlerin yaratıcısı işçi sınıfının, demokratik hak ve özgürlüklerini kullanmasına olanak sağlanmalıdır. Unutmamak gerekir ki, işçi sınıfı, demokrasinin öncüsüdür, günümüze kadar, demokrasi ve insan hakları için mücadele verem odur. Sendikal haklara saygı duyulmayan bir ülkede, demokrasinin varlığından söz edilemez ve işçi hakları ile sosyal haklar, demokratik düzenin "onsuz olmaz" koşuludur.

SORUŞTURMADA GÜVENCE

ADALET Bakanlığı tarafından yeni bir yasa tasarısının hazırlanmakta olduğu, hazırlık soruşturmalarındaki gecikmeleri önlemek amacı ile bir adalet kolluğunun (adli Zabıta) kurulacağı, Cumhuriyet savcılıklarına bağlı" olarak çalışacak bu adalet kolluğunun soruşturma yapmakla görevli olacağı, basma yansıyan haberlerden anlaşılmaktadır.[1] Haber doğru ise, adalet kolluğunun temelinde, kişinin temel hakları arasında yer alan savunma hakkına sıkı sıkıya bağlı "soruşturma güvenliği" yatmakta olduğundan, konu üzerinde önemle' durulması gereğine inanıyoruz.

Soruşturma (tahkikat) denilince, yasaların işlenmesini yasakladığı ve bir ceza yaptırımına bağladığı eylemlerin kimler tarafından, nasıl işlendiğini ve bunun kanıtlarını saptamak amacı ile yapılan çalışmalar akla gelir. Konunun en önemli yönü, bu çalışmaların hangi makamlar tarafından yapılacağıdır. 18. yüzyıl öncelerinde ve daha sonraları, bu konu, hukukçular arasında uzun tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmalarda, "idare kolluğu" (idareye bağlı emniyet görevlileri) tarafından yapılan soruşturmaların sakıncaları üzerinde durulmuş, bu sakıncalar arasında, "işkence ile ikrar elde etme" konusu, en önemli yeri tutmuştur. Bu sakıncaların önlenmesi ve giderilebilmesi açısından, idare kolluğu yerine "adalet kolluğu" (La Police Judiciaire) önerilmiş ve savunulagelmiştir. Bu anlayışa göre, idareye bağlı olmayan bir adalet kolluğu

1 Milliyet, 6.10.981

kurulacak, bu kolluk, adalet makamlarına bağlanacak, soruşturmalar, doğrudan doğruya savcılar tarafından yapılacak ve ancak, gereksinme duyulan hallerde (yakalama, arama, kimlik saptama, maddi delilleri araştırma vb.), "yardımcılık" görevi yapacaktır. Böylece, soruşturmalar, hukuk eğitimi görmüş, güvenilir kadrolar (Cumhuriyet savcıları) tarafından yapılacak ve sanıklar üzerinde, baskı ve işkence uygulamaları büyük oranda Önlenecektir. Bu düşünce, 1789 Fransız burjuva demokratik devriminden sonra, daha da yaygınlaşmış, önce, Fransa'da ve daha sonra da, öteki uygar ülkelerin yasalarında yer almış, hukuk devleti kavramı geliştikçe, idare kolluğu anlayışı gerilemiş, buna karşılık, adalet kolluğu düşüncesi güç kazanmıştır.

Gerçekten, temelde, görevi, suçları önleme olan ve bunu başaramayan bir kolluğa (idare kolluğu), suç ortaya çıktıktan sonra, bunları soruşturma ve cezalandırma işlevine katılma yetkisinin verilmesi, güçler ayrılığı ilkesi açısından, çelişkili bir durum yaratmaktadır. Öte yandan, idare kolluğu, "savunmanın suçlama ile başlaması" 'ilkesine de ters düşmekte ve savunmanın başlamasını, savunucunun görev yapmasını da geciktirmektedir.

Bu durum, giderek, savunmanın müdahale edemediği bir "karakol uygulaması"nın yerleşmesine olanak sağlamaktadır.

Örnekler:

1960'larda, Fransız Yargıtay'ı, anayasadaki güçler ayrılığı ilkesinin adalet hizmetine ilişkin tüm konuların, özellikle adalet kolluğu işlemlerinin, adalet makamlarının yani yargı organlarının yetki alanında olması gerektiğine karar vermiştir.[2] Bu kararın güçler ayrılığı ilkesini benimseyen anayasamız açısından da doğru ve yerinde olduğu kuşkusuzdur (Anayasa Mahk. 5, 6, 7). Çünkü yargılamanın önemli bir öğesi olan "soruşturma"yı, yargı erkinden alarak yürütme erkine vermek, gerçekten, güçler ayrılığı ilkesine de ters düşmektedir. **Soruşturma** ile **araştırmanın** ayrı kavramlar ve ayrı işlevler olduğu açıktır. Kaçak bir sanığın yakalanması işlemi nasıl yürütmeyi ilgilendiriyorsa, bu sanığın yakalandıktan sonra, sorguya çekilmesinin de yargının yetki allanma gireceği kuşkusuzdur.

1953 yılında, İtalya'da toplanan bir hukuk kongresinde, "adli

2 T.B.B.M. Yön. K. Rap, 1978.

zabıtanın herhangi bir halde ve herhangi bir nedenle, sorgu, yüzleştirme, teşhis işlemleri yapamayacağı" kabul edilmiş ve bu işlemlerin yapılması halinde, geçersiz sayılması istenilmiştir.[3]

Yurdumuzda, öteden beri, üniversitelerde ceza usul hukuku alanında, adalet kolluğu düşüncesi savunulmuştur. Bu konuda, öğretim üyeleri, barolar ve hukukçular oybirliği halindedirler.

Türkiye Barolar Birliği, daha 1971'lerde, Adalet Bakanlığının istemi üzerine, "adalet kolluğu" üzerindeki düşüncelerini, bakanlığa bildirmiş ve bu konudaki şikâyetleri şöyle özetlemiştir:

- Sanıkların karakollarda dövüldüğü, manevi üzüntü doğuran usullerle sanıkların gerçeğe aykırı da olsa, ikrara zorlandıkları hakkındaki şikâyetlerin ve ağır işkence iddialarının pek yaygın hale gelmesi.
- Hakkında zor kullanıldığını ileri süren sanıkların bunun, delil ve eserlerini tespit ettirmek isteğine engeller çıkarılması,
- Sanığın hakkında zor kullanan zabıta memurları huzurunda sorguya çekilmesi ve böyle bir sorguya, hâkim önünde sorgu niteliği tanınması,
- Savcının sanığı karakolda sorguya çekmesi,
- Tutuklanıp tutukevine konulan sanığın buradan alınarak, zabıtaya teslimi sonunda, itirafının elde edilmesi,
- Yakalanan sanığın derhal veya süresinde hâkim önüne çıkarılması hakkını kullanmasına mani olunması,
- Zabıtanın el koyduğu adli olaylardan, bazı hallerde adli makamlara geç haber verilmesinin endişelere ve ithamlara sebep olduğu. (**TBB Çalışma Raporu**, Ocak 1978.)

Günümüzde de, bu tür şikâyetlerin ve uygulamaların sürmekte olduğu Türkiye Barolar Birliği Başkanı'nın, kendisi ile görüşen Avrupa parlamento heyetine söylediği şu sözlerden anlaşılmaktadır: "İşkence savları yaygındır. Meslektaşlarımızdan, çok yaygın biçimde başvurular geliyor. Yönetim, ölüm ya da ağır sakatlanmalarla sonuçlanan bazı sorgulamalar nedeniyle, sorumluları hakkında kovuşturmalar açtı. Sanırım, bu konuda yedi dava açıldı, bu

3 Aynı belge

iyi bir belirtidir. Ancak, yakınmalar yine de sürüyor."[4]

Yukarıda anılan gazete haberlerine göre, adalet kolluğu, hazırlık soruşturmalarındaki gecikmeleri önlemek amacı ile kurulacak, Cumhuriyet savcılıklarına bağlı olarak görev yapacak bu kolluk, şimdiye kadar olduğu gibi, "soruşturma'lar yapabilecektir, işte, yanılgı, burada başlamaktadır. Bu yanılgı, adalet kolluğu görüntüsü altında, idare kolluğunun günümüzdeki yasadışı uygulamalarının sürmesine ve meşruiyet kazanmasına olanak sağlayacaktır.

Oysa doktrinler ve uygulamalara göre, adalet kolluğunun temel gerekçesi, anayasanın yürürlükte olan güçler ayrılığı ilkesine uygun olarak, yargının bir parçası olan soruşturmayı ve sorgulamayı, idare kolluğundan alarak yargı organına bağlı Cumhuriyet savcılıklarına vermek, sanığı sorguya çekme, yüzleştirme, teşhis gibi işlemlerin bizzat Cumhuriyet savcıları tarafından yapılmasını sağlamak, savcının bizzat yapmasına gereksinme duyulmayan kimi işlemlerin yapılmasını, adalet kolluğuna terk etmek ve böylece, öteden beri, idare kolluğu uygulamalarından doğan ciddi ve yaygın işkence şikâyetlerine son vermektir. Böyle bir adalet kolluğunun görevini güven içinde yapabilmesi, bu kolluk görevlilerinin atama, yer değiştirme ve özlük haklarının idareye değil adalet makamlarına verilmesine bağlıdır. Unutmamak gerekir ki, demokratik rejimi yakından ilgilendiren Adalet kolluğunun amacına ulaşabilmesinin önemli bir koşulu da Cumhuriyet savcılarının, anayasanın 137/1. maddesine uygun olarak güvenceye kavuşturulmalarıdır.

Açıklanan uygar ülkelerde kabul edilen biçimiyle gerçekleştirilecek bir adalet kolluğu, adalette çabukluğu ve güvenceyi, önemli bir oranda sağlayabilecektir. Bu nedenle, yasa tasarısı, kamuoyuna açıklanmalı. Üniversitelerde, barolarda ve hukuk çevrelerinde tartışılmasına olanak sağlanmalıdır.

4 Cumhuriyet, 4.10.1981

SIKIYÖNETİM YASASI

YENİ AP iktidarı, geçen dönemini CHP ağırlıklı hükümeti tarafından hazırlanan ve "önlemler paketi" adı verilen yasa değişiklikleri tasarılarını, daha da genişleterek Millet Meclisine getirmekte ve CHP'nin de desteğiyle yasalaştırmaya çalışmaktadır. Uyarı mektubundan sonra, ilgi çekici bir uysallık yörüngesine giren CHP'nin yardımım sağlayan Adalet Partisi, önlemler paketine, anayasa değişikliği ile Sıkıyönetim Yasasını da ekledi. Yapılan açıklamalara göre, Sıkıyönetim Yasası'nda yapılacak değişikliklerle, bu yasanın 3, 15 ve 16. maddeleri, yeniden düzenlenecek, maddelere daha geniş bir içerik verilecektir. Anlaşılan odur ki, yasanın çerçevesi, daha da genişletilecek ve birçok suçlar daha, sıkıyönetim askeri mahkemelerinin görev alanına alınacak ve sıkıyönetim komutanlıklarının yetkileri genişletilecektir.

Biz, daha önce de, yasa değişiklikleri ve cezaları artırma yoluyla, suçların önlenemeyeceğini, bireysel terörün önüne geçilemeyeceğini, çünkü terörün kaynaklarının daha derinlerde olduğunu, terör hareketlerini düzenleyen odaklara ve kaynaklara inilmeden, bu alanda bir sonuç alınamayacağını, getirilecek yasa değişikliklerinin temelinde demokratik rejimi ortadan kaldırma halk kitlelerinin örgütlenilme ve ülkenin kaderi üzerinde söz sahibi olma hakkını yok etmeye yönelik bir baskı rejimini gerçekleştirme amacının yattığını açıkladık. Bu noktaya bir kez daha parmak bastıktan sonra, burada, değiştirilmek istenen Sıkıyönetim Yasası

üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

Kamu hukukunda, sıkıyönetim, "olağanüstü bir yönetim biçimi" olarak tanımlanmaktadır. Anayasa hukukuna göre, devlet, kendi varlığını tehlikede gördüğü zaman, olağan yönetim biçimini terk etmekte ve olağanüstü bir yönetim biçimini yeğleyerek tehlikelere karşı, kendini korumaktadır. Her devletin, kendi varlığını koruma hakkı, sıkıyönetimin temel gerekçesi olarak kabul edilmektedir. Devletin karşı karşıya gelebileceği "tehlike halleri" de, anayasalarda, açık seçik gösterilmiştir. Nitekim 1961 Anayasası da, 124. maddesinde, sıkıyönetim nedenlerini, hangi hallerde sıkıyönetim ilan edilebileceğini saptamıştır. Bu maddeye göre, "savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması veya vatan ve Cumhuriyet'e karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren veya anayasanın tanıdığı hür demokratik düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan, kaldırmaya yönelen yaygın şiddet hareketleri hakkında kesin belirtilerin ortaya çıkması halinde" Bakanlar Kurulu, sıkıyönetim ilan edebilir. Demek ki, sıkıyönetim, yukarıda açıklanan hallerde ve ancak bu "belli ve sayılı" koşulların gerçekleşmesi halinde ilan edilebilecek, bunların dışında herhangi bir nedenle sıkıyönetime başvurulamayacaktır. Hukuk diliyle, sıkıyönetim nedenleri, anayasada "tadadî ve tahdidi" yani sayısal ve sınırlamalı olarak belirlenmiştir.

Anayasa, olağan yönetim biçimi ile "olağanüstü yönetim biçimleri"ni birbirinden kesin çizgilerle ayırmıştır. 123. maddenin "olağanüstü yönetim usulleri" biçimindeki başlığı ve bu başlık altında "olağanüstü haller" ile "sıkıyönetim ve savaş hali"nin gösterilmesi bunu doğrulamaktadır... Bu olağanüstü hallerin nedenleri ve koşulları da, yukarıda açıklandığı gibi, yine anayasada sayısal ve sınırlamalı olarak (tahdidi) gösterilmiştir.

Olağan yönetim biçimi ile olağanüstü yönetim biçimini birbirinden ayıran temel ölçü, "savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması ve şiddet hareketleri"dir. Başka bir deyişle, olağanüstü bir yönetim biçimi olan sıkıyönetim, ancak ve ancak, bu fiili şiddet hareketleri ortaya çıktığı zaman söz konusu olabilir. Bu koşullarda, devlet, kendi varlığını ve

güvenliğini, bu eylemi tehlikelere karşı, zora karşı koruyacaktır. Şiddet hareketleri yoksa sıkıyönetim söz konusu olamaz. Anayasa koyucunun bu düzenlemesi sıkıyönetimin doğasına ve esprisine de uygun düşmektedir. Askeri Yargıtay'ın su kararı da bu düşünceyi dile getirmektedir: "Bir suç dolayısıyla davayı gören mahkemenin, sıkıyönetimin anayasada gösterilen koşullar dışında ilan edilmiş olduğunu inceleyemeyeceği iddia edilemez. Bu suretle belki de kısmen de olsa yargı denetimi sağlanmış olabilir. Örneğin, bazı suçlar kalkışma mahiyetinde olmadıkça veya bu niteliği kazanmadıkça, yurt içinde bu suçların çoğaldığından bahisle sıkıyönetim ilanı mümkün değildir. Anayasanın 124. maddesi buna manidir." (As. Yar. 27.9.971 - 336/364.)

O halde, yasalar, anayasa hükümlerine uygun olmak zorunda olduğundan, Sıkıyönetim Yasası'nın da, anayasanın yukarıda açıklanan hükümlerine uygun olarak düzenlenmesi, sıkıyönetim komutanlıklarına tanınacak yetkilerin ve sıkıyönetim askeri mahkemelerinin bakacakları davaların da buna göre saptanması zorunludur. Bu açıklamalardan çıkan sonuç şudur ki, demokratik hak ve özgürlükler, düşünce açıklamaları, demeklerin ve sendikaların ve öteki kitle örgütlerinin yasal çalışmaları, şiddet hareketi niteliği taşımayan tüm "hak arama ve kullanma" girişimleri ve çalışmaları Sıkıyönetim Yasasının dışında kalmak zorundadır. Çünkü bu tür çalışmalar (faaliyetler), olağan yönetim biçiminin sınırları içinde kalan, devletin varlığını tehlikeye düşürücü şiddet hareketleri ile ilgisi olmayan demokratik hak ve özgürlüklerin kullanılmasından ibarettir. Demokratik çalışmalar, Sıkıyönetim Yasasının kapsamı içine alındığı, demokratik hak ve özgürlükler böylece kısıtlandığı: takdirde, anayasanın "olağanüstü haller" için koyduğu hükümler, olağan hallere uygulanmış olur ki, bu, anayasaya ters düştüğü gibi, demokratik rejimin ortadan kaldırılması sonucunu doğurur.

Günümüzde, yürürlükte bulunan 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'na, bu açıdan baktığımız zaman, yaşanın yukarıda açıklanan anayasal sakıncaları içinde taşıdığı, açıkça görülmektedir. Özellikle, tek tek, ya da toplu halde düşünce açıklamalarını suç sayan 141-142. maddelerin basın yoluyla işlenen suçların, dernek

ve sendikalarla ilgili davaların, basma sansür koyan hükümlerin, gazetelerini, dergilerin, basımevlerinin kapatılması yetkilerinin, grev hakkının sıkıyönetim kapsamına alınması, anayasanın sıkıyönetimi düzenleyen 124. maddesine aykırı olduğu gibi bu temel yasanın 2. maddesiyle güvence altına aldığı "demokratik rejime" de aykırı düşmektedir. Nitekim son aylarda bir çok sıkıyönetim askeri mahkemeleri, 141, 142. maddelere dayanılarak açılan davalarda, görevsizlik kararlan vermişler ve Yargıtay Ceza Genel Kurulu da, uyuşmazlık mahkemesi kurulmazdan önce, şiddet hareketleriyle ilgisi olmayan bu tür suçların genel mahkemelerde yargılanması gerektiğine karar vermiştir. Ayrıca, üniversitelerin ve anayasa hukuku öğretim üyelerinin, sıkıyönetim ile ilgili bu yöndeki görüşlerine, yazımızın kapsamı elverişli olmadığından yer veremediğimizi de açıklamakta yarar görüyoruz.

Anayasa hükümlerine göre, sıkıyönetim, ancak, devletin güvenliğini tehlikeye düşüren savaş hali, ayaklanma ve şiddet hareketleri nedeniyle ilan edilebilir. Olağanüstü bir yönetim biçimi olan sıkıyönetimin amacı, bu tehlikeleri önlemektir. Bu nedenle de, sıkıyönetim yetkililerine ve sıkıyönetim askeri mahkemelerine tanınacak yetkiler ve verilecek görevler, sadece bu amaca yönelik olmalıdır.

Düşünce suçları, grev hakkı, basın yoluyla işlenen suçlar, derneklerle ve sendikalarla ilgili kovuşturma ve davalar, gazete, dergi ve matbaaların kapatılması, yayınların toplatılması vb. konular, Sıkıyönetim Yasasının kapsamı dışında bırakılmalıdır.

Yürürlükteki Sıkıyönetim Yasası'nın sıkıyönetim komutanlıklarına, anayasanın 124. maddesine aykırı bir doğrultuda, geniş yetkiler tanıyan 3. maddesi ile sıkıyönetim askeri mahkemelerinin görevlerini gösteren ve düşünce suçlarım, grev hakkını ve öteki demokratik hak ve özgürlükleri içine alan 13. ve 15. maddelerin bu antidemokratik hükümlerden arındırılması gerekirken, geriye doğru değiştirilmek istenmesi, demokratik ve anayasal ilkeler açısından ağır sakıncalar doğuracak ve yürürlükteki baskı yönetiminin koşullarını daha da ağırlaştıracaktır.

Birinci baskı ile ilgili bilgiler:
ONUR YAYINLARI
Kurucusu: İlhan Erdost
İlhanilhan Kitabevi
Bayındır Sokak 23/6
Yenişehir – Ankara
Orun Basımevi

İnternet edisyonu düzenleme: Yener Yentek